

T.C.
ERZURUMTEKNİKÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUĞLALI ALİ DİVANÇESİ
(İnceleme-Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elanur MİNDİVANLI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK

ERZURUM-2022

Yüksek Lisans Tezi Onay Sayfası

ONAY

.....(Öğrencinin Adı Soyadı)..... tarafından hazırlanan
.....(Tezin Adı)..... adlı bu çalışma
.....(Savunma Sınavı Tarihi)..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda
oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafındanAna
Bilim Dalı, Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Unvan Ad SOYAD Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA	imza
Danışman	Unvan Ad SOYAD Doç. Dr. M. Akif GÖZİTOK	imza
Jüri Üyesi	Unvan Ad SOYAD Dr. Öğr. Üyesi M. Emin ALTINIŞIK	imza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. / /20.....

Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

...../...../20....

İmza

Elanur MİNDİVANLI

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL VE MUHTEVA

1.1. ŞEKİL BİLGİSİ.....	6
1.1.1. Vezin	6
1.1.2. Kafiye.....	8
1.2. NAZIM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ.....	12
1.2.1. Aruz ile Yazılan Nazım Şekilleri.....	12
1.2.2. Aruz ile Yazılan Nazım Türleri	14
1.2.3. Hece ile Yazılan Nazım Şekilleri.....	17
1.3. EDEBİ SANATLAR.....	18
1.3.1. İade.....	18
1.3.2. İktibas.....	19
1.3.3. İştikak.....	19
1.3.4. Mübalağa.....	20
1.3.5. Nida.....	20
1.3.6. Tekrir.....	20
1.3.7. Telmih	21
1.3.8. Tenasüp	21
1.3.9. Teşbih.....	22
1.3.10. Tezad.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ, TASAVVUFİ VE İÇTİMÂİ BAHİSLER

2.1. İKTİBASLAR.....	24
2.2. TASAVVUF	29
2.2.1. Arif	29
2.2.2. Fena- Beka	29
2.2.3. Fenafillah	30

2.2.4. Geda	30
2.2.5. Heyula	31
2.2.6. İnsan-ı Kâmil	31
2.2.7. Kesret	32
2.2.8. Masiva/ Siva.....	33
2.2.9. Mürid.....	33
2.2.10.Nefs-i Emmare	34
2.2.11. Salık	34
2.2.12. Seyr-i Sülûk	35
2.2.13. Tecelli	35
2.2.14. Vahdet	35
2.2.15. Vücut, Vücut-ı Mutlak	36
2.2.16.Zahid	37
2.3. DİNİ VE İÇTİMAİ BAHİSLER	37
2.3.1. Dini Şahıslar.....	37
2.3.2. Efsanevi Şahıslar.....	45
2.3.3. Hikaye Kahramanları	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYOLU METİN

3.1. METNİN KURULMASINDA TAKİP EDİLEN YÖNTEM	48
3.2. NÜSHA TAVSİFİ	49
Transkripsiyon Alfabesi.....	51
TRANSKRİPSİYONLU METİN	52
SONUÇ	132
KAYNAKÇA.....	133
EKLER	134

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUĞLALI ALİ DİVANÇESİ (İNCELEME-METİN)

Elanur MİNDİVANLI

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK

2022, (145) sayfa

Jüri: Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK (Danışman)

Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi M. Emin ALTINIŞIK (Üye)

Muğlalı Ali, divançesi haricinde kendisi hakkında herhangi bir bilgi bulamadığımız ve eserindeki tarihi kayıtlardan hareketle 19. yüzyılda yaşadığını belirlediğimiz bir şairdir. Bugüne değin hakkında herhangi bir çalışma yapılmayan *Muğlalı Ali Divançesi* üzerine hazırlan bu çalışma, giriş ve üç ana bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde divançesinden hareketle Muğlalı Ali'nin hayatı ve edebi şahsiyetine yer verilmiştir. Birinci Bölüm divançenin şekil ve muhteva açısından incelendiği bölümdür. İkinci Bölüm ise *Muğlalı Ali Divançesi*'ndeki dinî, tasavvufî ve içtimâî bahislerin incelendiği bölümdür. Üçüncü ve son bölümde ise ulaşılabilen yegâne nüshadan hareketle divançenin transkripsiyonlu metnine yer verilmiş; metnin kurulmasında kullanılan yöntemlere ve nüsha tavsifine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muğlalı Ali, Divançe, Âşık Edebiyatı

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

DIVANCE OF ALI FROM MUGLA

Elanur MİNDİVANLI

Advisor: Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK

2022, (145) page

Jury: Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK

Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi M. Emin ALTINIŞIK (Üye)

Muğlalı Ali is a poet about whom we could not find any information apart from his divançe and we determined that he lived in the 19th century based on the historical records in his work. This study, which is prepared Divançe of Ali from Muğla Ali, which has not been studied until today, consists of an introduction and three main parts. In the introductory part, the life and literary personality of Ali of Muğla, based on his divanche, is given. The first section is the section where the divan was examined in terms of form and content. The second part is the section in which religious, mystical and social issues in *Muğlalı Ali Divançe* are examined. In the third and final chapter, the transcribed text of the divan is given, based on the only accessible copy; The methods used in the construction of the text and the description of the copy are mentioned.

Key Wrods: Religion, Mysticism, Ali

ÖN SÖZ

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde siyasi ve hukuki anlamda köklü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Bu değişim ve dönüşümler toplumun içinde bulunduğu her bir alanı etkilemiştir ki bu alanlardan biri de hiç şüphesiz edebiyat sahasıdır. Bu dönemde edebiyat kendinden önceki yüzyılın tekrar etmekten öteye gidememiştir. Şiirlerde orijinallikten ziyade bayağılık ve yapmacıklık hâkim olmaktadır. Yine bu dönemde divan şiirinden etkili olan mahallileşme akımı devam ederken âşıklar da divan edebiyatı etkisi altında aruz ile şiirler yazmaya yönelmişlerdir. Bundan ötürü âşıklar aruz ve hece karışık şiirler yazmışlardır. Bu dönemden günümüze ulaşabilmiş divançesi ile adından haberdar olduğumuz şairlerden biri de Muğlalı Ali'dir.

Çeşitli kaynaklarda yapılan araştırmalara rağmen kendisine ait herhangi bir biyografik bilgi bulunamayan Ali'nin hayatı hakkında edindiğimiz bilgiler, Divançe'sine dayanmaktadır. Divançenin sonunda yer alan 1259/1843-4 tarihi ve oğlu Edhem'nin 1275 yılında doğumu üzere kaleme aldığı manzumeden hareketle onun XIX. yüzyılda yaşadığını düşünmekteyiz. Bununla birlikte onun Muğlalı olduğu bilgisine de yine divançeden ulaşmaktayız. Bu temel bilgilerin dışında onun hakkında bir malumat bulunmamaktadır.

Bu çalışmada Muğlalı Ali'nin tek nüshasına ulaştığımız Divançe'sinden yola çıkılarak hayatı ve edebi şahsiyeti üzerine tespitlerde bulunup şiirlerinin şekli ve muhteva açısından çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Divançenin tek ve müellif hattı olduğunu düşündüğümüz nüshası Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Bölümü SÖ/18660 numarda bulunmaktadır. Bu çalışmada söz konusu nüshanın transkripsiyonlu metni okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

Çalıştığımız eserin tek nüsha olması eser boyunca pek çok zorlukla karşılaşmamıza sebep oldu. Bu zorlukların başında yazılan çoğu şiirde kullanılan ölçünün göz ardı edilmesi gelmektedir ki aruzla yahut hece ile yazdığı şiirlerde çoğu zaman tutarsızlık görünmektedir. Bu tutarsızlara mümkün mertebe müdahale edilip tamir edilmiştir. Nitekim kelime yazımlarda imla da göz ardı edilip kelime yazımlardan hatalar bulanmaktadır. Müellif hattı olduğunu düşündüğümüz bu eserin bir müsvette olabileceğini de göz önünde bulundurarak yapılan bu hatalar dikkatli ve özenli bir şekilde tamir edilip okunmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın hazırlanması ve vücuda gelmesinde desteğini, bilgisini ve ilgisini hiçbir zaman eksik etmeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Mehmet Akif Gözitok'a teşekkürlerim arz ederim.

Elanur MİNDİVANLI

Erzurum-2022

GİRİŞ

1.HAYATI

Divançesi üzerine çalıştığımız Muğlalı Ali'nin hayatına dair biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Onun hakkında malumat edinebildiğimiz yegâne kaynak divançesidir. Nitekim Muğlalı Ali, divançesinde hayatına dair bazı biyografik malumatlar vermiştir. Bu bilgiler dışında kendisinin gerçek adı, doğum tarihi, doğum yeri, ailesine dair bilgiler bulunmamaktadır.

Divançeden edinebildiğimiz bilgilere göre şairin adı Ali, lakabı/künyesi ise Çaylıoğlu'dur:

Şöhretim Çaylıoğlu ' Alî'dir benim

Bahr-i muhîte qarışan ırmağ meskenim (94/2)

Şair, Muğlalı olduğunu yine kendi dizeleri ile şu şekilde ifade etmektedir:

Mevlidimden su'âl idenler hele

Mevlidim livâ-i Menteşe'de diyâr-ı Muğla (94/1)

Muğlalı Ali'nin 18 Safer 1275/21 Eylül 1858 tarihinde Edhem adında bir oğlu dünyaya geldiğini yine kaleme almış olduğunu şu şiirinden öğrenmekteyiz:

Hüdâ'nın verdiği zât-ı mübhemin

Ṭıfl-ı nâzeninim diyu ad verdim Edhem'in

Velâdet etdigi eyyâmı demisiñ

Yetmiş beş senesi mâh-ı şaferü'l-hayrın

On sekizinci günü dünyâya gelüp

Sitâre hâ-yı gîsû-dârın zuhûr vaḳti

Eserde bu bilgiler dışında şairin hayatı hakkında başka bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte müellif nüshası olduğunu düşündüğümüz söz konusu divançenin sonunda yer alan temmet kaydında 1259/1843-4 tarihi geçmektedir. Fakat bu tarihi ferağ kaydı olarak değerlendirdiğimizde şairin oğlu için kaleme almış olduğu şiirdeki tarihle bir tezat

oluşmaktadır. Bu sebeple ferağ tarihine ihtiyatla yaklaşmakla beraber her iki tarih de Muğlalı Ali'nin 19. yüzyıl şairlerinden olduğuna işaret etmektedir. Şiirleri muhteva ve şekil açısından incelendiğinde Ali'nin düzenli bir medrese eğitimi görmediği fakat tasavvuf kültürüne ait unsurlara aşina olduğu ileri sürülebilir.

2. EDEBİ ŞAHSİYETİ

19. yüzyıl şairi olduğunu düşündüğümüz ve kendisi hakkında hiçbir malumat bulamadığımız Muğlalı Ali'nin edebi şahsiyetini yine divançesinden yola çıkarak ortaya koymaya çalışacağız.

Bilindiği üzere Muğlalı Ali'nin yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti'nin en kritik ve en problemlidir. Osmanlı Devleti bir yandan Batı karşısında mevcudiyetini korumaya çalışırken diğer yandan Batı'dan gelen düşünce sistemlerinin etkisinde kalmış ve hem siyasi hem de sosyolojik açıdan bazı değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşümler şüphesiz edebiyat alanında da kendisini göstermiştir. Nitekim kaynaklar bu dönemin Türk edebiyat tarihinde hem şekil hem de muhteva açısından ciddi değişim ve dönüşümlere sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu dönemde divan edebiyatında mahallileşme akımı artarken, âşık şiiri divan edebiyatı etkisine daha fazla girerek halktan ve halk zevkinden uzaklaşma eğilimi göstermeye başlamıştır.¹ Bu dönem âşıkları daha çok Âşık Ömer ve Gevherî etkisinde kalarak aruz ölçüsünü, divan şiirini nazım şekillerini daha çok kullanmaya başlamışlardır. Hece ölçüsüyle yazdıkları şiirlerde ise daha çok Arapça ve Farsça kelime ve terkip kullandıkları görülmektedir.² Bu durumu Muğlalı Ali'nin divançesinde de görmek mümkündür. Nitekim o hece ölçüsü ile yazdığı şiirlerinde halk diline yakınlığının yanı sıra yoğun bir şekilde Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar kullanmaktadır. Şiirlerinde genellikle dinî konulara yer veren Ali'nin zaman zaman hikmetli şiirler söylemeye gayret ettiği ve insanlara çeşitli nasihatlerde bulunduğu görülmektedir. Aşağıdaki şiirleri onun bu şiir üslubuna birkaç örnek olarak sunuyoruz:

Ceddile cehd ide sülûk ide gör bunda

Gider kalmaz bak bu fırsat elde

Soñra pişmân olmak ne fâ'ide anda

¹ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş** (9. Baskı), Karahan Kitapevi, Adana 2014, 201; Doğan Kaya, **Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü** (3. Baskı), Akçağ, Ankara 2014,90.

² Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, 200.

Yüri nihānī bir gence olagör mālīk (52/5)

Tutarsıñ cānla ‘Ālī bu pendi

Bu pend ile bulur göñlüñ murādı

Deryāya irer bulan āb-ı Fırātı

Aldanma fenā dünyāya dil verme (30/9)

Baħr-ı vaħdete düşse nāgehān bir cān

Pür kıllur derūnen dürr ile mercān

Gerçek sensin bize dīn ile imān

Böyle bir imān-ı kāmīl naşīb et bize (75/3)

Bunlarıñ yüzi şuyına ‘afv ide cürmüm Kirdgār

Çünkü ĥasbe’l-beşer işledim cürm ü cināyet bī-şumār (108/7)

Mürīd oldur mu‘īn oldur bu derde andadır dermān

Ehl-i derdiñ derdine şanma dermānı ĥekīm ider (48/3)

Ali, her ne kadar bir âşık edebiyatı şairi edasında şiirler kaleme alsada bazı şiirleri onun bir tekke şairi olduğuna işaret etmektedir. Nitekim divançesi dikkatle incelendiğinde Muğlalı Ali’nin tasavvufi bir yönü olduğu da aşikârdır. Fakat Ali’nin hangi tarikata bağlı olduğu yahut şeyhinin kim olduğu hakkında divançesinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Buna rağmen bir sufi edasıyla tasavvufi terimleri şiirlerinde kullandığını ifade etmek gerekir. Öte taraftan Ali’nin tasavvufi terimleri şiirlerinde ikincil bir anlam dünyası oluşturacak şekilde derinlikli olarak kullanmadığını da belirtilmelidir. Aşağıdaki şiirler onun tasavvufi neşvesini gösterir mahiyette şiirlerdir:

‘İlm-i esmāyı bildirdi Ādem’e çün ĥaķ

İşbu ‘ilm ile keşf oldı cemāl-i mutlaķ (43/4)

Diler vaḥdet bahārını bu keşretle şitā ider

Diler bir zemherīr içre hemān ‘ ayn-ı bahār ider (48/1)

Vaḥdeti keşretde bulan eylemez ‘ âşıkā ziyān

İns ü ciniñ maṭlūbdur işbu ‘ ilmiñ ġāyeti (55/3)

Tutanlar rāh-ı Ḥaḳ’da dāmen-i pīri

Erişdi menzile kalmadı geri

Ki pīrsiz kaç‘ olunmaz bu menāzil

Pīr eteğın tutanlar niçün kaldı geri (58/1)

Şairin klasik anlayışa yakın ürünler vermeye gayret etmesine rağmen bunda çok başarılı olamadığı; çoğu zaman bir şairden beklenmeyecek anlam, kafiye ve vezin hatalarına düştüğü görülmektedir. Bunda divançenin müellif hattı ve belki de müsvedde nüsha olmasının da etkisi bulunabilir. Zira bu yüzyılda âşıkların birçoğu okuryazardır, okuryazar âşıklar aynı zamanda eski geleneğe bağlı şiirler terennüm ederek âşıklık geleneğini sürdürmeye devam etmişlerdir.³ Bu noktada Ali’nin divançesindeki eksikliklerin yahut var olan şekli kusurların sebebinin onun tam bir medrese eğitimi almamış olmasından ileri gelebilir. Çünkü eseri incelediğimiz zaman hem hece ile hem de aruz ile yazılan şiirlerde kullanılan ölçü ve kafiyelerde ciddi hatalar bulunmaktadır. Yine yer yer şiirin kendi içerisinde ölçülerin değiştiğini yahut her beyit ya da mısrada belli bir ölçüde sabit kalmadığını görmekteyiz. Tüm bunlar dönemin diğer şairleri ile kıyaslandığında Ali’nin usta bir şair olmaktan uzak olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan divançedeki manzumeler görülen doldurma kelimelerin çokça yer alması, şiirlerdeki vezin değişiklikleri ve kafiye kusurları Ali’nin irticalen şiirler söyleyen bir halk şairi olabileceğine de işaret etmektedir. Fakat bu hususta kat’i bir şey söylemek pek mümkün görünmemektedir.

³ Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, 201.

Buraya kadar ifade ettiğimiz tüm hususlar göz önünde bulundurulduğunda Ali'nin gerek klasik edebiyat sahasında gerekse de halk edebiyatı sahasında iyi bir şair olarak kabul edilemeyeceğini belirtmek gerekir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ŞEKİL BİLGİSİ

1.1.1. Vezin

Ali, eserinde aruz ve hece ölçüsünü birlikte kullanmıştır. Divan'da bulunan 109 şiirin 43'ü aruz ile yazılmış iken 10'u hece ölçüsü ile yazılmış olup divançedeki 56 şiir ise ölçüsüzdür.

Divançede 6 farklı aruz kalıbı kullanılmış olup bu kalıplardan en çok yer verilen vezin, Heceze bahrinin en yaygın kalıbı olan *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün*'dür. Bu vezni şair, divançesinde 31 farklı şiirinde kullanmıştır. Aynı bahrin bir başka kalıbı olan *Mefâ'ilün / Mafâ'ilün / Fe'ülün* kalıbı da 2 farklı şiirde kullanılmıştır. Bu iki kalıbın haricinde Remel bahrinden *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* 5 şiir de, *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* 3 şiirde ve *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün* ise 1 şiirde kullanılmıştır. Recez bahrinden ise *Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün* 1 şiirde kullanılmıştır.

Aruz ile yazılan şiirler çoğunlukla kendi içinde tutarlı olmayıp çeşitli kusurları ihtiva etmektedir. İmale ve zihaf gibi aruz kusurlarının yanı sıra fazla yahut eksik hece kullanımından ötürü çoğu zaman vezin aksamalarına rastlanmaktadır. Bu vezin aksamalarını tamir etmek kimi zaman mümkün olmamaktadır. Örneğin *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün* aruz ölçüsüyle yazılan şiirin ilgili beytinin ilk mısraının son tefilesinde iki hecenin fazla olmasından dolayı vezin aksamaktadır:

Deryâ-yı vaḥdetde ğavvâs olanlar dürr-i ma'rifet şaḳlar

Vîrâne de bulunan cânâ genc-i bî-pâyân şaḳlar (3/5)

Yine *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* vezniyle yazılan şiirin ilgili beytinde fazla hece kullanımından dolayı son tef'ile uyum göstermemekle birlikte açık ve kapalı hece kullanımdaki eksiklerden kaynaklı olarak ikinci mısraın üçüncü tefilesinde vezin aksamaktadır:

Dost ğamzesiyle sînede tâzelense yâreler

Ol yâreleriñ timârine gizlice bir Lokmân bulur (20/3)

Muğlalı Ali'nin divançesinde hece ölçüsü ile yazılmış olan şiirlerinde genel itibari ile 7'li, 8'li, 11'li, 16'lı kalıpları kullanmıştır. Fakat hece ölçüsü ile yazılan şiirlerin durumu da aruz vezni ile kaleme alınan şiirlerden pek farklı değildir. Hece ölçüsü ile kaleme alınmış şiirlerin hece sayılarında da -tıpkı aruzdaki gibi- tam bir tutarlılık göstermeyip eksik ya da fazla hece kullanıldığı görülmektedir. Örneğin 30 numaralı şiirde ilk 6 dörtlük, 8'li hece ölçüsü ile yazılmışken son 3 dörtlüğü 11'li hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır. Bunun ötesinde 28 numaralı şiirde her mısradaki değişen hece sayılarına dahi tesadüf edilmektedir. Şiirlerde karşımıza çıkan kusurlardan bazılarını örneklendirmek istiyoruz:

8'li hece ölçü ile yazılmış olan bu şiirin son mısraı 11 heceden meydana gelmektedir.

Ki küllü men 'aleyhâ fân

Haber verdi bize Kur'ân

Ki gerçektir buña inan

Aldanma fenâ dünyâya dil verme (30/4)

Yine 11'li hece ölçüsü ile yazılmış olan şiirin üçüncü mısraı 12 heceden oluşmaktadır.

Keselim 'ırkını nefsi bed-h'âhîñ

Bildirelim ruha 'ilmin Allâh'ıñ

Haydın ala bu gönül meşel bir şâhîñ

Böyle bir tevfiķiñ refiķ et bize (75/2)

Buraya sadece birkaçını örnek olarak verdiğimiz bu eksiklikler/fazlalıklar yahut vezin hataları eser boyunca devam etmektedir. Tüm bunlar Ali'nin şiirleri üzerinde şekil olarak pek fazla durmadığını daha çok anlamı ön planda tutarak yazmaya gayret ettiğini yahut ilhama önem veren irticalen şiirler söyleyen bir şair olabileceğini göstermektedir. Eğer bir başka nüshasını bulabilseydik belki de bu vezin hataları daha aza indirgenmiş olacaktı. Fakat bu imkâna sahip olmadığımızdan ötürü onun şiirine dair tüm izlenimlerimizi eldeki yegâne nüshadan hareketle oluşturabiliyoruz.

1.1.2. Kafiye

1.1.2.1. Aruz ile Yazılan Şiirler

Ahengin en önemli iki unsuru olan kafiye ve redif, Türk şiirinin vazgeçilmez iki unsurudur. Aruz ile yazdığı şiirlerde Muğlalı Ali'nin klasik anlayışa yakın şiirler kaleme almaya çalıştığı fakat bunda çokda başarılı olmadığı görülmektedir. Hatta şiirlerinde kafiye ve redif kullanımını çoğu zaman göz ardı ettiğine rastlanılmakla birlikte yer yer redif ile kafiye yaptığı görülmektedir. Kafiyenin çoğu zaman manzumenin tamamında bir turtarlık arz etmediği görülmektedir. Bu açıdan Ali'nin kafiye hususunda pek başarılı olmadığını ifade etmek gerekir. Örneğin aşağıya aldığımız beyitlerde sadece redif üzerinden kafiye yapıldığı görülmektedir:

Dilâ bir zerre mişâl ol mekânîñ hâk-i râh eyle

Yüzüñ tut dergeh-i yâre ki şaydınî şikâr eyle (2/1)

Karabâğ ittişâlinde çayırlar sebze-zâr olmuş

Gönül ' aşk-ı ilâhîde bugün âşüfte-hâl olmuş (13/1)

Yâ İlâhî yak beni ' aşk u maḥabbet nârına

Tâ maḥabbet ile bulam toğrı yol dergâhına (76/1)

Divançede aruz ile yazılan şiirlerde mücerred, mürdef kafiye çeşitlerine örnekler verilmiştir:

a. Mücerred Kafiye:

Mücerred kafiye sadece revî harfinin tekrarlanmasından meydana gelen kafiye çeşididir.⁴ Ali eserinde sıkça tesadüf olunan kafiye çeşitlerinde biridir. Aşağıdaki beyitleri örnek olması bakımından kaydediyoruz:

Râh-ı Hâkḫ'a sâlik olan ḥubb-ı dünyâdan el çekdi

Vech-i Hâkḫ'a lâıyk olan bezm-i ' uḫbâdan el çekdi (8/1)

⁴ Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi** (8. baskısı), Gökkuş, İstanbul 2014, 272.

Başdıñ mı gönül bu ma‘nâ-yı ħurûfâta kâdem

Başmadıñsa yerin olur iki ‘âlemde ‘adem (65/1)

b. Mürdef Kafiye:

Revi harfinden önce ridf harflerinin (â, î, û) bulunması ile oluşturulan mürdef kafiye⁵ Ali divançesinde en çok kullanılan kafiye çeşididir:

Gönül bir dem qarâr etmez ħayâl-i yâre düşdüm ben

İçüp câm-ı ezel ‘aşkı yanar bir nâre düşdüm ben (17/1)

‘Arûs-ı dehre ey dil gel şaķın sen olmağıl dâmâd

Bu naķş-ı dil-firîb ile seni şoñra kıılır berbâd (27/1)

Cihâne gelmeden ey dil ħaraż taķşîl-i ‘irfândır

Bu gözlerden ħaraż ey dil Cemâlu’llâh’ı seyrândır (61/1)

c. Müesses Kafiye:

Kayd harfinden önce gelen tesis harfi ile oluşın müesses kafiye⁶ ise eserde sadece bir yerde kullanılmıştır. Örnek olması bakımından söz konusu beyiti aşağıya aktarıyoruz:

Müsel sel nûr-ı pâkiñle müzeyyendir ħamu ‘âlem

Egerçi zîr ü bâlâ da cemâliñ gösterir âdem (4/1)

1.1.2.2. Hece ile Yazılan Şiirler

Hece ölçüsü ile yazdığı şiirlerde Muğlalı Ali, çoğunlukla tam ve zengin kafiye kullanmıştır. Kullandığı kafiye çeşitleri yer yer aksamakta yahut şiir içinde değışkenlik göstermektedir. Şairin zaman zaman bir şiirin içinde hem tam hem de zengin kafiye kullandığı; tıpkı aruz ile yazdığı şiirlerdeki gibi redif ile kafiye oluşturduğu görülmektedir:

⁵ Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi*, 272; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (7. Baskı), Türk Dil Kurumu, Ankara 2004, 61.

⁶ Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi*, 272; Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 61.

a. Yarım Kafiye

Dize sonunda rediften önce bulunan tek ses benzerliği olarak tanımlanan ve halk edebiyatında en çok tercih olunan kafiye çeşidi yarım kafiye'dir.⁷ Bu kafiye çeşidine Ali divançesinde sıkça karşılaşılmamaktadır. Aşağıdaki aktardığımız örnekte z ve l harfleri yarım kafiye olarak kullanılmıştır:

Yitirdi niceler yolun varlık yüzünden

Ayırdı niceler izin kâmil izinden

Bizi ayırma sen mürşid izinden

Kerem eyle bizi reddetme âhır (26/4)

Gider mi ħubb-ı merdānı ki sen 'Âlî gönülden

Derviş sa'y-ı belîğ et hemān sen cān u dilden

Ki bülbüller çeker firķat bugün dīdār-ı gülden

Gelür feryādıyla ħoş bŷy-ı bŷlbŷle ol şāh-ı gülden (28/3)

b. Tam Kafiye

Dize sonlarında bulunan redif haricinde kelime kökünde meydana gelen iki ses benzerliğine tam kafiye denir.⁸ Divançede en çok kullanılan kafiye çeşididir. Aşağıdaki şiirlerde -ık, -et heceleri tam kafiye'dir.

Nŷrı gören 'āşık'dır

Şubĥa iren şādık'dır

Zulmet içre dā'ima

Ķalb[i] uyanık'dır (7/1)

⁷ Kaya, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, 430; Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 73.

⁸ Kaya, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, 430; Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 74.

Hakkı zıkr et ‘**Âlî** eyleme ğaflet
Dünyâda kalmaz kimse gider ‘âkıbet
Nice Süleymân gibi şâhlarla eylese ülfet
İbn Edhem gibi terk ider mülk-i Dârâ’yı (93/6)

c. Zengin Kafiye

Dize sonlarında bulunan redif dışında kelime kökünde bulunan üç ve daha fazla ses benzerliği zengin kafiyedir⁹. Aşağıdaki şiirlerde –âr, –ân ve –âlik harfleri zengin kafiyedir.

Çün bu gönülüm ‘aşk-ı yâre toluşdı
Gece gündüz işim âh u zâre toluşdı
Râhatım selb olup bu derd ile her-bâr
Püte-i ‘aşka düşüp dâ’im kâle toluşdı (9/1)

Allâh demekle lezzet hâşıl ider dehânda lisân
Allâh dimeyên ‘aceb ne hâşıl ider cihânda insân
Çayelioglı çaylar gibi baħr-ı muhîte akup
Yüziñ yerlere sürersen olur yolların âsân (10/1)

Dergâh-ı Hâkķ’a ‘azm iden sâlik
Vücūd-ı mevhûmını eyledi hâlik
Çıkup ‘uyûnundan cümle memâlik
Nihânî bir gence oldu çün mâlik (52/1)

⁹ Kaya, Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, 431.

1.2. NAZIM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ

1.2.1. Aruz ile Yazılan Nazım Şekilleri

1.2.1.1. Gazel

Divan şiirinin en çok kullanılan nazım biçimidir. Beyitlerle yazılan bu nazım şeklinde, birinci beyit musarra olup diğer beyitler ilk beyitle kafiyeleşir ve genellikle aşk ve sevgili, talihten şikâyet gibi konuların işlendiği görülmektedir.¹⁰ Her ne kadar gazeller genellikle din dışı konularda yazılıyor ise de Muğlalı Ali daha çok dini-tasavvufî temalı gazeller yazmıştır. Hatta divançesinde din dışı konulara neredeyse hiç yer vermediği görülmektedir. Klasik tertibin dışına çıkarak Ali, divançesine 4 beyitlik bir gazelle başlamıştır. Gazellerinde tür bakımından tevhid ve münacat öne çıkmaktadır. Bununla birlikte na't ve çeşitli konular üzerine yazılmış gazelleri de bulunmaktadır. Divançedeki 15 numaralı şiiri tevhid türüne örnektir:

Hudâdır mebd-i ' âlem hüve'l-Evvel hüve'l-Âhîr

Hudâdır maşşad-ı âdem hüve'l-Bâtın hüve'z-Zâhir

Eger enfüs eger afâk görünen oldurur bir bak

Saňa senden açılsa bâb hüve'l-Bâhir hüve'l-Îhîr

Kimiñdür görünen yüzler ki bu yüzde gören gözler

Şamu gözler anı özler hüve'l-Nâzîr hüve'l-Manzûr

İdüp sâlikleri irşâd vişâli ile kıldı şâd

Elemlerden idüp âzâd-ı hüve'l-Îkâdir hüve'l-Mağdûr

Kimiñdür görülen işler kimiñdür bunca cünbüşler

¹⁰ Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah, 2014, 18-19; Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, 104.

Ki her yüzde işin işler hüve's-Sâtir hüve'l-Mestûr

Bu 'Âlî kemtere ihsân iden oldur Ğani Sübhân

Ki ihsânı cümleye şâyân hüve'l-Ġâfir hüve'l-Mağfûr

1.2.1.2. Mesnevi

Mesnevi, aynı vezinle ve her beyiti kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekillerinin genel adıdır.¹¹ Bu türü Ali, divançesinde aruz vezni ile 2 şiirinde uygulamıştır. Ali'nin mesnevi nazım şekli ile yazdığı 3 şiiri daha bulunmaktadır fakat bu şiirlerde kullanılan ölçü tespit edilememiştir. Örneğin 43 numaralı şiir, mesnevi nazım şekli ile yazılmış olmasına rağmen vezni tespit edilememiştir.

Hem-nişîni hâk olan irdi ğināya

Varlığın mahv eyleyüben irdi fenāya

Hâkla fânî olan irdi beķāya

Fenāyı neydir hâkla iren beķāya

67 numaralı şiirden aldığımız aşağıdaki örnek ise *Fā'îlâtün / Fā'îlâtün / Fā'îlün* vezni ile yazılmış 14 beyitten oluşan bir mesnevidir.

Olmayınca 'aşka gönül taht-gâh

Açılur mı Hâkķ'a toĝru saña rāh

Her ne deñlü eyleseler cüst u cū

Ya'ni her yüzden olunsa güft ü gū

1.2.1.3. Terci-i bend

Terci-i bend 8-10 mısralık bentlerin birleşiminden oluşan ve her bendin sonunda bulunan aynen tekrarlanan vasıta beyiti ile bağlanan şiirler olup konu itibari ile genellikle yaratıcının gücü, evrenin sonsuzluğu gibi dinî konular üzerinde durur.¹² Ali'nin

¹¹ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 61; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 79.

¹² İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 120; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 189.

divançesinde bu türe örnek olarak 69 numaralı şiiri gösterebiliriz fakat her bendin en az 8 mısradan oluşması gerekirken şair klasik anlayışın dışına çıkarak her bendi 6 mısradan oluşturmuştur. İlgili şiirden bir bölüm aşağıdaki örnektir:

...

Kim dilerse işbu nağşı bilmegi

Nağş içinde nağğâşını görmeği

Nağş içinde ğayrı nağğâş bilmedi

İşbu nağşı cümle nağğâş eyledi

Ğayre bakma sende iste sen de bul

Çâr kitâbın ‘ ilmini var sen de bul

Sırrın fâş etme ‘ Âlî ebsem ol

Rûy-ı ağıyâra bakarsın resm ol

Her ne cânîbe bakarsın sen sen ol

İşbu sırrı söyleme kim sen sen ol

Ğayre bakma sende iste sen de bul

Çâr kitâbın ‘ ilmini ‘ Âlî sen de bul

1.2.2. Aruz ile Yazılan Nazım Türleri

1.2.2.1. Tevhid

Tevhid, bir kılma, birliğine inanma anlamını gelen Arapça kökenli bir kelime olup tevhidler nazım ve nesir şeklinde yazılabilecekleri gibi çeşitli nazım şekilleri ile yazılabilir.¹³ Yaratıcının birliğine ve varlığı üzerine yazılmış olan bu türe divançedeki 10 numaralı şiiri örnek olarak gösterebilir:

Allâh dimekle lezzet hâşıl ider dehânda lisân

Allâh dimeyen ‘ aceb ne hâşıl ider cihânda insân

¹³ Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası* (2. Baskı), Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2007, 257;

Çayelioglı çaylar gibi baħr-ı muħite akup
Yüzüñ yerlere sürersen olur yolların āsān

Bugün bir meclise vardım yüzüm ol şāha yüz tutmuş
Baķup gördüm cemālini gözüm ol şāha yüz tutmuş
Nice demler baķup her dem görürdüm şūreti naķşı
Bi-ħamdi'llāh görüp naķķāş naķş içre özüm ol şāha yüz tutmuş

1.2.2.2. Na't

Na't bir şeyi medherek, överek anlamına gelen Arapça kökenli bir kelime olup bu tür Hz. Peygamber'in hayatı ve ona karşı duyulan sevgiyi anlatan şiirlerdir.¹⁴ Divançedeki 71 numaralı şiir na't türüne bir örnektir:

Rāh-ı Hāķ'da reh-nümādır sālikleriñ rüşengeri
Dil levhiniñ şayķalıdır ehl-i dilin himmetleri
Tut dāmenin 'āşıklarıñ kıl hıdmetin şadıklarıñ
Ma'nevi Mi'rāc'a yoldur şadıklarıñ şöhetleri

Her kim irer bu şöhetbe vuşlat bulur hem firķate
Vāşıl olup ol ħāzrete dā'im olur rütbeleri
...

Muştafā'nıñ varışları dā'im açık dergāhları
Her kim gelür bu meclise şāyāñdır ni' metleri

Ehl-i diller şöhetinden dūr olma 'Ālī dem-be-dem
Bunlar durur ehl-i kerem yār eylemez yārānları

¹⁴ Rıdvan Canım, **Divan Edebiyatında Türler**(1. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara 2010, 173; Dilçin, **Örneklere Türk Şiir Bilgisi**, 257.

1.2.2.3. Münacaat

Münacaat fısıldama, Allâh’a gizlice yalvarma, dua etme anlamına gelen bir kelime olup bir tür olarak Allâh’a yakarış, af dileme konuları içeren şiirlere denir.¹⁵ Divançedeki 101 numaralı şiir bu türe bir örnektir.

İlâhî dertliyim senden isterim dermân
Bî-ḥad şuçum var ‘afv et ey Raḥmân
İsm-i Settâr’ınla setr idüp ‘ayıbım
Ġaffâr ismiñ ḥürmetine eyle günâhım ğufrân

Sen bir ‘âlî pâdişâhsıñ vezîriñ yokdur
El kavşurmuş divânında gedâlar çokdur

1.2.2.4. Elifname

Divan şiirinde elifname olarak bilinen bu türün özelliği her beyitin alfabeki harf sırasına göre kurulmuş olmalarıdır. Yani ilk harften başlayarak sırasıyla her harf beyitlerin ilk harflerini oluşturur.¹⁶ Muğlalı Ali’nin divançesinde vezinsiz olarak yazılmış olan bir elifname bulunmaktadır:

Elif İlâhî cümlemin ma‘bûd sensin ey Ḥudâ

Be Bir üç ḥâke iḥsân eylediñ bunca ‘aṭâ

Te Tövbesini qabûl kılsan saña ‘âşîniñ şehâ

Se Şenâ vü raḥmed ü bî-ḥad sañadır ey pür ‘aṭâ

Cim Cemâli pâkiñi kılsam ‘âşîklardan cüdâ

Ḥa Ḥabîbiñ ḥürmetine bakma cürmin ‘âşîkiñ

.....

Ye Yarın meskenimiz kılsam ol livâ’-i şâh gününden cüdâ

¹⁵ Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası*, 173; Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 169.

¹⁶ Dursun Ali Tökel, *Deneyisel Edebiyat Yönüyle Divan Şiiri* (1. Basım), Hece, Ankara 2010, 54; Lokman Taşkesenlioğlu, “Divan Edebiyatında Elifnameler ve Bilinmeyen İki Elifname Örneği”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58, 2017, 159-202.

Çün yaratdıñ anı kıldıñ zāt-ı pāke aşınā

1.2.2.5. Nasihat-nâme

Pend-nâme olarak da bilinen bu tür okayan kişiye ahlaki ve sosyal alanlarda öğüt veren İslami temelli şiirlerin genel adıdır.¹⁷ Divançedeki 64 numaralı şiir bu türe bir örnektir:

Gel ey dil geçmeden evkāt çalış taḥṣīl-i ‘irfān et
Derūni eyleyüp āhı gözün yaşını mercān et
Gelenler geçdi dünyādan ḥaber verdiler ‘uḳbādan
Niçün duyman bu ma‘ nādan derüp ‘aḳlıñı ma‘ nā et

Düşen cehl odına yana gözü hem ḳana boyana
Zihī gözler kim uyana göñül gözünü giryān et

Bugün a‘ mā olan bunda olur hem dār-ı ‘uḳbāda
Ne yatarsañ bu ḡafletde açup çeşmiñi bīnā et

1.2.3. Hece ile Yazılan Nazım Şekilleri

1.2.3.1. Koşma

Halk edebiyatı nazım biçimleri içinde en çok sevilen ve kullanılanıdır. Koşmalarda en çok kullanılan hece ölçüsü 11’li hece ölçüsü olmakla birlikte 8’li hece ölçüsüyle de yazılanları vardır ki bunula birlikte 4 dizeli bentlerden oluşur ve dörtlük sayısı en az üçtür.

¹⁸ Ali, koşma şeklinde yazdığı şiirlerinin muhtevası dini ve tasavvufi olup divançedeki 9 numaralı şiiri koşma türüne bir örnek olması bakımında aşağıya aktarıyoruz:

Çün bu göñlüm ‘aşḳ-ı yāre ṭoluşdı
Gece gündüz işim āh u zāre ṭoluşdı
Rāḥatım selb olup bu derd ile her-bār
Pūte-i ‘aşḳa düşüp dā’im ḳāle ṭoluşdı

¹⁷ Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası*, 188; Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 180.

¹⁸ Kaya, *Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, 478; M. Öcal Oğuz vd, *Türk Halk Edebiyatı* (12. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara 2015, 260.

Ne tükenmez derd imiş ‘ aşk-ı İlâhî

Derde düşen bulur bunda Allâh’ı

Bî-derd olanların kârı bi’l-lâhî

Tükenmez âteş-i hicrâna toluşdı

1.2.3.2. İlâhi

En genel tanımıyla Allâh’ı övmek ve ondan af dilemek, günahların bağışlanmasını istemek için yazılan şiirlere denir.¹⁹ Eserde ilahi türünde 2 şiir bulunmaktadır. Divançedeki 26 numaralı şiir ilahi türüne örnek olarak kaydediyoruz:

Bilüp cürmüm kapuna ‘ afve geldim

Kerem eyle bizi reddetme âhîr

Sürüp yüzler bugün dergâha geldim

Kerem eyle bizi reddetme âhîr

Varan yollar saña kuldân hâfâdır

Çula senden gelen her dem ‘ aţâdır

Bi-ğakğ-ı nûr-ı pâk-i Muştafa’dır

Kerem eyle bizi reddetme âhîr

1.3. EDEBÎ SANATLAR

1.3.1. İade

Reddü’l-acz ale’s-sadr olarak da bilinen bu sanatta her beyitin son sözcüğünün sonraki beyitin ilk sözcüğü olarak kullanılmasına denilir.²⁰ Divançede bu sanatı sadece 36 numaralı şiirde görüyoruz.

Küllî şey’in hâlikun hükümün giyüpdür sâlikâ

Gel gel fenâya eyleme bekâya eyle ilticâ

¹⁹. Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 343.

²⁰ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 486.

İlticâsı ism-i Hâk olsa [e]ger bir **meskenin**

Meskeni olsa ‘aceb mi dünyâda dârü’l-bekâ

1.3.2. İktibas

Şairin şiirde anlamı kuvvetlendirmek için ilgili ayetlerden veya hadislerden bir paça yahut bölüme şiirde yer vermesidir.²¹ Divançede ayet ve hadislerden yapılan iktibaslara sıklıkla rastlamaktayız. Eserdeki tüm iktibaslar “Ayet ve Hadisler” başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Küntü kenziñ sırrı ile şems-i zâtıñ pertevi

Şu‘lelendirdi cihânı degil âdem kamu ‘âlem (4/2)

Küllî şey’in hâlikun hükümün giyüpdür sâlikâ

Gel gel fenâya eyleme bekâya eyle ilticâ (36/2)

Hâk’ı cândan seven ‘âşık gece gündüz unutmaz hiç

Ki *lâ-havfun* ‘aleyhimle kıldı hâk bunları ihfâz (42/4)

1.3.3. İştikak

Aynı kökten türeyen kelimelerin beyitin içinde yahut tek bir mısraında yer verilmesiyle yapılan bu söz sanatıdır.²² Bu sanata aşağıdaki örnekleri göstermek mümkündür:

Naķış kendi **naķķaş** kendi olunca

‘Aceb seniñ aralarda neyiñ var (11/5)

Gel ey vâ‘iz Hâk’ı iste bu halk[u] bu cihândan geç

Bu halkıñ Hâlık’ın iste bu cismile bu cândan geç (32/1)

²¹ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 465.

²² Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 483.

1.3.4. Mübalağa

Şairin anlatmak isteği şeyin niteliğini artırmak, yüceltmek maksadıyla yahut tam tersi gösterme sanatıdır.²³ Ali, divançesinde zaman zaman bu sanata yer vermiştir.

Mürekkeb gibi rûy-ı siyâhım sevâd oldu gitdi âh

Bu hâlimi görenler rahm idüp kıldılar eyvâh (40/1)

1.3.5. Nida

Şairin, çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip “ey, hey” gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir.²⁴ Divançede en çok kullanılan sanatlardan biridir. Kanaatimizce bunda saz şairi olmasının da etkisi vardır:

‘Arûs-ı dehre **ey dil** gel şakın sen olmağıl dāmād

Bu nağş-ı dil-firîb ile seni şöñra kıılır berbād (27/1)

Zâhidâ cennet dilerseñ dilde ‘irfân iste gel

Geç bu şûret ‘âleminden vech-i Raḥmân iste gel (31/1)

Gel **ey vâ’iz** Ḥaḳ’ı iste bu ḥalku bu cihândan geç

Bu ḥalkıñ Ḥâlîḳ’ın iste bu cismile bu cândan geç (32/1)

1.3.6. Tekrir

Şairin söylediği sözü kuvvetlendirmek için kelimeyi aynı anlama gelecek şekilde ahenkli bir edayla tekrarlanmasından oluşan söz sanatıdır.²⁵ Eserde yer yer tekrar sanatını görmekteyiz:

Sen seni gör gözleriseñ **sen** anı

Sen seni bil izleriseñ **sen** anı

²³ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 447.

²⁴ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 453.

²⁵ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 452.

Sen **seni** bil ğayrı bilme **sen** anı

Sen **seni** bildinse bildin **sen** anı (69/3)

1.3.7. Telmih

Şair şiirinde bir yahut birkaç kelime ile bilenen bir hadiseye, kişiye veya duruma işaret etmesidir.²⁶ Divançede peygamberlere, efsanevi kişilere yahut Leyla ile Mecnun gibi bilenen hikâyelere telmih yapılmıştır:

Düşüp **Ya'kûb** gibi Ken'ân-ı keşretde hep ağlarsın

Bulup dil-i **Yûsuf**'un cānā bugün ħandān olur şimdi (3/2)

Ehl-i şûret hiç bilür mi sîretiñ aĥvālını

Yüri **Hızr**-ı zamān iste zûlmetde içen ħayāt ābını (35/2)

Qıralım çerîsi nefsi-i **Fir'avun**'uñ

Alalım şehrini **Mûsâ**-yı cānıñ

Görsen bu cān gözü nûr-ı cemālîñ

Böyle bir 'ināyet iĥsān et bize (75/5)

Çün açılmış gördi bu dil gülistānde ra' nā güli

Ĥalîl-āşā nār-ı 'aşķa cān atar pervānelerdir sevdiğim (108/6)

1.3.8. Tenasüp

Bir konu üzerinde aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki sözcük, terim ve deymi bir dize ya da beyit içinde rastgele sıralama amacı gütmekten kullanmaktır.²⁷

Derde düşen 'âşık uşanmaz her ān

²⁶ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 461.

²⁷ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 431.

Tâ ezel böyledir derd ile dermân

Çün **yakup**dur meni **âteş-i sūzân**

Nâr-ı İbrâhîm gibi belki **gūlzâra** toluşdı (9/3)

Ben ki **Eyyûb**'um bu yolda **derdimi** nādâna 'arz eylemem

Çekdiğim **bâr-ı belâyı** bir Hudâ'dan ğayrı hiç kimse bilmedi (41/3)

1.3.9. Teşbih

Bir beyitte söylenilen sözün ve aralarında benzerlik bulan kelimeleri daha etkili hale getirmek için zayıf olanı güçlü olana benzetme sanatıdır.²⁸ Muğlalı Ali, teşbih sanatına eserinde sıkça başvurmuştur. Örneğin şu beyitte Ali, kendini bülbüle benzeterek cevri ü cefadan bülbül gibi feryad ve figan ettiğini dile getirmiştir:

Fiğân etmez mi bülbüller gülistâne erişdikde

Ki bir şūrîde bülbül-veş 'aceb efğâne düşdüm ben (17/4)

Bir başka beyitte ise Ali, âşıkların pervane gibi ateş etrafında dönmesini istemiş ve kendisini aşk oduna atan bülbüle benzetmiştir.

Pervâne-veş dönsün dönen yansun bu nâre cân u ten

Bülbül gibi 'aşk odına 'Âlî yanarsıñ gel berü (21/4)

Aşağıdaki beyitte de gönül 'bir kuşa benzetilmiştir.

Ṭıfl-ı nefse şir-i 'irfânı ğıda göstermeyüp

Murğ-ı câne bu kafesde kıldığıñ zaḥmet nedir (50/4)

²⁸ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 405.

1.3.10. Tezad

İki düşünce, duygu ve hayal arasında birbirine karşıt olan nitelikleri ve benzerliklerini bir arada söylemektir²⁹. Muğlalı Ali, bu sanatı şiirlerinde daha çok dert ve derman kavramları üzerinde yapmaktadır:

Mürīd oldur mu‘īn oldur bu **derde** andadır **dermān**

Ehl-i derdiñ derdine şanma dermān-ı hekīm ider (48/3)

Göñül bildiñ mi ‘ālemde **yār** u **ağyārı** nedir

‘Ārī terk idüp bu kārḥānede kārı nedir (50/1)

²⁹ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 449.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. İKTİBASLAR

Hüve'l-evvelu vel-âhiru ve'z-zâhiru vel-bâtinu ve hüve biküllü şey-in 'alîmun

“O, evvel ve âhir, zâhir ve bâtındır. O her şeyi bilir.” (Hadîd /53) anlamına gelen ve Allâh'ın sıfatlarından bazılarının aktarıldığı bu ayeti, divançede tek bir şiirde görmekteyiz. Nitekim bu beyitte Ali, âlemin ve Âdem'in yaratılışı ile Allâh'ın sıfatları arasında bir ilişki kurmak yoluna gitmiştir:

Ḥudâdır mebd-i 'âlem hüve'l-Evvel hüve'l-Âḥir

Ḥudâdır maḫşad-ı âdem hüve'l-Bâtın hüve'z-Zâhir (15/1)

Küllü men aleyhâ fân'

“O, evvel ve âhir, zâhir ve bâtındır. O her şeyi bilir.” (Hadîd /53) mealine gelen ve divançede tam iktibas edilen bu ayet ile Ali, dünya nimetlerinin sona ereceğini, her canlının yaşamının son bulacağını, dünyaya ait olan her şeyden uzaklaşıp Allâh'a yönelmek gerektiğini ifade etmiştir:

Ki küllü men 'aleyhâ fân

Ḥaber verdi bize Ḳurân

Ki gerçektir buna inan

Aldanma fenâ dünyâya dil virme (30/4)

Naḥnü aḳrebu ileyhi min habli'l-verîd

“Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf, /16) mealine gelen ve eserde nâkıs iktibas yapılmış olan bu ayeti Ali, insanın Allâh'tan ilmini alması halinde gerçek manada âlim olacağını işaretleyerek şöyle ifade etmiştir:

Çü bildiñ aḥsen-i taḳvîm Ḥudâ nûrına mazḥardır

Anıñçün *naḥnü aḳrebd*en alupdur sen 'alîm oldıñ (33/2)

Ali yine bu ayetin son kısmını başka bir dördüğünde şu şekilde dile getirmiştir:

Dilberi dilde bulan taşra cevelân etmedi

Oḳuyup *ḥabli'l-verîdi* gitme öte gel beri

Gel berü ‘**Âlî** gibi yakın olma al ehline

H l ehlini bul alma menzilden geri (58/3)

K ll  şey’in h lik n ill  vecheh 

“Onun yüzünden başka her şey yok olacaktır. ” (Kasas/88) mealine gelen ve All h’tan başka her şeyin yok olacağını, ondan başka bir yaratıcının olmadığını ve zamanı geldiğinde yaratılmış olan her şeyin helak olacağını aktarmaktadır.³⁰ Bu ayeti Ali, salikin “*Külli şey ’in h lik n*” ayetinin rehberliğinde seyr   s l k etmesini ve bu geçici olan dünyaya aldanmayıp sonsuz olana sığınmasını öğütlemek üzere kullanmıştır:

Külli şey ’in h lik n h kimin giyüpdür s lik 

Gel gel fen ya eyleme be  ya eyle iltic  (36/2)

Bir başka beyitte ise Ali, “*Külli şey ’in h lik n*” ayetini iktibasla kişinin ölüm için tedariki görmesi gerektiğini ifade etmektedir:

Bir gün olur kim giyersen *külli şey ’in h lik n* sen

ıl ted rik h li ni var şimdi firat ba sa a (73/2)

L -hav n aleyhim ve l -h m yahzen n

“Onlara bir korku yoktur ve onlar  z lmeyecektir.”(Bakara, 2/38, 112, 262, 274, 277) anlamındaki bu ayet, All h yolunda cihad eden gazilerin, All h’a karşı gelmekten kaçınanların herhangi bir korku ve sıkıntı yaamayacağını müjdelemektedir.³¹ Bu ayet, divan cede n kis iktibas yapılarak All h’a gönülden bağlı olan açığın All h tarafından korunacağını dile getirmiştir:

H ’ı c ndan seven ‘ ı gece gündüz unutmaz h 

K  *l -hav n* ‘*aleyhim*le ılar h  bunları ih f z (42/4)

Eyne m  t vell  fe-semme vechu’l-l h

³⁰ Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler** (1. Baskı), Kesit Yayınları İstanbul 2013, 393.

³¹ Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler**, 405; Reyhan Keleş, **Divan  irinde Laf i  yet ve Hadis İktibasları** (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi 2013, 27.

“Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü ordadır. ”(Bakara/115) mealine gelen bu ayet genellikle Müslümanlara ibadet yapmak için bir ibadet yerinin zorunlu olmadığını ifade etmek gayesiyle edebiyatımızda sıkça iktibas edilir.³² Nitekim bu beyitte Ali, kendisinin aşk camisinin hatibi olduğunu ve yüzünü nereye dönerse dönsün yüzünün Allâh’a dönük olduğunu şu beyitle ifade etmektedir:

Haṭīb-i cāmi‘ -i ‘ aşkım şalâtım *semme vecḥu’llâh*

Cemā‘ at dilde efkârım gönül mihrâb-ı ‘ aşku’llâh (45/1)

Yine aynı ayetin baş kısmı bir başka beyitte şu şekilde terennüm olunmuştur:

Eynemâ tevellü sırrını bulan dil uyanıktır

Baḥr-ı hüviyyetde bulsa dil Mevlâsını elyâktır (101/6)

Ma remeyte iz remeyte ve lâkinna’llâhe ramâ

“Attığın zaman sen atmadın, fakat Allâh attı”(Enfâl/17) mealine gelen bu ayet Allâh’ın Bedir Savaşı’nda Müslümanlara yardım etmesi üzerine inzal olmuştur. Hz. Peygamber’in yerden bir avuç toprak alarak düşmana doğru savurmasını Yüce Allah: “Attığında da sen atmadın, Allâh attı” diyerek kendisinin bu olayları gerçekleştirdiğini söylemiştir.³³ Eserde ayet nakıs iktibas edilmiş olup Ali, *men ‘arefe* ve *mâ remeyte* sırlarını bilmeden yaşayan kimseyi, serabı su zanneden susuz kişiye benzetmektedir:

Teşne-dil gezdi cihânda bu serâbı şu şanup

Men ‘arefle mâ remeyte remzin idrâk etmedi (51/5)

Rahmeten li’l- âlemin

“Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. ”(Enbiya/107) mealindeki ayet divançede Ali tarafından günahlarının affı için aracı kılınmak üzere nakıs iktibas edilmiştir:

Zel Zünûbum bî-ḥad amma ‘ afvıñı ‘ aṭâ kılsıñ n’ola

Re *Rahmeten lil’ âleminiñ* ḥürmetine ey Hudâ (103/5)

³² Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 149.

³³ Keleş, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*, 69.

Yevme tublâ's-serârîr

“ O gün bütün gizli şeyler ortaya serilir.” (Târık/9) mealindeki ayet ile insanın yeniden yaratılacağı günü yani kıyamet gününe işaret edip o günde hiçbir şeyin gizli olmayıp açığa çıkacağını dile getirmektedir.³⁴ Eserde iktibas edilen bu ayet şöyledir:

Vech-i pâkiñ kıl müyesser sen bugün ‘ âşıklara

Yevme tublâ da görmeye gözleri senden ğayrıya (76/2)

Küntü kenzen lâ u'refu fe-aḥbebt

“Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım.³⁵” mealindeki bu kudsi hadis-i şerifin sahih hadis kitaplarında bulunmadığı ifade edilmektedir.³⁶ Edebiyatımızda sıkça iktibas edilen bu hadis divançede şu beyitlerde kullanılmıştır:

Küntü kenzeñ sırrı ile şems-i zâtıñ pertevi

Şu‘lelendirdi cihânı degil âdem kamu ‘ âlem (4/2)

Ya İlâhî zâtıña mi’rât idindiñ ‘ âlem içre Âdem’i

Küntü kenz sırrınıñ ḥum-ı ḥânesi kıl gönlümüz (77/3)

Men arefe nefsehû feḫad ‘ arefe rabbehû

“Kendini bilen Rabbini bilir.” anlamına gelen hadistir.³⁷ Uydurma hadis olarak gösterilen bu hadis sûfilere göre, insanoğlu Elest Bezmi’nden sonra Allah’ın huzurundan ayrılmış olduğu için, dünyadaki hayatı bu huzuru ve orada vakıf olduğu sırları arama ve anlama isteği ile doludur.³⁸ Bu sebepten ötürü sıklıkla kullanılır. Divançede ise Ali sırrı bilemeyenlerin bu dünyada çölde susuz gezip serabı su sanmaya benzetmiştir:

Teşne dil gezdi cihânda bu serâbı şu şanup

Men ‘ arefe mâ remeyte remzin idrâk etmedi (51/5)

³⁴ Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 724; Keleş, *Divan Şiirinde Lafzî Âyet ve Hadis İktibasları*, 247.

³⁵ Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 369.

³⁶ Keleş, *Divan Şiirinde Lafzî Âyet ve Hadis İktibasları*, 337.

³⁷ Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 492.

³⁸ Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 492; Keleş, *Divan Şiirinde Lafzî Âyet ve Hadis İktibasları*, 366.

Ed- Dünyâ mezra'atü'l- âhiret

“Dünya ahiretin tarlasıdır.³⁹ ” mealinde ki bu hadis yine edebiyatımızda sıkça kullanılan ve ahiretin dünyada yapılan şeylerin semeresinin toplanacağı yer olacağını vurgulayan bir hadistir.⁴⁰ Divançede Ali, bu hadisi Hz. Peygamber’in bu hadisini hatırlatıp unutmaması gerektiğini söylemiştir:

Gel ey ‘**Âlî** Muştafâ’nın buyruğun tut cânla

Kim demişdirki *ed-dünyâ mezra‘atü’l-aḥire* (70/7)

Mûtû kable en temûtû

“Ölmeden önce ölünüz.⁴¹ ” mealine gelen bu hadis-i şerif tasavvufi içeriklerde sıklıkla geçen lakin sahih hadis kitaplarında yer almamaktadır.⁴² Fenafillah makamına işaret eden bu hadis bedeni ölümden ziyade nefsanî ölümü anlatır. Allâh yolunda olan salikin geçici olan bu dünyadan ve nefse ait her şeyden bir ölü gibi soyutlanıp sadece Hakk’a yönelmesini anlatmaktadır.⁴³ Ali, divançesinde bu hadise bir yerde iktibas etmiştir:

Mûtû kable en temûtû remzin etdi Muştafâ

Mâlikü’l- mülküñ şühûdunda ‘**Âlî** gönül ḥayrân baksaña (73/6)

Utlubü’l ilme mine’l-mehdi-mehdi ile’l-laḥd

“Beşikten mezara kadar ilmi öğrenmeye çalışınız.⁴⁴ ” mealine gelen ve ilim öğrenmeyi teşvik eden bu hadis-i şerif uydurma hadisler arasında gösterilmiş olmasına karşın edebiyatımızda çokça iktibas edilen hadis metinlerinden biridir.⁴⁵ Bu hadisin divançede sadece bir yerde kullanıldığı görülmektedir:

Utlubü’l- ‘ilme mine’l-mehdi didi ol şâh

Bu bâl u perri bulanın ṭayrı eshel oldu (104/4)

³⁹ Muzaffer Ozak, *İrşâd, Salah Bilici Kitapebevi*, İstanbul 1993, c. 2, 163.

⁴⁰ Ozak, *İrşâd, Salah Bilici Kitapebevi*, 163.

⁴¹ Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 550.

⁴² Keleş, *Divan Şiirinde Lafzî Âyet ve Hadis İktibasları*, 373.

⁴³ Keleş, *Divan Şiirinde Lafzî Âyet ve Hadis İktibasları*, 373; Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 550.

⁴⁴ Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 654.

⁴⁵ Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 548.

Sevādu'l- vech fi'd-dāreyn

“Fakirlik dünyada ve ahirette yüz karasıdır.” mealindeki bu hadisin uydurma bir hadis olduğu öne sürülmektedir.⁴⁶ Metinde iktibas edilen hadis şöyledir:

Hadis-i Muşafâ'dır *sevādu'l- vech fi'd-dāreyn* rumûzu

Genc-i fakr u fahriye mâlik olmadım gitdi âh (40/4)

2.2. TASAVVUF

2.2.1. Arif

Kelime anlamı anlayışlı, bilen, irfan sahibi olan Arapça kökenli bir kelime olup Allâh'ı gerçek yönüyle yani onun tüm sıfatlarını, zatını, isimlerini bilen kişidir. Marifet sahibi olan arif yaratandan gelen her şeyi hoş görür ve her şeyde Hakk'ı görür.⁴⁷ Aşağıdaki beyitte Ali, her ne zaman bu âlemde ariflere bir yüz görünse onlar onda sevgilinin yüzünü görüp dergâha yönelerek tavaf ederler diyerek, arifleri övmüştür:

Kaçan 'ariflere bir yüz görünse işbu 'âlemde

Görürler rûy-ı dildârı o dergâha tavâf eyle (2/3)

2.2.2. Fena- Beka

Fena, yokluk, hiçlik, silinmek anlamlarına gelen Arapça kökenli bir kelime olup insandaki kötü huy ve davranışların yok olup nefsanî sıfatlardan soyutlanmasıdır. Beka ise var olmak anlamına gelip giden kötü huyların yerine alan iyi huylar ve Allâh'ın sıfatlarıyla salikin kendini süslemesidir.⁴⁸ Divançede geçen beyitlerde salikin fenadan arınıp bekaya ulaşmasını ifade eder:

Küllî şey'in hâlikun hükmün giyüpdür sâlikâ

Gel gel fenâya eyleme bekâya eyle ilticâ (36/2)

Yol şorarsañ şor bekâya 'azm iden 'âşıklara

⁴⁶ Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, 609.

⁴⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimler ve Deyimler Sözlüğü* (1. Baskı), Rehber Yayıncılık, Ankara 1997,117; Kaplan Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Türk Şiirimiz* (2. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2014.

⁴⁸ Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Türk Şiirimiz*; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 267.

Gösteren yol fenāya olmaz beḳāya reh-nümā (36/5)

Hem-niṣīni ḥaḳ olan irdi ḡināya

Varlığın maḥv eyleyüben irdi fenāya (43/1)

‘Āṣıḳā gel bu fenāya eyleme raḡbet

‘Āḳıl ol ‘ālem-i beḳāya eyle sen ḡayret (60/1)

Bu fenādan göz yumanlar bāḳī cemāle baḳdılar

Açup cān gözünü ey dil Ḥaḳ cemālin baḳsaña (73/3)

2.2.3. Fenafillah

Allāh’da fāni olmak anlamına gelen Arapça bir kelime olup kulun kendi iradesinin yok edip kendini Allāh’ın iradesine bırakma halidir.⁴⁹ Divançede Ali, Allahtan kendisine fenafillah makamını nasip etmesini istemektedir:

Ḥaḳīḳat yoluna turalım rāhı

Zāhir ola eşyānıñ sırrı kemāhı

‘Ālī’ye naṣīb idüp fenāfi’llāhı

Beḳābi’llāh da temkīnler naṣīb et bize (75/6)

2.2.4. Geda

Geda, dilenci yoksul anlamına gelen Farsça bir kelime olup tasavvufi manada “tecelliye muhtaç” olandır.⁵⁰ Divançede dergāhın şahına, şeyhine muhtaç olan salık ile ilişkili olarak kullanılmıştır. İlgili beyitler şunlardır:

Gedālar ṣāh-ı dergāha dem-a-dem ‘arz-ı ḥāl eyler

⁴⁹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimler Sözlüğü* (1. Basım), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002, 134.

⁵⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 292; Uludağ, *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*, 146.

Sürüp yüzler yere dā'im hūlūşıyla niyāz eyler (14/1)

Gedāyım 'āşıkım bī-çāreyim dīvāneyim āh

Ki şāhlar şāhınıñ dergāhınıñ muhtācıyım āh (40/2)

Bab-ı şāha kaçan gelse bir gedāy

Ġarķ-ı baħr ni' met olur naşībi (87/3)

2.2.5. Heyula

Heyula, ham madde, ilk madde anlamlarına gelen Arapça kökenli bir kelime olup tasavvufi manada suretlerin kendinde ortaya çıktığı batını şeylerdir.⁵¹ Divançede tek bir yerde geçen bu tasavvufi terim beyitte oldukça veciz bir biçimde kullanılmıştır:

Gel ey 'Ālī fāriğ u āzāde ol sen çekme ğam

Āzādeler ğam çeker mi bugün birkaç heyulādan (54/6)

2.2.6. İnsan-ı Kâmil

Kelime anlamı “tam, noksansız, bütün, olgun insan” anlamına gelmekte olup tasavvufi manada Hak ile halk arasında vasıta olup Allāh'ın tüm zat ve sıfatlarıyla kendini tecelli ettiği insandır.⁵² Divançede geçen insan-ı kâmil ile ilgili örnekler şöyledir:

Baķma nefsiñ ğavĝasına himmetiñ 'Ālī ise

Nākş eyle etme ülfet kâmil insān 'aşķına (18/4)

Yitirdi niceler yolun varlık yüzünden

Ayırdı niceler izin kâmil izinden

Bizi ayırma sen mürşid izinden

⁵¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 350.

⁵² Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri, Heten Keten Yayınları*, İstanbul 1998, 157; Cebecioğlu, *Tasavvufi Terimler Sözlüğü*; Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Türk Şiirimiz*, 388.

Kerem eyle bizi reddetme āhir (26/4)

2.2.7. Kesret

Çokluk anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Vahdetin zıddıdır. Hak, kesret perdesi altında gizlenmektedir ki her varlıkta Allah'ın gücünü görmek, kesrette vahdeti görmektir.⁵³ Divançede kesret ile ilgili beyitler şunlardır:

Bu keşret 'āleminde şandılar sevķ u ticāretde

Bu sevķ u mağrifet içre 'aceb bir kâre düşdüm ben (17/2)

Görünen gözlere düpdüz anıñ nūrı durur ancak

Ėamu keşretde vaħdetde anıñ nūrı durur yeksān (38/2)

Başıretle nazār kılsañ 'Ėlī görürsün her bir eşyāyı

ĖaĖķ'ıñ ismini zıkr eyler gider bu perde-yi keşret aradan (39/6)

Diler vaħdet bahārını bu keşretle şitā ider

Diler bir zemherir içre hemān 'ayn-ı bahār ider (48/1)

Keşret-i emvāca baķanlar bu deryādan cüdā düşdi

Alan lezzet birlikden Ėalāş oldu ikilik āşiyānından (54/5)

Vaħdeti keşretde bulan eylemez 'āşıķa ziyān

İns ü ciniñ maṭlūbdur işbu 'ilmiñ Ėāyeti (55/3)

⁵³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 447; Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Türk Şiirimiz*, 76.

Yine bakşam göze vahdet görindi

Bu keşret gözüme sırr oldı gitdi (72/1)

2.2.8. Masiva/ Siva

Başkası anlamına gelen Arapça kökenli bir kelime olup tasavvufi manada ise dünyaya ait mal-mülk gibi Allaktan gayrı olan her şey masivadır.⁵⁴ Ali aşağıda verdiğimiz örnekte Hakk'ı bulanın masivadan geçeceğini ifade ediyor:

Bu bahrın mevcini görme ki cümle âb u deryâdır

Bulan Hakk'ı n'ider halkı cemi'-i mäsivâdan geç (32/3)

Divançede masiva kelimesinin geçtiği geçen diğer beyitler şunlardır:

Zıkr-i Hakk'a dil veren vermez sivâya gönlünü

Tarfetü'l-ayn içre 'Âlî kılmaz fenâya ilticâ (36/6)

Bugün 'aşkı-ı ilâhiyle olur cân bülbülü ser-mest

Anıñcün hiç eşer etmez nuķûş mäsivâ aña (62/2)

İren bu 'ıyd-ı adhâ kurbân ider naķd-ı cânı

Sivâ savmın tutup 'Âlî yarın vuşlatla bayrâm et (65/6)

2.2.9. Mürid

Kelime anlamı isteyen, dileyen olan Arapça kökenli bir kelime olup tasavvufi manada kendi iradesinden soyutlanıp şeyhine bağlanan kişi anlamına gelmektedir.⁵⁵ Divançede tek bir şiirde geçmektedir:

Mürîd oldur mu'în oldur bu derde andadır dermân

Ehl-i derdiñ derdine şanma dermân-ı hekîm ider (48/3)

⁵⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 235; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 488.

⁵⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 260; Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Türk Şiirimiz*, 386.

2.2.10.Nefs-i Emmare

Kötülükleri emredici nefis olarak bilinen bu nefis türü dünyalığa meyleden nefistir. Kibir, hırs, zulüm, gibi kötülüğe meyilli olan bu nefis⁵⁶ divançede emmare nefse meyletmemek için uyarıda bulunmak için kullanılmıştır:

Gel ey ‘**Âlî** cihād et emmāre nefsi

Ki nefis olmaz olmayınca Müslümān **(56/1)**

Gel cihād-ı ekber et emmāre nefse

Ki maḥşerde gezersin sonra sekrān **(57/5)**

2.2.11. Salik

Kelime anlamı “giren, bir yola girip giden” olan Arapça kökenli bir kelime olup tasavvufi manada sülük eden, Allah yolunda ilim ile değil de hal ile ilerleyen kişidir.⁵⁷ Divançesinden hareketle kendisinin de bir tasavvuf ehli yani salik olabileceğini düşündüğümüz Ali de aşağıdaki beyitte “hak yolunda ilerleyen salikin dünya sevgisinden vazgeçip sadece Allāh yöneleceğini ifade etmektedir:

Rāh-ı Hāḫḫ’a sālīk olan ḥubb-ı dünyādan el çekdi

Vech-i Hāḫḫ’a lāyık olan bezm-i ‘uḫbādan el çekdi **(8/1)**

Şu beyitte ise Ali, her şeye gücü ve kudreti yeten Allāh’ın salikleri önce irşad daha sonra vuslatı şad ve elemlerden azad edeceğini şu beyitle ifade etmektedir:

İdüp sālīkleri irşād vişāli ile kıldı şād

Elemlerden idüp āzād hüve’l-Ḳādir hüve’l-Maḫdūr **(15/4)**

Yine Ali, saliklerin hal ile Hak yolunda ilerlediklerini şu beyit ile ifade etmektedir:

Rāh-ı Hāḫḫ’da reh-nümādır sālīkleriñ rüşengeri

Dil levḥiniñ şayḳalıdır ehl-i dilin himmetleri **(71/1)**

⁵⁶ Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Türk Şiirimiz*, 218; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*,546.

⁵⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 616; Uludağ, *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*,302; Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Türk Şiirimiz*, 387.

2.2.12. Seyr-i Sülûk

Yola girmek anlamındadır. Tasavvufî manada şeyhe bağlı salikin Allah’a doğru yaptığı yolculuğa verilen addır.⁵⁸ Divançede tek bir yerde geçmektedir:

Gayn Ğurbetde kıoma sañadır iķbâli çü n’ola ‘âşıkân

Fe Fenâfi’llâh yolunda seyr-i sülûk idüp saña (103/10)

2.2.13. Tecelli

Kelime anlamı “görünmek, açığa çıkma, açık ve zahir olmak” anlamına gelen Arapça bir kelime olup tasavvufî manada “gayba ait nurların kalbe doğmasıyla görünmeyenin kalpte görünür olması” halidir.⁵⁹ Ali, şu beyitte tecellinin kişide zuhur etmesiyle suret kapısının kapanacağını ve dünya meşgalelerinden kurtularak gönlüne yöneleceğini ifade etmektedir:

Sedd idüp şûret kıpusın levh-i dilden ders alup

Nev-be-nev eyler tecellî ağ u kırâdan el çekdi (8/5)

Divançede tecelli ile ilgili diğerk beyitler ise şunlardır:

Tecellî-i cemâl ile gönül bir şâdumân olsa

Celâl-i âteşi yakar ider ulu varlığı yeksân (90/3)

Cân u dilden gel ey ‘Âlî Hüdâ ismini zıkr eyle

Raķım ismiñ tecellisi kılur elbette ‘uķbâya (99/6)

2.2.1.4. Vahdet

Kelime anlamı birlik olan Arapça kökenli bir kelimedir. Kesretin zıddı olup Hakk’ın bir oluşunu ifade eder.⁶⁰ Takdir eden, rağbet etmeyen anlamlarına gelen Arapça kökenli bir kelimedir. Tasavvufî anlamda ise kesrete ait her şeyden vazgeçmiş olandır. Kendini bütünüyle ahirete ve Hakk’a veren, mala, mülke, makama ve şöhrete değerk vermeyendir.⁶¹

⁵⁸Cebecioğulu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 654; Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*, 165.

⁵⁹Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 341; Cebecioğulu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 700.

⁶⁰Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 363; Cebecioğulu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 740.

⁶¹Üstüner, *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*, 88.

Ali aşağıdaki beyitte “Gönül vahdet denizinde kalıp (ona) hayran olur şimdi. Aşk şarabını içtiğinden beri yanıp kavrulmaktadır. ” diyerek vahdeti denize teşbih etmiştir:

Gönül deryâ-yı vaḥdetde ḳalup ḥayrân olur şimdi

İçelden bâde-i ‘ aşkı yanup büryân olur şimdi (3/1)

Bir başka beyitte ise Ali, “Gönüller vahdet güneşinin cemalinden baştan ayağa nur iken bazıları o nuru göremediği gibi kendisinin a’ma olduğunu da bilmez. ” diyerek vahdeti bu kez bir güneşe benzetmiştir:

Ser-â-pa nûr iken diller cemâl-i şems-i vaḥdetden

Görmeyüp ba‘ zılar ol nûrı a‘ mâ olduğın bilmez (19/2)

Bu beyitlerde de Ali, çeşitli teşbihler ile yine vahdeti anlatmaya çalışmıştır:

Bâğ-ı vaḥdet gülleriyle pür-meşâm olan gönül

Bu fenâ gül-zârının cevri-î ḥârını n’ider (47/2)

Keşret içre vaḥdetdedir ehl-i mâlik ‘ âdeti

Ḳâl ehli ne bilsün keşret içre vaḥdeti (55/2)

2.2.1.5. Vücud, Vücud-ı Mutlak

Vücud kelimesi, varlık, bulmak anlamına gelen Arapça kökenli bir kelime olup divanlarda çeşitli teşbihlere konu edilmiştir.⁶² Divançede geçen ilgili beyitler şöyledir:

Cümle maḥlûḳa [eger] bir göz ile bākarsaṅ

Vücūd-ı muṭlaḳı görüp çıkarsıṅ sen aradan (39/3)

Ḳatreler irince yüce deryâya

Maḥv ider vücūdın ol demde dâne (44/1)

⁶² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 375; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, 760.

Yakdın ise ‘aşk odına varlığı

Vücüd iklimine oldın bir Süleymân (56/4)

2.2.1.6. Zâhid

Bu tasavvufî kavramla ilgili divançede geçen beyitler şöyledir:

Zâhidâ cennet dilerseñ dilde ‘irfân iste gel

Geç bu şûret ‘âleminden vech-i Raḥmân iste gel (31/1)

Ḥaḳîkatce nazar kııl [sen] cihânın ḥalkın ey zâhid

Şaḳın ḥor göz ile bakma cihânda kimseye ey cân (38/3)

Zühd ile ‘aşkıñ böyledir farkı

Ḥuşk-ı zâhid ne bilür devlet ‘aşkı (83/2)

Zâhid atdıķca melâmet taşını ‘âşıqlara

‘Âşıķ olan gözlerin nem baḡrını yaş eylesün (92/4)

Zâhidâ kendine kıyâs etme sen ‘aşk ehline

Ma‘nevî mi‘râca ‘azm eyleyen dünyâda ‘aşk ehli (105/4)

2.3. DİNİ VE İÇTİMAİ BAHİSLER

2.3.1. Dini Şahıslar

2.3.1.1. Hz. Muhammed

Son peygamber olan Hz. Muhammed, divançede adı en çok geçen peygamberdir. Fakat metinde adı daha çok övgü ve yakınma yoluyla, ümmetine yol göstermesi açısından ele alınmış, mucizelerine yahut hayatına dair bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Bunlara örnek olması bakımından birkaç örnek aktarıyoruz:

Biñ gümāndan geçelim bir gümānıñ ‘aşkına

On sekiz biñ ‘ālem fedādır Muştafā’nıñ ‘aşkına (18/1)

Varan yollar saña kıldan haṭadır

Qula senden gelen her dem ‘aṭadır

Bi-ḥaqq nūr-ı pāk-i Muḥammed Muştafā’dır

Kerem eyle bizi red etme āḥir (26/2)

İyü fehm it tefekkür kıl Muḥammed Muştafā ḥālin

Naẓar kıldı mı hiç aña yā oldu mı anıñla şād (27/3)

‘Āşık olan izler eṣer-i Muştafā’ya

Hem şerī‘ at hem ṭarīkat be-ḥaqqat ma‘ rifet (60/7)

Enbiyālar serveri ol Muştafā’dır sevdiğim

Hem Ebūbekr u ‘Ömer ‘Oşman ‘Ali’dır sevdiğim (108/1)

2.3.1.2. Hz. Eyyûb

Sabrın timsali olarak bilinen Hz. Eyyûb Kur’an’da da adı geçen peygamberlerdendir. Başına gelen her türlü belaya rağmen Allâh’a karşı sabrı elden bırakmamış ve bir lütuf olarak tekrar eski günlerine dönmüştür.⁶³ Ali, şiirlerinde Eyyûb peygamberin çektiği sıkıntılara temas ederek “Bu yolda ben Eyyûb’üm ki derdimi cahile söyleyemem. Çektiğim bela dert yükünü de Allah’dan başka hiç kimse bilmedi” diyerek derdine asıl derman olandan yardım istediğini dile getirmiştir:

Ben ki Eyyûb’um bu yolda derdimi nādāna ‘arz eylemem

⁶³İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (24. Baskı), Kapı Yayınları, İstanbul 2014,143; Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* (1. Baskı), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021, 151.

Çekdiğim bār-ı belâyı bir Hūdâ'dan ğayrı hiç kimse bilmedi (41/3)

Bir başka beyitte Ali, “Canı ve bedeni belalarla dolu Eyyûb gibi geçinen çok var ama sevgilinin her derdine içtenlikle bağılı bir kimse bulamadım. ” diyerek sadece sözde değil de özde de Eyyûb gibi olmak gerektiğini dile getirmiştir:

Gerçi Eyyûb geçinen çok cān u cism pür-belā

Bulmadım şıdkıla derd-i yāre mübtelā (94/6)

2.3.1.3. Hz. İbrahim

Hz. İbrahim birçok yönden çeşitli söz sanatları ve mazmunlar yolu ile şiirlerde konu edilmiştir.⁶⁴ Nitekim divançede de Hz. İbrahim'in Nemrud ile arasında geçen hadiseye telmih yapılmıştır.

Çün yakubdur meni âteş-i sūzān

Nār-ı İbrāhīm gibi belki gülzāra toluşdı (9/3)

Yine bu örnekte Ali, “Ey Âlî Allāh'ın sana verdiği dertten ve kızgınlıklardan sakın incinmeysin, O Nemrūd'un ateşinden canını İbrahim'in canı eder” diyerek bu hadiseye telmih yaparak çektiği acıların bir gün güzellikler ile sonuçlanacağını söylemiştir:

Şakın incinme ey ‘Âlî Hāḡḡ’ın ḡahr u celālinden

Âteşi Nemrūdı İbrāhīm'e cāna gülsitān ider (48/6)

2.3.1.4. Hz. İsa

İsrailoğullarının son peygamberi olan Hz. İsa, Hz. Meryem'den babasız olarak doğması ve ölülere diriltmesi mucizelileriyle klasik şiirde kendisinden söz ettirir.⁶⁵ Metindede Hz. İsa'nın dördüncü kat göğe kaldırılması olayına bir telmih yapılmıştır:

Rāh-ı Hāḡ’da varlığın terk eyleyüp ‘uryān olup

İbn-i Meryem-veş semāya yağan dünyāda ‘aşḡ ehli (105/5)

⁶⁴ Agāh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar* (4. Baskı), Dergāh Yayınları, İstanbul 2018, 112; Pala, *Ansiklopedik Divān Şiiri Sözlüğü*, 224.

⁶⁵ Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, 203; Pala, *Ansiklopedik Divān Şiiri Sözlüğü*, 235.

2.3.1.5. Hz. Musa

Hz. Musa, İsrailoğulları soyundan gelen bir peygamberdir. Asası ile denizi yarması ile bilenen peygamberin birçok mucizesi bulunmakla birlikte eserde Hz. Musa, Firavun ile olan hadisesi açısından konu edinmiştir.⁶⁶ Ali divançesinde aşağıya örnek olarak aktardığımız beyitte nefsi Firavun'un ordusunu kırmak gerektiğini ve kalbi Mûsâ'nın şehrine çevirmekte gerektğini ifade eder:

Kıralım çer̄isi nef̄s-i Fir' avun' uñ

Alalım şehrini Mûsâ-yı cānıñ

Görsen bu cān gözi nūr-ı cemālīñ

Böyle bir ' ināyet ihsān it bize (4/6)

2.3.1.6. Hz. Yakup

Hz. Yakup, öldü sandığı oğlu Yûsuf için Beytû'l-hazen adı verilen evinde ağlamaktan gözlerinin kör olması münasebeti ile ekseriyetle şiirlere konu olmuştur.⁶⁷ Nitekim divançede de Yakup peygamber oğlu Yûsuf'un ardından çektiği hasret sebebiyle gözlerini kaybetmesi ve çektiği cevr ü cefa yönünden ele alınmıştır:

Düşüp Ya' kûb gibi Ken' ān-ı keşretde dā 'im ağlarsın

Bulup dil-i Yûsuf'un cāna bugün ḥandān olur şimdi (3/2)

Yine Ali aşağıdaki beyitte “Gönül Mısır'ında Yûsuf olmak istersen Yakup'un çektiği acıyı sıkıntıyı çek. Eğer lal taşı ile mücevherler istersen de talep eteğini bırakma.” diyerek Hz. Yakub'un çektiği sıkıntılara telmihde bulunmuştur:

Mısr-ı dilde Yûsuf için çek bu Ya' kûb miḥnetin

La' l u gevher isteriseñ tut ṭaleb dāmānını (35/4)

Bu beyitte ise Hz. Yakup peygamberin hüznler evi denilen yerde oğlu için kan ağladığını dile getirmiştir:

Gönül Ya' kûb-veş Beytû'l-Ḥazende dā 'im ağlar ḳan

⁶⁶ Onay, Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, 271; Levend, Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, 120.

⁶⁷ Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, 478.

Bûy-ı cānāndan irişse dil-i Ya‘kûb’uma dermān (91/3)

2.3.1.7. Hz. Yûsuf

Hz. Yakup’un on iki oğlundan biri olan Yûsuf, şiirlerde başından geçen olaylarla özellikle kuyuya atılması, çok güzel olması ve Züleyhâ ile olan hikâyesi sıkça şiirlerde zikredilir.⁶⁸ Divançede ise Yûsuf ile Züleyhâ’nın arasında geçen olaylara telmih yapılmıştır. Ali divançede Yusuf peygamberin güzelliğinden yola çıkarak gönül gözü kapalı olanların o güzellikteki vahdeti göremeyeceklerini dile getirmiştir:

Ey dilā a‘mā olan Ka‘be bīnā gibi görür mi

Mısr-ı dilde Yûsuf vahdeti zībā gibi görür mi (34/1)

Ali bu beyitlerde ise Yusuf’un güzelliğinden ötürü parmaklarını kesen kadınlara telmihte bulmuştur:

Züleyhâ’dır deme Yûsuf yoluna kaç‘-ı engüşt iden

Nāmına Yûsuf mı dinur Mısr-ı dile şāh olmayanın (81/4)

Yûsuf gibi çāh-ı gama düşer bu hikmetden olan āgāh

Ne bildiği var ‘acep heft iklīme mālīk olmayanın (81/5)

2.3.1.8. Hz. Süleymân

Hz. Davûd’un oğlu olan Hz. Süleymân hükümdar peygamberlerdendir.⁶⁹ Divan şiirinde Süleymân Peygamber’i hükümdarlığı, hayvanlar ile konuşması, yüzüğü gibi çeşitli mazmunlar, mecazlar ve teşbihler yolu ile kullanılmaktadır.⁷⁰ Divançede adı en çok geçen peygamberlerden biri olan Hz. Süleymân’ın çeşitli mucizeleri gerçekleştiren kerametlere sahip olan yüzüğü ile karınca ile arasında geçen konuşması hadiselerine değinilmiştir. Bunun dışında Süleymân’ın hükümdarlığı ve gücü de beyitlerde sıklıkla bahsedilmiştir. Aşağıdaki beyitte Ali, “Ey Âlî, Süleymân’ın yüzüğü deve kaptırma kendini ki bu dev âlemdeki nice padişahı çaresiz bıraktı” demektedir:

⁶⁸ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 483; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi* (2. Baskı), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, 241.

⁶⁹ Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, 121; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 411.

⁷⁰ Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, 340; Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, 231.

Şaķın ķapdırmay    l  S leym n h temin d ve

Ki bu d vdir bu    lemdede nice Ő h  zeb n etdi (25/6)

Bu dörtlükte ise Ali , ‘‘Gönül Şehrinde yol bulan kişi gönlündeki var olan tüm karmaŐayı giderir.  nsana ve cinlere boyun eĒdiren Süleyman’ın m hr ne sahip olan kişinin sonunda devlet kuşu başına konar.’’ diyerek onun tüm mahl katla konuŐabilme mucizesine telmih yapmıştır:

Bu gönül Şehrinde yol bulan kişi

Giderir gönülden cümle teŐv Ői

   ķibet başına ķonar bu devlet kuşu

 ns u cin h kmine r m olur mühr-i S leym n’a m lik (52/3)

Bu beyitte de Ali, Hz. Süleyman’ın yine tüm mahl katın dilinden konuŐabilmesine telmih yapmıştır:

Ser-te-ser devr etse cih n   hir   ömri olunca

S leym n olmayan hiĒ Mantıķu’t-tayr’ı bilür mi (34/2)

S leym n-ı zam n olan ki hoşdur cümle ķuŐlarla

Vel  t t lilere hürmet Ēaraz-ı taĐŐil-i lis ndır (61/4)

Bir g r S leym n ile m r-ı za   fi

P diŐ h ile ged  beraber c n virmez mi hiĒ (95/3)

2.3.1.9. Hızır

Klasik Türk Şiirinde Hızır, ab-ı hayat, Hz. Musa ve  skender ile ilişkili olarak sıklıkla kullanılan bazı rivayete göre peygamber bazı rivayete göre ise veli bir zattır.⁷¹ Asıl kimliĒi hakkındaki bilgiler muamma olmasına raĒmen Hızır’a dair ilk iŐaretleri Kuran’da Kehf suresinde Hz. Musa ile olan kıssasında görülmektedir.⁷² DivanĒede ise Hızır motifinin

⁷¹ Onay, AĒıklamalı Divan Şiiri S zl Ē ,189; Pala, Ansiklopedik Div n Şiiri S zl Ē , 204.

⁷² T kel, Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi, 285.

kullanımı daha çok ab-ı hayat ile ab-ı hayatı bulmak için karanlıklar ülkesine yaptığı yolculuğa telmih yapılarak beyitlere serpiştirilmiştir. Ali aşağıdaki beyitlerde ölümsüzlük suyunu arama yolunda ömrünün heba olduğunu lakin onu ararken Hızır’a yoldaş olamadığını ifade etmektedir:

Hebā oldu bu ‘ömrüm taleb-i rāhında āb-ı hayātım

Zulmet içre āb içen Hızır’a yoldaş olmadım gitdi āh (40/5)

Nāzenin ‘ömri hebāya geçer işbu cihānde

Hızır’a yoldaş olup āb-ı hayvāne ırmeyeniñ (81/2)

İçmedi āb-ı hayātı Hızır’a yoldaş olmayan

Şeb-i zulmetde kaldı envāra vāşıl olmadı (51/3)

Çeşm-i huffāşa degmez ‘Ālī afitāb nūrı

Āb-ı hayāt içre yoldaş olan Hızır’ı (86/3)

2.3.1.10. İbrahim Edhem

Tasavvufî camianın önemli isimlerinden biri olan Edhem, divan şiirinde dünyaya meyl etmemenin timsali olarak bilinir.⁷³ Hakkında çeşitli rivayetler olan Edhem aynı zamanda bir hükümdardır. İlahi bir uyarı ile her şeyi geride bırakıp tasavvuf yoluna girmiştir.⁷⁴ Divançede Ali, Edhem’in tüm dünya varlıklarını geride bırakıp hak yolunda ilerlemesi münasebeti ile aşağıdaki şiirlerde konu olmuştur:

Hakkı zıkr it ‘Ālī eyleme ğaflet

Dünyāda qalmaz kimse gider ‘ākıbet

⁷³ Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, 319; Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, 147.

⁷⁴ Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, 319; Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, 132.

Nice Süleymān gibi şāhlarla eylese ülfet

İbn-i Edhem gibi terk ider mülk-i Dārā'yı (93/6)

Terk-i dünyā terk-i 'uḡba terkinı terk eyleyüp

İbn-i Edhem gibi dervīş olan dünyāda 'aşḡ ehli (92/5)

2.3.1.11. Lokman

Bir peygamber yahut bir veli olduğu düşünölen Lokman, hikmetin sembolüdür. Ona tüm bitkilerin ilmi verildiğini yalnızca yaşlılığa ve ölüme çare bulamadığı bilinir.⁷⁵ Klasik Türk şiirinde Lokman daha çok şifacı görevinde olup âşık derdine derman ararken Lokman'dan medet umar ve onu vesile kılar.⁷⁶ Divançede Lokman'ın hekim sıfatına sıklıkla telmih ve teşbih yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte Ali, sevgilinin bir yan bakışıyla yaralar oluşsa da o yaraları iyileştiren bir Lokman'ın bulunacağını ifade etmektedir:

Dost ğamzesiyle sinede tazelense yareler

Ol yāreleriñ timārine gizlice bir Loḡmān bulur (20/3)

Bu beyitte ise Ali, sadece Lokman'ın öğrencisi olanların sonsuz yolu bulacağını ifade etmektedir:

'Aḡl-ı me'āş ehli ne bilsün işbu 'Ālī himmeti

Şakird-i Loḡmān olanlar rāh-ı bī-pāyān bulur (20/4)

Bu örnekler dışında divançede Lokman'la ilgili pek çok beyit vardır. Fakat bunların tamamına yer verilmedi.

2.3.1.12. Dört Halife

Ali divançesinde dört halifeyi Allāh'tan inayet dileme vasıtasıyla kullanmıştır. İlgili beyitler şöyledir:

Enbiyālar serveri ol Muḡammed Muşṭafā'dır sevdiğim

Hem Ebūbekr u 'Ömer 'Oşman 'Aliyyü'l- Murtażā'dır sevdiğim (108/1)

⁷⁵ Onay, Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, 251. Detaylı bilgi için bkz. Tökel, Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi.

⁷⁶ Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, 290.

‘İlim deryâsının şehri Muḥammed Muştafâ’dır bu
O şehriñ bâb-ı zerrîni ‘Aliyyü’l-Murtezâ’dır bu (5/4)

Îlâhî kabûl et bîçâre ‘Alî’niñ du‘âsın Muştafâ ḥaḳḳı
Çehâr yâr-ı bâ-şafânıñ hem ‘Aliyyü’l-Murtazâ ḥaḳḳı (23/8)

2.3.1.13. Hz. Hüseyin, Hz. Hasan

Divançede Ali, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan’ı hem Kerbela ile birlikte kullanmıştır hem de bir lutûf dileme vardır. Eserde kullanımı şöyledir:

Bi-Ḥaḳḳ-ı şâh-ı kevneyn-i Muḥammed Muştafâ’nıñ ḥürmeti
Hem ol dâmâd-ı peygamber şâh-ı merdân ḥürmeti
Ḳurretü’l-‘ayn Hüseyn’i Kerbelâ’nıñ ḥürmeti
Luṭf u iḥsân eyle benden al beni (89/7)

Hem muḥibb-i ḥânedânım cân u dilden ‘aşkıla
Âl u evlâd-ı Hüseyn-i Kerbelâ’dır sevdiğim (108/2)

O şehriñ bâğ-ı ḥüsnünde Ḥasan bir goncedir ancak
O bâğın verd ü reyḥânı Hüseynî yâsemendir bu (5/2)

2.3.1.14. Muhammed Mehdi

Divançede adı geçen Muhammed Mehdi, on iki imamdan bir olup eserde sadece bir yerede adı geçmektedir. Beyit şöyledir:

Sâ’ir imâmlar daḥı reh-nümâ-yı râh-ı ḥaḳîḳat de oldı pey-der-pey
Hem âhir demde zühûr iden Muhammed Mehdîsi devr-i zamândır bu (5/3)

2.3.2. Efsanevi Şahıslar

2.3.2.1. Nemrud

İlahlık davasında bulunan ve Hz. İbrahim’in dine davetine ehemmiyet vermediği gibi onu yakalayıp mancınıkla ateşe atan Babil ülkesinin kralıdır.⁷⁷ Klasik Türk şiirinde Nemrud, yaptığı zalimlikler ve Hz. İbrahim’i ateşe attırması vakası ile şiirlerde çeşitli söz sanatlarıyla

⁷⁷ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 356; Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, 198.

yer verilmiş olup çalıştığımız divançede de Allah'ın yarattığı en aciz varlık olarak bilinin sivrisineği musallat etmesi yönüyle bahsi geçmiştir.

Nemrūd'a taslīt kıldı peşşe-i 'ācize

Şani' n şun' una nāzır dīdeler vardır (97/3)

2.3.2.2. Firavun

Divançede Firavun tek bir yerde geçmekte olup Hz. Musa ile bağlantılı olarak kullanılmıştır. İlgili beyit şöyledir:

Qıralım çerisi nefsi-i Fir' avun' uñ

Alalım şehrini Mūsā-yı cānıñ

Görsen bu cān gözi nūr-ı cemāliñ

Böyle bir ' ināyet ihsān it bize (4/6)

2.3.3. Hikāye Kahramanları

2.3.3.1. Leyla İle Mecnun

Divan edebiyatında aşk hikāyelerinin başında gelen Leyla ile Mecnun temalı sayısız eser yazılmıştır.⁷⁸ Aşığı sembolize eden Mecnun'un Leyla'nın aşkı ile çöllere düşüp divane olmasını şiirlerde muhtelif söz sanatları ile yer verilmiş olup divançede geçen beyitlerden bazıları şöyledir:

Cemāl-i Leylāyı görmeyen Mecnūn

Gayrı maḥbūblardan alur mı bir kām (37/2)

Hüsñ ü dilberi gözü a' mādır görmeyeniñ

İsmine Mecnūn mı denür Leylā'ya gönül vermeyenin (81/1)

Benim Mecnūn-ı ser-gerdān mekānım kūh [u] şahrālar

⁷⁸ Tökel, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**,347. Detaylı bilgi için bkz. Rıfat Kütük, Larendeli Hamdi'nin Leyla ile Mecnun Mesnesivisi.

Ki derdim ‘ aşk-ı Leylâdır anıñıçün dinmedi âhım (85/2)

Bu örneklerin haricinde divançede Ali, birden çok şiirde Leyla ile Mecnun’a hem telmih hem de teşbihler yapmıştır.

2.3.3.2 Ferhad ü Şirin

Divan edebiyatında kullanılan yaygın aşk hikâyelerinden biri olan Ferhad u Şirin hikâyesi İran edebiyatında ortaya çıkmıştır.⁷⁹ Ferhad muradına ulaşamayan ve Şirin için çektiği çileler bakımında şiirlerde teşbihler yapılmaktadır.⁸⁰ Divançede ise Mecnun ile karşılaştırma yaparak tek bir şiirde yer verilmiştir:

Teşne olan iç̄er âb u deryâyı
Muhibb olan çalar deffle nâyı
Mecnûn olan bilür hubb-ı Leylâ’yı
Mânend-i Şirîn u Ferhâd mişâli (93/1)

⁷⁹ Pala, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, 152.

⁸⁰ Tökel, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, 345. Detaylı bilgi için bkz. Gönül Alpay Tekin, Ali Şir Nevâyî Ferhâd ü Şirîn,.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. METNİN KURULMASINDA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

1. Muğlalı Ali divançesinin transkripsiyonlu metni oluşturulurken Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfetti Özege Bölümü SÖ/18660 numarada bulunan nüshadan istifade edilmiştir.

2. Metinde var olan imla hatalarının haricinde eksik yahut fazla hece kullanımları bulunmaktadır. Bu kusurların birçoğu tamir edilmeye çalışılmıştır. Bu yapılan tamirlerden imla hataları dipnotta gösterilmiş olup hece çıkarma ve eklemeler ise muhtelif işaretler ile gösterilmiştir. Metinde kullanılan işaretler ise şunlardır:

a. < >: Vezin gereği yahut anlam bütünlüğü için çıkarılan sembol. Örn.

Ki <sen> bir murğ-i hümâsın kim uçup işbu hevâ üzre
Mekânîñ ‘âlem-i Lâhût ki nâsûte naẓar eyle (2/2)

Vech-i Hakk’ı görmedi hâb-ı ğâfletde yatan bî-çâreler
Saña bu yetmez mi ‘ibret <devr-i dâim> şems mâhe baksaña (73/4)

b. []: Vezin gereği yahut anlam bütünlüğü için eklenen sembol. Örn.

Qıl u qâl ile bil[in]mez sırr-ı ‘aşkıñ nüktesi<ni>
Sende istersen bu sırrı mekteb-i ‘irfâne gel (31/3)

‘Aşkıla âvâre olan dünyâda kârı n’ider
Göñlini ol yâr[e] veren bir dağı yârı n’ider (47/1)

c. [...]: Eksik bırakılan yahut unutan mısra. Örn.

.....
.....
Ey Allâh’ım seni sevmek ne güzel bir ‘âlî-câhdır
Tapun divânına tırnak ulu bir bârgâhdır (63/1)

.....
Ol cemāle kıľma ya Rab eşm-i ‘Ālī’den cüdā (103/16)

4. Metinde okunamayan ibareler metnin içine görsel olarak konmuştur.
5. Metin meydana getirirken imla kurallarına dikkat edilmiş olup mısra başları büyük harf ile başlanılmıştır ve özel isimler büyük harle yazılmıştır.
6. Eserde geçen ayet ve hadisler metin içinde transkripsiyonu yapılmış olup dipnotta Arap harfleriyle birlikte anlamlarına yer verilmiştir.
7. XIX. yüzyıla ait olduğunu düşündüğümüz metni traskribe ederken dil özellikleri göz önünde bulundurularak günümüz Türkçesine uygun olarak yazılmıştır.

3.2. NÜSHA TAVSİFİ

170 x 240 (140x210) mm ebadındaki, sarımtırak Avrupalı kağıda çoğunlukla rik’a yer yer nesih yazıyla yazılan bu nüshada, manzumeler siyah mrekkab ile yazılmış olup mahlasların üzeri kırmızı mrekkab ile çizilmiştir. Divançede cetvel ve tezhip bulumayıp sayfalarda rekabe kaydı bulunmaktadır. Satır sayısı her sayfada farklılık gösteren bu 32 varaklı eserde 1b-29b sayfaları arasında şiirler bulunmaktadır. Eser kütüphane kayıtların “Divān-ı Alī” olarak kayıtlıdır. Eser bir divan vasfı taşımadığı için divançe oalrak kabul edilmiştir.

Başı:

Dilā genc-i nihānīñ sendedir bildiñse miftāhı

Düşürme sa’y idüp elden řaķın sen böyle hem-rāhı

Sonu:

Añā muħtāc etme mīr u gedāya

Luťf u iħsānīñla ayırsun ‘aťāya

Kayıtlar:

Fevaid Kaydı: İşbu nazmım cümle yārāna armaėān olsun

Oğuyup sırrın bilenler cihānda ber-murād olsun

Sebaķ-dāşın durur ‘Ālī bu sırrı anlayan ihvān

Çeşm-i ħuffāşa bu sırları pūşīde vū nihān olsun

‘Ālī verdi bana ‘Āli diyü ad

O ‘ulyāya eren hem buldu hoş ad (Zahriye)

Ferağ Kaydı: Eserin 29b varağında şü ferağ kaydı yer almaktadır: *Temmet-i kelām-ı pür-mücrim-i ‘Ālī / Bi-‘ināyet lutf u keremü’l-Bāri 1259 (1843-4)*. Fakat eserdeki bir manzumede Ali’nin 1285 yılında doğan oğlu Edhem için bir tarrih manzumesi kaleme almasından ötürü bu kayda ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.

Transkripsiyon Alfabeti

ا	: a, e, ā	ظ	: ẓ
ب	: b, p	ع	: ʿ
پ	: p	غ	: ġ
ت	: t	ف	: f
ث	: s	ق	: k
ج	: c, ɟ	ك	: k
چ	: ɟ	ل	: l
ح	: h	م	: m
خ	: h	ن	: n
د	: d	و	: v, ū
ذ	: z	ه	: h, e, a
ر	: r	ی	: y, ī
ز	: z	ّ	: vāv-ı ma'dūle
ژ	: j	ء	: ʾ
س	: s		
ش	: š		
ص	: š		
ض	: ẓ		
ط	: ṭ		

TRANKRİPSİYONLU METİN

Bismi'llâhi'r-raḥmani'r-raḥîm

-1-

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- [1b] 1 Dilâ genc-i nihânîñ sendedir bildiñse miftâhı
Düşürme sa'y idüp elden şaķın sen böyle hem-râhı

Seherde bülbüli gör kim nice efgân idüp dâ'im
Mekânı gülsitân etmiş vişâli yâr-ı dergâhı

- 3 Görenler Hâķ cemâlini seherde h'âbı terk eyler
Çü gördüñ bülbülün zârın zuhûr etdikde gülzârı

- 4 Gel ey 'Âlî bu dünyânîñ şaķın naķşına aldanma
Bilürsin kim qarâr etmez gelen bu köhne minâyı

-2-

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

- 1 Dilâ bir zerre mişâl ol mekânîñ hâķ-i râh eyle
Yüzüñ tut dergeh-i yâre ki şaydıñı şikâr eyle

Ki <sen> bir murğ-i hümâsın kim uçup işbu hevâ üzre
Mekânîñ 'âlem-i Lâhût ki Nâsûte nazar eyle

- 3 Kaçan 'âriflere bir yüz görünse işbu 'âlemde
Görürler rûy-ı dildârı o dergâha tavâf eyle

- 4 Ne ğam yersin behey 'Âlî bugün işbu cihân içre
Ki bildiñ maķşadı sensin seni her dem tîmâr eyle

-3-

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün

- 1 Göñül deryā-yı vaḥdetde ḳalup ḥayrān olur şimdi
İçelden bâde-i ' aşkı yanup büryān olur şimdi

Düşüp Ya' ḳûb gibi Ken' ān-ı keşretde hep⁸¹ ağlarsın
Bulup dil Yûsuf'un cānā bugün ḥandān olur şimdi

Görenler vech-i dildārı siler bu dīdeden ḥā' bı
Hemān dā'im seḥer-gāhı gelür bî-dār olur şimdi

- [2a] Seḥerde açılan gül<ler> bülbül-i şeydāya celb eyler
Ötüp bu bâğ-ı vaḥdetde işi efgān olur şimdi

- 5 Deryā-yı vaḥdetde ḡavvās olanlar dürr-i ma' rifet şaḳlar
Vîrāne de bulunan cānā genc-i bî-pāyān şaḳlar⁸²

- 6 Ḳaṭ' -ı zünnār eyleyen ' örf ü izāfātde sîretin şaḳlar⁸³
İsm [ü] resmin maḥv idüp ' Ālî bugün seyyār olur şimdi

-4-

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün

- 1 Müselsel nūr-ı pākiñle müzeyyendir ḳamu ' ālem
Egerçi zîr ü bālāda cemālîñ gösterir ādem

*Küntü kenziñ*⁸⁴ sırrı ile şems-i zātîñ pertevi⁸⁵
Şu' lelendirdi cihānı degil ādem ḳamu ' ālem

⁸¹ Yazmada “dā' im” olarak yazılmıştır.

⁸² Bu beyitte vezin aksamaktadır.

⁸³ Bu beyitte vezin aksamaktadır.

⁸⁴ “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım.” Ayrıntılı bilgi için bkz. “Ayet ve Hadisler”

⁸⁵ Bu beyitte vezin aksamaktadır.

- 3 Seniñ nûruñla kı̇'imdir cihānda her ne kim hem-vār
Bu çarh-ı āsmān üzre degil şems <ile> mäh<in> kı̇amu encüm⁸⁶

Saña ' aşık olan diller n'ider mülk-i Süleymān'ı
Tapuñ dīvānına tırmuş niçe Dārā <degil Rüstem> kı̇amu Edhem

- 5 Menem ' Ālī yüzi kı̇ara gelüp tapuña yalvara
İlāhī yakma nār-ı hicrāna <değil> ' ālī kı̇amu İslām

-5-

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün

- 1 ' İlim deryāsının şehri Muḥammed Muşṭafā'dır bu
O şehriñ bāb-ı zerrini ' Aliyyü'l-Murtezā'dır bu

O şehriñ bāğ-ı ḥüsnünde Ḥasan bir goncedir ancak
O bāğıñ verd ü reyḥānı Hüseyinī yāsemendir bu

Sā'ir imāmlar daḥı reh-nümā-yı rāh-ı ḥaḳīḳat de oldı pey-der-pey
Hem āḫir demde zuhūr iden Muhammed Mehdīsi devr-i zamāndır bu⁸⁷

N'ola Deccāl-i bed-ḥāhı ihlāk iderse zīr-i destinde
Bedende cānib-i Ḥaḳ'dan şunulmuş kı̇atı' seyf-i nihāndır bu⁸⁸

- 5 Yüri feryādını kesme bu bāğ içre bugün ' Ālī
Öter bülbül güle karşı gülistān-ı Ḥudā'dır bu

-6-

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

⁸⁶ Metinde ibare "encām" olarak yazılmış olup anlam gereğē "encüm" olarak tamir edilmiştir.

⁸⁷ Bu beyitte vezin aksamaktadır.

⁸⁸ Bu beyitte vezin aksamaktadır.

- [2b] 1 Evvel ü âhir göründi bâ-ı Bismillâh ile
Genc-i *lâ-yefnâ*⁸⁹ bilindi bâ-ı Bismillâh ile
- Zâhir ü bâtın<dan> nişanı yok iken bu ‘ âlemiñ
Baħr-ı ħikmet cûş idüp mevc <-i esmâ> bâ-ı Bismillâh ile
- Şems-i zâtıñ perteviyle *küntü kenz*⁹⁰ sırrı tamâm
Âşikâr oldı görindi bâ-ı Bismillâh ile
- Nūr-ı Aħmed’dir vücūdı on sekiz biñ ‘ âlemiñ
‘ Arş u Kürs ü nüh felek [hem] ins ü cin hem âдемиñ
- 5 ‘ Âlemi âdemle tenvîr eyleyüp verdi ziyâ
Âдеми hem ta‘ lîm-i esmâ eyledi bâ-ı Bismillâh ile⁹¹
- 6 ‘ Acebdir münkir ey ‘ Âlî düşürmez şanıña nazmı
Tecellî kıldı ol Mevlâ bâ-ı Bismillâh ile

-7-

7’li hece ölçüsü

- 1 Nūrı gören ‘ âşıkdır
Şubħa iren şâdıkdır
Zulmet içre dâ’imâ
Kılb[i] uyanıkdır
- 2 İr bu baħrıñ ğavrına
Dürr u gevher kânına
İrer isen [ey] ‘ Âlî
Baħtıñ uyanıkdır

⁸⁹ “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. “Ayet ve Hadisler”

⁹⁰ “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım.” Ayrıntılı bilgi için bkz. “Ayet ve Hadisler”

⁹¹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

- 1 Râh-ı Hâkķ'a sâlik olan ħubb-ı dünyâdan el çekdi
Vech-i Hâkķ'a lâyık olan bezm-i 'uķbâdan el çekdi

Dost sevdâsına düşen 'aşķ-ı Leylâ'dan el çekdi
Gönlünü ol yâre veren cümle yârândan el çekdi

Nüş idüp 'aşķıñ şarâbın mest-i müdâm olalı
Mey-i meyĥâne [vü] âb-ı engûrdan el çekdi

Râh-ı Hâkķ'a şıdķile 'azm eyleyen gerçek mürîd
Kâl u kıl ü 'ilm ile cübbe-i destârdan el çekdi

- 5 Sedd idüp şûret kapusın levĥ-i dilden ders alup
Nev-be-nev eyler tecellî ağ u karadan el çekdi

- [3a] Eyleyenler 'âlem-i ħudsi dem-a-dem cilvegâh
Seyr-i Semerķând u Irâķ Şâm u Buĥârâ'dan el çekdi

- 7 Hâķ yolunda şıdķla cân ile başdan geçen 'âşıķlar
Ķavm [ü] ħarındaş u ħabîle 'Âlî ehıbbâdan el çekdi

11'li hece ölçüsü

- 1 Çün bu gönlüm 'aşķ-ı yâre toluşdı
Gece gündüz işim âh u zâre toluşdı
Râĥatım selb olup bu derd ile her-bâr
Pûte-i 'aşķa düşüp dâ'im ķâle toluşdı

Ne tükenmez derd imiş 'aşķ-ı İlâhî
Derde düşen bulur bunda Allâh'ı
Bî-derd olanlarıñ kârı bi'l-lâhî

Tükenmez âteş-i hicrâna toluşdı

Derde düşen ‘ âşık uşanmaz her ân
Tâ ezel böyledir derd ile dermân
Çün yakupdur meni âteş-i sūzân
Nâr-ı İbrâhîm gibi belki gülzâra toluşdı

- 4 Derdlilere güldür dâim gerçi bu ‘ Âlî
Derdsizler ... nâra toluşdı ⁹²

-10-

16’lı hece ölçüsü

- 1 Allâh dimekle lezzet hâşıl ider dehânda lisân
Allâh dimeyen ‘ aceb ne hâşıl ider cihânda insân
Çayelioglı çaylar gibi baħr-ı muhîte akup
Yüziñ yerlere sürersen olur yolların âsân

[3b]

Bugün bir meclise vardım yüzüm ol şâha yüz tutmuş
Baķup gördüm cemâlini gözüm ol şâha yüz tutmuş
Nice demler baķup her dem görürdüm şûreti naķşı
Bi-ħamdi’llâh görüp naķķâş naķş içre özüm ol şâha yüz tutmuş

- 3 Tesellîler verüp her dem gönül levhında ol sulţân
Anıñcün ıapmazım ğayrı gönül ol şâha yüz tutmuş
Neler çekmişdir ‘ âşıklar bu ‘ aşķ yolunda şâdıķlar
Bu ‘ Âlî gibi yanıklar o bir sulţâna yüz tutmuş

-11-

- 1 Bir meclise gelen <kendi meclis> kendi olunca ⁹³

⁹² Mürekkebin akmasından dolayı okunamamıştır. Okunamayan kısım şöyledir:

⁹³ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

‘ Aceb seniñ aralarda neyiñ var

Hallâc olup yünler atsañ hevâda

Deryâ olup ƣalğa vursañ arada

Deryâ kendi ƣalğa kendi olunca

‘ Aceb seniñ aralarda neyiñ var

Ƙaşşâb olup bıçaƣ ƣalsañ her davâra

Naƣƣâş olup naƣş ursañ her dîvâre

5 Naƣş kendi naƣƣâş kendi olunca

‘ Aceb seniñ aralarda neyiñ var

Göñüller mülküni yağma iden Mevlâ olunca

O Mevlâ’ya bende olan ‘ Âlî olunca

7 ‘ Aceb seniñ aralarda neyiñ var

Sînelerde açılmış pür delikli nâyîñ var

-12-

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün

1 Bi-ħamdi’llâh bugün yârim baña bir iltifât etdi

Teselliyle göñül levhîñ yine bir dil-güşâd etdi

Ʀaparken ƣaşa toprağa <ki> bedeldiñ ƣible-i yâre

Niçün gezdîñ sen âvâre ki çünkü dil-güşâd etdi

Bilenler sırr-ı esrârı görürler ģâne-ber-ģâne

Cihânda gezme âvâre çü kendin saña yaratdı

- [4a] 4 Şaḫın fāş etme esrārı cihān içre bugün ‘Ālī
O yārīñ vaşfını söyle ki kendin saña bend etdi

-13-

- 1 Karabāğ ittişālinde çayrlar sebze-zār olmuş
Göñül ‘ aşk-ı ilāhīde bugün āşüfte-ḫāl olmuş

İçenler cām-ı ‘ aşkıñ cür‘ asın ḫayrān u mest olmuş
Olur mı ihtiyār elde göñül pür-āh u zār olmuş

‘ Aceb mestāneler vardır o yārīñ vaşfını söyler
Ne denlü vaşf olunsa çeşm-i ḫuffāşdan nihān olmuş

‘ Aceb deryā-yı vaḥdet kim emvācın dem-ā-dem āşikār eyler
Kanı ol çeşm-i ḫaḫ-bīn kim gözi her dem küşād olmuş

- 5 ‘ Aceb ‘ āşıkları vardır turup dīvānına karşı
Tutupdur emr ü fermānın velī lisānı lāl olmuş

- 6 Gel ey ‘Ālī yüzün sür ol ‘ āşıklarıñ ḫāk-i pāyine
Ola bir gün devā ire o derd ki sende nihān olmuş⁹⁴

-14-

Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün

- 1 Gedālar şāh-ı dergāha dem-ā-dem ‘ arz-ı ḫāl eyler
Sürüp yüzler yere dā’im ḫulūşıyla niyāz eyler

Gedālar cānibinden çün göründükçe niyāz dā’im
Ki şāhlar ‘ ādetindenmiş o denlü ‘ izz ü nāz eyler

⁹⁴ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

Āteş-i hecriñle cigerler efendim pür-kebâb oldı⁹⁵
N' olur bir kez nazar kılsañ bu cismimiz bahâr eyler

Aķan şular esen yeller bahâristâna düşdükde
Bitürür lâleler birden cihânı pür-şükûf eyler

5 Ne feyz<in>in kaçresi düşse bu vücûdum zemînine
Bu teşne cânımı [kim] kandırup hem âba ğark eyler

6 Gel ey 'Ālî biraķ nâzı niyâzıñ dâmenin pek tut
Umulur rahm idüp Mevlâ niyâzıñı kabûl eyler

-15-

Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün

[4b] 1 Hüdâdır mebd-i ' âlem hüve'l-Evvel hüve'l-Âhîr
Hüdâdır maķşad-ı âdem hüve'l-Bâtın hüve'z-Zâhîr⁹⁶

Eger enfüs eger afâķ görünen oldurur bir baķ
Saña senden açılsa bâb hüve'l-Bâhîr hüve'l-Ķâhîr

Kimiñdür görünen yüzler ki bu yüzde gören gözler
Ķamu gözler anı özler hüve'l-Nâzîr hüve'l-Manzûr

İdüp sâlikleri irşâd vişâli ile kıldı şâd
Elemlerden idüp âzâd hüve'l-Ķâdir hüve'l-Maķdûr

5 Kimiñdür görülen işler kimiñdür bunca cünbüşler
Ki her yüzde işin işler hüve's-Sâtîr hüve'l-Mestûr

⁹⁵ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

⁹⁶ "هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ" (Ve odur her şeyden önce var olan ve her şeyden sonra kalan ve her şeye üstün olup delilleriyle bilinen ve her şeyi bilen de duygularla bilinmeyen ve o, her şeyi bilir.) Hadîd/3.

- 6 Bu ‘Ālī kemtere ihsān iden oldur Ġanī Sübhān
Ki ihsān<ı> cümleye şâyân hüve’l-Ġâfir hüve’l-Mağfūr

-16-

- 1 Elest bezmi küşād oldı devr eyledi peymānesi
Cām-ı ‘aşqdan içmeyenler āyānedir bahānesi

Ṭolu ṭolu peymāneler devr etmede mestāneler
Kim ki bu cāmı teşnedir şunar aña ‘atşānesi

Belī meyini kim içer bu âteş-i ‘aşқа düşer
Kül olunca yanup bişer biliş olur bigānesi

Bu şerbetden içen kişi gider gönülden teşvīşi
Başına bu devlet kuşu konan olur şāhānesi

- 5 Şol kişiler kim içdiler ḥubb-ı dāreynden geçdiler
Bāķī sarāya koşdular ma‘mūr olup virānesi

- 6 Gel ey ‘Ālī vefā eyle Ḥaķıla kıldıġın ‘ahdi
Kılanlar ‘ahdini îfā ‘âķil olur dīvānesi

-17-

Mefāī‘ lün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün

- 1 Gönül bir dem qarār etmez ḥayāl-i yāre düşdüm ben
İçüp cām-ı ezēl ‘aşkı yanar bir nāre düşdüm ben

Bu keşret ‘āleminde şandılar sevķ u ticāretde
Bu sevķ u mağrifet içre ‘aceb bir kāre düşdüm ben

Meferrler muḥaķķıklar Ḥudā ‘ilminde ‘ācizdir

Bu ‘ilm-i ma‘ firet içre ‘aceb bir hâle düşdüm ben

[5a]

Fiğân etmez mi bülbüller gülistâne erişdikde
Ki bir şūrīde bülbül-veş ‘aceb efğâne düşdüm ben

5 Açılmış gonceler gördüm o yārīn bāğ-ı hüsünde
Anıñçün her seherler nâle vü efğâne düşdüm ben

Kamu eşyâ sürüp yüzler o dergâha seherlerde
Anıñçün cinsi mişli yok devâsız derde düşdüm ben

7 Kâlan deryâ-yı hayretde bulur mı hîç kenâr ‘Âlî
Anıñçün ka‘ rı yok deryâ-yı bî-pâyâne düşdüm ben

-18-

1 Biñ gümândan geçelim bir gümânıñ ‘aşkına
On sekiz biñ ‘âlem fedâdır Muştafâ’nıñ ‘aşkına

Biñ bir ismi ta‘lîm etdi hâzret-i Hâk Âdem’e
Cümle esmâdan geçelim bir müsemmâ ‘aşkına

Rûy-ı eşyâdan göründi şems-i zâtıñ pertevi
Şûret-i eşyâdan geçelim ‘ayn-ı ma‘nâ ‘aşkına

4 Bakma nefsiñ gavğâsına himmetiñ ‘Âlî ise
Nâkış eyle etme ülfet kâmil insân ‘aşkına

-19-

Mefâî‘ lün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün

1 ‘Aceb bir câmı nûş etmiş cihân <halkı> mest olduğun bilmez
Nûş idüp sāğarı gâflet[le] şûret-bîn olduğun bilmez

Ser-â-pa nûr iken diller cemâl-i şems-i vaḥdetden
Görmeyüp ba‘ zılar ol nûrî a‘ mâ olduğın bilmez

‘ Aceb zîbâ-revişdir sînede ‘ ârifleriñ sırrı
Çeşm-i şüretle baḳanlar sîreti Ḥaḳ-bîn olduğun bilmez

- 4 Kec baḳanlar rāh-ı Ḥaḳ’da ‘ ârifâne ‘ Ālî’ye
Devāsız bir ‘ aceb derde giriftār olduğın bilmez

-20-

Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün

- [5b] 1 ‘ Aḳl-ı külle⁹⁷ yār olanlar derdine dermān bulur
Dem-be-dem aḳrān içinde şöhret ü hem şān bulur

Dīv-i nefsin rām eyleyen rūḥ-ı Süleymān bugün
Ḥatm idüp menzil merātib vuşlat-ı cānān bulur⁹⁸

Dost ḡamzesiyle sînede tāzelense yāreler
Ol yāreleriñ timārına gizlice bir Loḳmān bulur⁹⁹

- 4 ‘ Aḳl-ı me‘ āş ehli ne bilsün işbu ‘ Ālî himmeti
Şakird¹⁰⁰-i Loḳmān olanlar rāh-ı bî-pāyān bulur

-21-

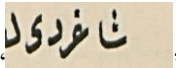
Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün / Müstef‘ ilün

- 1 Cennet içinde cennete girmek dilerseñ gel berü

⁹⁷ Metinde èakl u küll şeklinde yazılmış olup anlam açısından “ ‘ akl-ı kül” şeklinde düzeltilmiştir.

⁹⁸ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

⁹⁹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

¹⁰⁰ Metinde “” şeklinde yazılmış olup düzeltilmiştir.

Gülzâr içinde gülşene irmek dilerseñ gel berü

Cennet seniñ cānıñdurur gülşen seniñ göñlüñdurur

Ğonce senin feyziñdurur dirmek dilerseñ gel berü

Cennet saña hâzırdurur Mevlâ sanâ nâzırdurur

Dâ'im cemâli nûrını görmek dilerseñ gel berü

- 4 Pervâne-veş dönsün dönen yansun bu nâre cān u ten
Bülbül gibi 'aşk odına 'Ālî yanarsıñ gel berü

-22-

- 1 Taht-ı dilde yatur dil erbâbı açmaz Hudâ ağıyarı ol bâbı
[.....]

Ağıyar dilenen yârdır amma kendine yâr iken kendi ağıyar gördüğü
Şems-i cemâle bakan gözler nûr-ı âfitâbdandır ħirelendiği

Çeşm-i dilden fark idenler bunda ğaflet perdesin

Seyr idenler bî-cihet her yüzde Hakk'ın kendisin

- 4 Baħr-ı vaħdet زوره kandan bir cür' a kim nüş ider
Ol görür her yüzde 'Ālî ol dilberiñ kendisin

-23-

- [6a] 1 Hudâ'nın verdiği zât-ı mübhemiñ
Tıfl-ı nâzeninim diyu ad verdiğim Edhem'in
Velâdet etdiği eyyâmı demisiñ
Yetmiş beş senesi mâh-ı şaferü'l-ħayrın

On sekizinci günü dünyāya gelüp
Sitāre hā-yı gīsū-dārīñ zuhūr vaḳti

Ya‘ nī kıyruḳlı yıldızlarıñ zuhūrı eyyām-ı mezkūruñ
‘ Ālem-i zātten dūr olup āşināsı oldu dār-ı mātemiñ

- 5 ‘ Ömr-i nāzenīnin haḳ tavīl etsün
‘ İlm-i şeri‘ atle müstedām hem ber-devām etsün

Bāb-ı tarīḳatde cārūb-keş idüp
H‘ān u ma‘ rifetden hişşe-dār etsün

‘ İlm haḳīḳatle ḳālī ḫāl ḫālī ‘ ayn idüp
Deryā-yı vaḫdetden cūr‘ a-nūş etsün

İlāhī ḳabūl et biçāre ‘ Ālī’ niñ du‘ āsın Muştafā haḳḳı
Çehār yār-ı bā-şafāniñ hem ‘ Aliyyü’ l-Murtaẓā haḳḳı

Āl u evlād-ı Resūl’ uñ Hüseyin-i Kerbelā haḳḳı
Hūn-i ciger nūş idüp ḳan ağlayan ‘ āşıḳlar haḳḳı

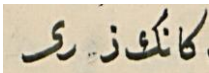
- 10 Ğam yeme ‘ Ālī şāf olur āb-ı şāfiñ ma‘ deni
Şure-zāre benzemez şāf olan kânīñ ...¹⁰¹

-24 -

Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün

- 1 Yine dil murḡı per açdı bugün ḳāf-ı bülend içre
Ezel şayyādınıñ bendin şikest etdi bu kām içre

¹⁰¹ Burada mürekkep silinmiştir. Okunamayan ibare metinde şu şekildedir:

Nekim yağma olundı çekme ğam şimdengirü sen var
Şikârın şûra götürdi bu şehd-i lâ-mekân içre

Âşiyân-ı kâfa pervâz eyleyen murğ-ı ‘anķâlar
Olur mı kayd ile pür-bend bu fânide melâl içre

İrüp dil bezm-i ıtlâķa bu aġyârdan ħalâş oldu
Çeker mi ğam alan şaydın bugün bu şayd-gâh içre

5 Düş uranlar ğam-ı ‘aşķı sebük-bâr oldu ‘âlemde
Ref idüp perde-i kaydı bu esfelde ‘ayân içre

6 Yine bir Mantıķu’t-Tayr’ın rumûzın ‘Âlî nazm etdiñ
Kanı bir ehl-i dil fehm ide bu remzi <bu> cihân içre

-25-

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün

[6b] 1 Bi-ĥamdi’l-lâh evela’llâh bize tevĥîdin ‘arz etdi
Dil u cânım bu tevĥîķi tevaķķufsuz kabûl etdi

Semâvât u zemîn üzre ki ‘arz etdi emânetin
Rızâ vermedi şahrâ taġ za‘if Âdem kabûl etdi

Cehâlet gömlegin giydi firâķıyla bu ġurbetde
Kâlup bir beyt-i aġzende bu ‘ahdinde kuşûr etdi

Olanlar ‘âķıbet-endîş bu firķatden ħalâş oldu
İkilik perdesin yırttı bu birlikde ķarâr etdi

5 Olanlar Âdemî-zâde niķün olur diyü bende
Ne ħalefdir o kim bunda bu teklîfi hebâ etdi

- 6 Şaḫın ḳapdırma ey ‘Ālī Süleymān ḥātemin dīve
Ki bu dīvdir bu ‘ālemde nice ṣāhı zebūn etdi

-26-

11’li hece ölçüsü

- 1 <Ḥudāyā> bilüp cürmüm ḳapuna ‘afve geldim
Kerem eyle bizi reddetme āḥir
Sürüp yüzler bugün dergāha geldim
Kerem eyle bizi reddetme āḥir

Varan yollar saña ḳuldan ḥaṭadır
Ḳula senden gelen her dem ‘aṭadır
Bi-ḥaḳḳ-ı nūr-ı pāk-i <Muḥammed> Muṣṭafā’dır
Kerem eyle bizi reddetme āḥir

Çü şeyṭān eyledi fermānıñı red
Anuñçün oldı mel‘ūn-ı müebbed
Bilüp Ādem suçun oldı müeddeb
Kerem eyle bizi reddetme āḥir

Yitirdi niceler yolun varlık yüzünden
Ayırdı niceler izin kāmīl izinden
Bizi ayırma sen mürşid izinden
Kerem eyle bizi reddetme āḥir

- 5 Bu yolda nefis ile ḥālim mükedder
Hidāyet ḳıl olam aña muṣaffer
Bi-ḥaḳḳ-ı sırr-ı pāk-ı ṣāh-ı Ḥayder
Kerem eyle bizi reddetme āḥir

- [7a] 6 Ḳılur ‘Ālī saña her dem maḥabbet

Sen et anı zümre-i merdâne hem-zâd
Edüp lütfuñ ile her dem hidâyet
Kerem eyle bizi reddetme âhîr

-27-

Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün

- 1 ' Arūs-ı dehre ey dil gel şağın sen olmağıl dāmād
Bu naqş-ı dil-firīb ile seni şoñra kılur berbād

Ne şandıñ sen bu ğaddârı ki tâ böyle anı sevdin
Sevenler bu fenâ-dârı şoñ ucı didiler heyhât

İyü fehm et tefekkür kıl Muḥammed Muştafâ ḫâlin
Nazar kıldı mı hîç añā yā oldı mı anıñla şād

Niçe tağları zer kılup ki ' arz etdi cenâbına
Qabûl etdi mi hîç anı yā etdi mi anı hîç yād

- 5 Ki faqrı ihtiyâr etdi tevekkülde tutup evṭân
Unutmazdı gece gündüz o sübhânı ederdı yād

- 6 Niçün ' âkıl olan ' Âlî gönül verir bu dünyāya
Görünürken ḫarâbeliği olur mı hîç ' imārât

-28-

- 1 Gider mi ḫubb-ı merdânı ki sen ' Âlî gönülден
Derviş sa' y-ı belîğ et hemân sen cân u dilden
Ki bülbüller çeker fırkat bugün dîdâr-ı gülден
Gelür feryâdıyla hoş bûy-ı bülbüle ol şâh-ı gülден

Ne denlü zâr ider olsa bugün şûrîde bülbül

O deñlü olur şâyeste dergâh gül ol [bûlbûlden]
Elin çekme şaķın sen niyâzıñ dâmeninden
Şaķın nâz etme niyâz et sen cân u dilden

- 3 Keser mi hîç ümîd kıllar Hudâ'dan
Ki deryâsı anıñ pürdür luţf u 'aţâdan
Vaħdet deryâsına talan 'Âlî 'aşkıla
Çıkarmaz mı dürr u mercân bu ka' r-ı deryâdan

-29-

- [7b] 1 Leng esbe süvâr olan yolda kıalur eyleşir
Tîz-reftâr olanıñ pâyına dâmen dolaşır

Âheste giden varuben menzil-i maķşûda erişir
Ka'be-i maţlûba irüben Hicâziyân ile görüşür

Kimi esb-i maħabbete süvâr oluben ol cânibe 'azîmet eyler
Kimi sefîne-i 'aşķa girüben deryâ gibi cûş eyler

- 4 Niceler 'aşķ cür' asın içüp irdi gevher-feşâne
Niceler maħabbet tîrin irgürdi işbu nişâne

Eyżân

Ezel bezminde ey dil düşünler Hudâ luţfına mazhar
O luţfıyla eyler 'aşķ keyfiyyeten izhâr

Gerek âheste-rev ol gerekse 'aşķıla seyyâr
Hemân himmet-bülend ol bu denî 'aķla olma yâr

Eyżân

Tutanlar işbu dehr içre bugün ol dâmen-i yârı

Düşüp elṭāfına mazhar kırarlar şişe-i ʿārī

Eger ʿāşık isen ʿĀlī kır imdi şişe-i ʿārī

Gece gündüz cānla saʿy et ölünce ten gömlegi ʿārī

Āheste giden varuben menzil-i maḳşūda irişir

Kaʿbe-i maṭlūbe irüben Hicāziyān ile görüşür

-30-

1 Unudup ḥʿān-ı sulṭānı
Göñül verdin fenā dārı
Bulursun şoñra ḥarānı
Aldanma fenā dünyāya dil verme

Çü geldiñ bu fenā dārı
Yārım didiñ bu ğaddārı
Kılar seni yār-ı bāḳīden ʿārī
Aldanma fenā dünyāya dil verme

[8a] ʿİbret al her bir eşyādan
Durur mı bir qarār üzre
Konup göçmekde kārbanı
Aldanma fena dünyāya dil verme

Ki küllü men ʿaleyhā fān¹⁰²
Ḥaber verdi bize Qurʿān
Ki gerçektir buña inan
Aldanma fenā dünyāya dil verme

5 Bu dünyāya neler geldi
Benüm diyüp koyup gitdi
Aç cān gözün sen de baḳ imdi
Aldanma fenā dünyāya dil verme

¹⁰²كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (Yerin üstünde ne varsa fanidir.), Rahman/26

Göñül verme nuķūşına
Ne der kendi nuķūşına
İrerseñ yol yoķuşuna
Aldanma fenā dūnyāya dil verme

Zıkr iderseñ cān u dilden o Hāķķ'ı
O zıkrıyle bulur göñlūñ teraķķı
Dü cihānda budur cānıñ eķaķķı
Aldanma fenā dūnyāya dil verme

Bu deñlü enbiyā geldi cihāne
Bu deñlü evliyā geldi cihāne
Beķā hāķķıñ durur her ān yegāne
Aldanma fenā dūnyāya dil verme

- 9 Tutarsıñ cānla 'Ālī bu pendi
Bu pend ile bulur göñlūñ murādı
Deryāya irer bulan āb-ı Fırātı
Aldanma fenā dūnyāya dil verme

-31-

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

- 1 Zāhidā cennet dilerseñ dilde 'irfān iste gel
Geç bu şüret 'āleminden vech-i Raķmān iste gel

Ser-te-ser tutmuş cihānı nūr-ı Hāķķ'ıñ pertevi
Geç nażar kıлма cihāna çeşm-i hāķ-bīn iste gel

Ķıl u ķāl ile bil[in]mez sırr-ı 'aşķıñ nūktesi<ni>
Sen de istersen bu sırrı mekteb-i 'irfāne gel

- [8b] 5 Gel oķu sırr-ı 'Aref'den isterisen bir sebaķ
Bekle mürşid ķapusını cānla hıżmet ile gel

Yan yakıl pervâne-veş ‘ aşk odına [sen] cânıla
Sen de ‘ âşıkıñ bu meydân içre cevân eyle gel

- 7 Düşegör bu derd-i ‘ aşka cânıña merhem dile
Yohsa fevt olur bu fırsat < tamâm > eyle ‘ Âlî cânı gel

-32-

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün

- 1 Gel ey vâ‘ iz Hâk’ı iste bu hâk[u] bu cihândan geç
Bu hâkîñ Hâlık’ın iste bu cismile bu cândan geç

Saña besdir Hâk’ı sevmek bu şun‘ uñ şanı‘ i oldur
Hebâdır hep Hâk’ıñ ğayrı cihânıñ hânemanından geç

Bu bahırñ mevcini görme ki cümle âb u deryâdır
Bulan Hâk’ı n’ider hâk’ı cemi‘ -i mäsivâdan geç

Geceler tâ seher zâr et gözüñ yaş[ı] revân olsun
Hulûsiyle niyâz eyle bu ‘ aceb hem riyâdan geç

- 5 Hemân dâ’im Hâk’ı iste bu cânı hem-nişin oldı
Hemişe saña yâr oldur bu yârı bî-vefâdan geç

- 6 Gel ey ‘ Âlî zühd[i] terk et bende ol ‘ âşıklara
Râh-ı Hâk’ıñ rehberin bul ki ğayrı reh-nümâdan geç

-33-

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün

- 1 Gel ey ‘ âşık figân etme bu ‘ aşka âşinâ oldun
Devr idüp bunca menâzil bugün ğurbet-nişin oldun

Çü bildiñ aḥsen-i takvīm Ḥudā nūrına mazḥardır
Anıñçün *naḥnü aḳrebden*¹⁰³ alupdur sen ‘alīm oldun

Gelüp bu ‘ālem-i mülke yanup yaḳılmadan maḳṣūd
Ḥilkat-i ins ile ciniñ ya‘rifūndan ḥabīr oldun

Şaḳın a‘mā gibi gezme bu cāy-ı pür-ḥaṭār nükde
Başiretdir gören Ḥaḳḳ’ı bu rü’yetiyle başīr oldun

5 Talup deryā-yı vaḥdetden getür señ n’ola ger gevher
Metā‘-ı vaṣl-ı dilberden bugün sen ḥişşedār oldun

6 Gel ey ‘Ālī tut dilin çınratma benlik taşını
Elin veren Ḥudā’dır bil sen bir ‘abd-ı pür ḳuşūr oldun¹⁰⁴

-34-

[9a] 1 Ey dilā a‘mā olan Ka‘be-i bīnā gibi görür mi
Mıṣr-ı dilde Yūsuf vaḥdeti zībā gibi görür mi

Ser-te-ser devr etse cihānı āḫir ‘ömri olunca
Süleymān olmayan ḥiç Mantıḳu’t-Tayr’ı bilür mi

‘Aceb deryādadır ‘ıyşı şu mähiniñ gece gündüz
Ṭaleb rāhında geçer ‘ömrü ābını görür mi

Cihāniñ şemsine karşı görünen zerreler hergiz
Baḳar görmez çeşm-i ḥuffāş şu‘le-i şemsi görür mi

5 Ne deñlü <gümān-ı> zülmetin çekse āsmān vechine perde¹⁰⁵

¹⁰³ نَحْنُ أَقْرَبُ (Biz daha yakınız), Kaf/ 16

¹⁰⁴ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

¹⁰⁵ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

Gözü olan görür şemsiñ ziyāsın görmez görür mi

- 6 Ne ğam görmezse a‘ mālār vaḥdeti şemsiñ ziyāsına
Anadan toğma gözsüzler ‘Ālī <şemsin> cihānı görür mi¹⁰⁶

-35-

- 1 Ey dilā bīnālara şor şems-i cihānıñ tābını
Ḥacı-ı ma‘ nīlere şor be’r-i zemzem ābını

Ehl-i şūret hīç bilür mi sīretīñ aḥvālını
Yüri Ḥızr-ı zamān iste zūlmetde içen ḥayāt ābını

Fırkat içre çekmede dil bu ayrılık germiyyetini
Tut diliñ ḥāmūş ol cihānda bul şadef ḥaşıyyetini

Mısr-ı dilde Yūsuf içün çek bu Ya‘ kûb miḥnetin
La‘l u gevher isteriseñ tut taleb dāmānını

- 5 Ser-te-ser tutdı cihānı āh-ı derunum şu‘ lesi
İzhārı güç izmārı güç sırr-ı ‘aşkıñ zerresi
6 ‘Ākıl u dānāları kıldı ḥayrān sırr-ı ‘aşkıñ nüktesi
‘Ārif iseñ sen de ‘Ālī ver cihānıñ kābini

-36-

- 1 İsm-i Ḥaḫ ile vücūd buldı her şey ibtidā
Yine rücū‘ ı aña der külli şey’in intihā

*Külli şey’in ḥālīkun*¹⁰⁷ ḥükmün giyüpdür sālīkā

¹⁰⁶ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

¹⁰⁷ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ (Her şey helak olacaktır.), Kasas/88

Gel gel fenāya eyleme beķāya eyle ilticā

İlticāsı ism-i Hāķ olsa [e]ger bir meskenin
Meskeni olsa ‘aceb mi dünyāda dārü’l-beķā

[9b] Bu fenādārına mesken eyleyenler ‘aceble
Nice bulur yol beķāya bu revişle ‘āşıkā

5 Yol şorarsañ şor beķāya ‘azm iden ‘āşıklara
Gösteren yol fenāya olmaz beķāya reh-nümā

6 Zıkr-i Hāķķ’a dil veren vermez sivāya göñlüni
Tarfetü’l-‘ayn içre ‘Ālī kılmaz fenāya ilticā

-37-

1 ‘İyd-ı vaşla ermeyen mağbūn
‘Aceb cihānda ider mi bayrām
Cemāl-i Leylāyı görmeyen Mecnūn
Ġayrı mağbūblardan alur mı bir kām

Aç gözün yā hū uyar [hemān] cānıñı
Bu fırsat bir dağı ele girer mi encām

Cānāne için yaķsıñ cānına dağlar
Gözün yaşı durmaz şular gibi çağlar
Ol gül için kaz sen bāğçeler bāğlar
Hāristānde göñül ider mi bayrām

Aç gözün yā hū uyar [hemān] cānıñı
Bu fırsat bir dağı ele girer mi encām

3 Gül ararsañ yeri gülistādadır
Bülbülüñ arzūsı gül-i ra‘nādır
‘Āşıkıñ ‘ıydı ‘Ālī didār-ı Mevlā’dır

Haḡdan devr olan ḡalkla ider mi bayrām

Aç gözün yā hū uyar [hemān] cānıñı

Bu fırsat bir daḡı ele girer mi encām

-38-

Mefā‘ ʾlūn / Mefā‘ ʾlūn / Mefā‘ ʾlūn / Mefā‘ ʾlūn

- 1 Dilā hep zāt-ı Bāriniñ cemālidir vücūd-ı imkān
Gerek Ādem-i kemāl añla gerek mātem-i ḡayāl-i iz‘ ān

Görünen gözlere düpdüz anıñ nūrı durur ancaḡ

Ḳamu keşretde vaḡdetde anıñ nūrı durur yeksān

Haḡīḡatce naḡar ḡıl [sen] cihānıñ ḡalkın ey zāhid

Şaḡın ḡor göz ile baḡma cihānda kimseye ey cān

O şemsiñ nūrı tābıdır görünen zerreler hergiz

Girüp meydān-ı tevḡid de ḡaparsıñ ṭob ile çevḡān

- 5 Düşüp bu ateş-i ‘aşḡa ḡıyarsıñ başıla cānı
Görürsün çarḡ-ı mīnāyı döner bu ‘aşḡıla devrān

- [10a] 6 Semāvāt u zemīn üzre görünen cümle mevcūdāt
O deryā ābīdir ‘Ālī idersen ‘aşḡla cevālān

-39-

- 1 Dilā bu cümle maḡlūḡı *kūn* emriyle Yaradan
Yaradup kendüyi iḡrāc ider mi hīç aradan

İsm ü resmiñ maḡv olunca yan yaḡıl

‘İbret aldıñsa bugün pervāneden

Cümle maḥlūka [eger] bir göz ile bakarsaḥ
Vücūd-ı muṭlaḳı görüp çıkarıḥ sen aradan

Eger a‘ mā gibi sen gezeriseḥ bu cihānda
Ki görmezsiḥ Ḥaḳ’ın nūrın bu zūlmetde ḳaradan

5 Dervīṣ sa‘ y ide bu gözlerden gider ismiyle resmi
Zāhir olsun *innemā*¹⁰⁸ sırrı baḳdıḡıḥca <her> aradan

6 Baṣīretle nazar ḳılsaḥ ‘Ālī görürsüḥ her bir eṣyāy
Ḥaḳḳ’ıḥ ismini zıkr eyler gider bu perde-yi keṣret aradan

-40-

1 Mürekkeb gibi rūy-ı siyāhım sevād oldu gitdi āh
Bu ḥālimi görenler raḥm idüp ḳıldılar eyvāh

Gedāyım ‘āṣıḳım bī-ḳāreyim dīvāneyim āh
Ki ṣāhlar ṣāhınıḥ dergāhınıḥ muḥtācıyım āh

Nīm-nigāhla nazar ḳılsa gider bu gönlümüḥ renc ü ‘ināṣı
Eksilür mi deryālarıḥ ābı feyz-i ḳatre ile āh
Ḥadiṣ-i Muṣṭafā’dır *sevādu’l- vech fi’d-dāreyn*¹⁰⁹ rumūzu
Genc-i faḳr u faḥriye mālīk olmadım gitdi āh

5 Hebā oldu bu ‘ömrüm ṭaleb-rāhında āb-ı ḥayātım
Zūlmet içre āb içen Hızr’a yoldaṣ olmadım gitdi āh

6 Gel ey ‘Ālī ümidin kesme o dergāh-ı mu‘allādan
Bekleyen bāb-ı rızāyı teḥī-dest olmadı gitdi āh

¹⁰⁸ ”إِنَّمَا“ (Sadece, muhakkak) Enbiya/ 108, Yasin/82, Enfal/2

¹⁰⁹ Yoksulluk iki cihanda yüz karasıdır.

-41-

- 1 Pûte-i ‘aşka düşelden âh u zârım dinmedi
Hâlimi gören ehl-i riyâ feryâd u zârım bilmedi

[10b] Artsa da derdiñle cânâ rûz u şeb âhım benim
Sîne-i pür-ñunum üzre derdi<mi> yârân bilmedi

Ben ki Eyyüb’um bu yolda derdimi nādāna ‘arz eylemem
Çekdigim bār-ı belâyı bir Hudā’dan ğayrı hîç kimse bilmedi

Bir enîsim yok cihānda hâlimi ‘arz eylesem
‘Arz-ı hâl etdigim yâren hasb-i hâlim bilmedi

- 5 Düşmesin hîç kimseler derd-i ‘aşka ben gibi
Gülistāndan ayrı düşüp de zâr iden bûlbûl gibi

- 6 Derd-i ‘aşka düş olanlar çekdiler ‘aşkıñ ğamın
‘Âlî gibi nādān olan kıadr-ı ‘aşkı bilmedi

-42-

Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün

- 1 Dilâ bu cevher-i nuṭkı be-ğāyet ile gel ihfâz
Göñüller tercemânıdır lisân üzre denen elfâz

Şakın ‘aşk sırrını cânâ eyleme nādāna sen teslîm¹¹⁰
Ki bilmez kıadrini ‘aşkıñ ider çok fitne-i ikâz

Ne bilsün cāhil u nādān Muḥammed yâ ‘Alî sırrın
Ki bilmez ḥaqqıñ esrārın nice ider ḥaqqı ihfâz

¹¹⁰ Bu mısırda vezin aksamaktadır.

Hakk'ı cāndan seven 'āşık gece gündüz unutmaz hîç
Ki lā-havfun 'aleyhimle¹¹¹ kıldı hak bunları ihfāz

5 Anıñcün haqq'a 'āşıklar ki dārından çeküpdür el
Kişi beni süvār olsa dilinde oldurur elfāz

6 Sırr-ı Hakk'ı şakla 'Ālī söyleme cāhillere
Kadr-i gevher bilmeyenler ider gök boncuğı ihfāz

-43-

1 Hem-nişini hak olan irdi ğināya
Varlığın mahv eyleyüben irdi fenāya

Hakla fānī olan irdi bekāya
Fenāyı neydir hakla iren bekāya

Hayāt-ı cāvidān nedir Ādem-i ma' nā
İşbu ma' nāyı bulan irdi 'ilm-i 'irfāna

'İlm-i esmāyı bildirdi Ādem'e çün hak
İşbu 'ilm ile keşf oldu cemāl-i muṭlaq

[11a] 5 İz' ānıñ var ise bu 'āleme bir hoş bak
Nazar kıl kaṭrede olan sırr-ı baḥr-ı 'ummāna

'İlm-i cāvidān ehli 'ārif-i bil'lāh
Nazarı haqqadır hakla her gāh

7 Kaşr-ı himmet iden bulmaz bunda 'ālī-cāh

¹¹¹ “لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ” (Onlara korku yoktur.), Yunus/62

Haqla enīs oldunsa erdiñ ‘Ālī ğināya

-44-

- 1 Kaṭreler irince yüce deryāya
Maḥv ider vücūdın ol demde dāne

Āşinā olan ‘ilme vü ‘irfāne
Ġarḳ olur vücūdı baḥr-ı ‘ummāne

Zulmet içre iren āb-ı ḥayvāne
İrer eli māhi-veş dürr u mercāne

Deryāda bulunur dürr u cevāhir
Cārī ırmaqlar da pek olur nādir

- 5 Cān u baş fedā eyleyüp āḥir
Veren cānı alur cānān yerine

Yaḳanlar varlığın bu ‘aşḳ odına
Mıṣr-ı dilde buldı ‘aceb defīne

- 7 Nedir sende hevesler gūne gūne
Bulmayan yāriyla vuṣlat ‘Ālī soñra yerine

-45-

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

- 1 Ḥaṭīb-i cāmi‘-i ‘aşḳım ṣalātım *semme vechu’ llāh*¹¹²
Cemā‘ at dilde efkārım gönül miḥrāb-ı ‘aşḳu’ llāh

Olındı ḳāmet-i ‘uzmā oḳındı ḥuṭbe-i levlāk

¹¹² ثُمَّ وَجْهُ اللَّهِ (Allah’ın yüzü oradadır.), Bakara/115

Şalât-ı dâ'imuñ için 'ıyân oldı Cemâlu'llâh

Şalâdır ehl-i 'irfâne uyan gelsün bu meydâne

Geçüp 'aşk ehline cāña imân oldı ricâlu'llâh

Geçenler ad u şanından geçer nâm u nişânından

Nihân-ender-nihân oldı 'acâ'ib 'ârif-i bi'llâh

5 Kılırsıñ tûtiyâ göze Resûlüñ izi tozunu¹¹³

Saña 'ayne'l-'ayân oldı begim bunda Cemâlu'llâh

[11b] 6 Dilerseñ 'âfiyet bulmak ey 'Âlî belâyı züh-d-i bārîden¹¹⁴

Resûl'üñ izini izle budur mağz-ı kelâmu'llâh

-46-

1 Lâ-mekân şehrinde menzil tutalı gönlüm

Ârâmı yok 'aceb bülbül-i şeydâya döndi

Büy-ı gül kâr idüp dimâğına anıñ

Mey ile memlû olmuş hum u şahbâya döndi

Geceler zâr idüp hiç karar etmez

Bu ğarîb hâlimden gelüp hiç suâl etmez

Gül midir maşşûdı bilmem hiç karar etmez

La'l gibi kızarmış beñzi lâleye döndi

3 Almadı kimseler müşk-i büyından haber

Zâğlara feryâd eyledi keder

Düşürüp şahrâlara 'Âlî'ye Mecnûn ider

Gözleri kızarmış 'aceb dîvâneye döndi

¹¹³ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

¹¹⁴ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün

- 1 'Aşkıla âvâre olan dünyâda kârı n'ider
Göñlini ol yâr[e] veren bir dağı yârı n'ider

Bâğ-ı vahdet gülleriyle pür-meşâm olan göñül
Bu fenâ gül-zârınıñ cevri-hârını n'ider

'Aşkıla kâl olan bilür ehl-i hâliñ zevkîni
Dilde bulan zevk-i hâli dehânda kâli n'ider

Şadev-veş hāmūş olanlar bugün deryâ-yı vahdetde¹¹⁵
Derûnun pür kılop özge gevher bir dürri n'ider

- 5 Cân u dilden t̄alib olan ol habîbîñ rāhına
Beklesün mürşid kapusın başka bir bābı n'ider

- 6 'Aşk meydânında 'Ālî kapanlar top-ı tevḥîdi
Ki şaydını şikâr etdi ğayrı bir şaydı n'ider

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Diler vahdet bahārını bu keşretle şitâ ider
Diler bir zemherîr içre hemân 'ayn-ı bahâr ider

[12a] Hâk'ındır her olan işler n'iderse hükûm anıñdır çün
Şanma bir şahsa fi'linde ki kendi ihtiyâr ider

Mürîd oldur mu'în oldur bu derde andadır dermân
Ehl-i derdiñ derdine şanma dermân ḥekîm ider

¹¹⁵ Bu mısradaki vezin aksamıştır.

Haķındır cümle tâ şırât ki Raķmān [u] Raķīm oldur
Hemān terk eyle tedbiri ki taķdırin haķīm ider

- 5 Şalanlar dürr-i āhını bugün bu fānī dehr içre
Ki pür-sūd etdi kārını bu keşretde bahār ider
- 6 Şaķın incinme ey ‘Ālī Haķ’ın ķahr u celālinden
Āteşi <Nemrūdı> nefsi-i İbrāhīm’e cānā gülsitān ider

-49-

Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün

- 1 [.....]
[.....]
Gönlü kâğıd kalem ‘aşķım mürekkeb gözlerim yaşı
Yazar durmaz derūnumda silinmez gönlümün pası
- Ne deñlü cüst [ü] cū kılsam elimden nesneler gelmez
Ne hikmetdir benim yā Rab bu gönlüm ağlayup gülmez
Seniñ nūr-ı cemāliñden ‘aceb hiç bir ziyā almaz
Yazar durmaz derūnumda silinmez gönlümün pası
- Döner bu şemsile māhiñ bu çarķ-ı āsumān üzre
Yok kararı gönlümün <yā Rab> benim bu cism ü cān üzre¹¹⁶
Nedir bilsem bu hikmetler benim hem haşb-i hāl üzre
Yazar durmaz derūnumda silinmez gönlümün pası
- Seniñ ‘aşķ [u] hayāliñle olur bu dīdeler giryān
Daķı bu cism-i cānımda olur bu cigerim büryān
Bulunmaz mı bu derdime ‘aceb bir dünyāda Loķmān
Yazar durmaz derūnumda silinmez gönlümün pası
- 5 Düşenler derdine ya Rab ‘aceb bulmaz mı dermānı

¹¹⁶Bu mısra da vezin aksamaktadır.

Ki kemter kûlîna şâhlar ‘ aceb etmez mi ihsânı
Bûlbûl-i dil feryâd ider bulam diyü gülistânı
Yazar durmaz derûnumda silinmez gönlümün pası

- 6 Niçün bilmez bu mâhîler ki deryâda olan âbı
Yâ zerreler göremez mi semâda şemsile mâhı
Çeşm-i huffâşa görünmez cihânîñ müncelî mâhı
Akar ‘ Âlî derûnumda silinmez gözlerim yaşı

-50-

- [12b] 1 Göñül bildiñ mi ‘ âlemde yâr u ağıyarı nedir
‘ Ârî terk idüp bu kârhanede kârı nedir

Gece gündüz vaşl-ı dostdur maşşadı ‘ aşık larıñ
Rûy-ı yâr[e] ‘ aşık olup vuşlat-ı yârîñ nedir

Cümle eşyâ gece gündüz zâr ider yâ Rab diyü
Hakk’a vâşıl olmayup da etdiñ âhıñ nedir

Ŧıfl-ı nefse şîr-i ‘ irfânı ğıda göstermeyüp
Murğ-ı cânê bu kafesde kıldığıñ zaḥmet nedir

- 5 Vech-i muṭlaḳ günde yüz biñ çehreden yüz gösterir
Görmeyüp bir kâhırla luṭf-ı Hakk’ı etdiğiñ da‘ vâ nedir

- 6 Cümle منادات te‘ ayyün terkin et azâde ol
Fırşatı fevt etme ‘ Âlî etdiğiñ ihmâl nedir

-51-

- 1 Ehl-i ‘ aşḳa münkir olan dîv ü insân olmadı
‘ Âlem-i şûretde ḳalan ma‘ nâya yol bulmadı

Ma‘ nâ-yı elîf mîm ile dala vâsıl olmayan
Bulmadı derdine dermân Loḡmân’a vâsıl olmadı

İçmedi âb-ı hayâtı Hızır’a yoldaş olmayan
Şeb-i zulmetde kaldı envâra vâsıl olmadı

Hızır elinden câm içmez degme bir şûret-perest
Tutsa da destinde âb-ı enhâra vâsıl olmadı

5 Teşne-dil gezdi cihânda bu serâbı şu şanup
Men ‘arefle¹¹⁷ mâ remeyte¹¹⁸ remzin idrâk etmedi

6 Takmadı münkirler ‘Âlî atsa taş ‘âşıklara
Kerbelâ da şâh-ı Hüseyin’in şân-ı ‘azmin bilmedi

-52-

1 Dergâh-ı Hâḡḡ’a ‘azm iden sâlik
Vücûd-ı mevhûmını eyledi hâlik
Çıḡup ‘uyûnundan cümle memâlik
Nihânî bir gence oldu çün mâlik

[13a] Râh-ı Hâḡḡ’a sülûk et fırsat var iken
Fırşata gel soñra gör nûr diken
Göñül gülşeninde idegör mesken
Hârî n’eylersiñ ola gör gül-i maḡşûda mâlik

Bu göñül şehrinde yol bulan kişi
Giderir göñülden cümle teşvîşi
‘Âḡıbet başına konar bu devlet kuşu

¹¹⁷ “Kendini bilen Rabbini bilir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. “Ayet ve Hadisler”

¹¹⁸ “وَمَا رَمَيْتُ إِذْ رَمَيْتُ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى” (Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.), Enfâl/ 17.

İns u cin hükmine rām olur mühr-i Süleymān’a mālīk

Nefs-i Fir‘avnı ğarķ idenler bunda
Cān Mūsā’sını selāmet etdiler anda
Āteş-i ğurūra düşenler bunda
Gülistān-ı İbrāhīm’e oldılar mālīk

5 Ceddile cehd ide sülūk ide gör bunda
Gider kıalmaz baķ bu fırşat elde
Şoñra pişmān olmaķ ne fā’ide anda
Yüri nihānī bir gence olagör mālīk

6 Hurūf u lafza baķma ‘Ālī ma’ nā bulagör
Āb-ı tevḥīd-i ma’ ārifle gönül pasın silegör
Ne yatarsen bu ğafletde yüri kerbān gidiyor
İrişüp menzil-i maķşūda ola gör üns-i Mevlā’ya mālīk

-53-

1 Gönül gülzār-ı ‘aşķa ‘andelib ol var
Fiġān etme bu fānide bāķīde karar ide var
Cihād ide nefsi bed şüm bu cān-ı murġın azād ide var
Ne yatarsañ bu ğafletde cān u dili ğüşād ide var

Naķd-i ‘ömrün yād ededur mı āşinā ol yārla
Serserī gezme cihānda bīġāne ol aġyārla
Yār eşiginde gözün ayırma bugün dīdārla
Ne yatarsañ bu ğafletde cān u dili ğüşād ide var

3 Uyanup ḥāb-ı ğafletden içre gör cān gözün bunda
Gider kıalmaz bu fırşat kıalursñ derk-i esfelde
Hemān himmet bülend ol bu nefse şaķın sen olma bende

‘Âlî ne yatarsañ bu ğafletde cân u dili güşâd ide var

-54-

[13b] 1 Göñül murğı şâd olur mı bugün medh [ü] şenākârdan
Ġam gelür mi emvâca ki bahrîñ kaldığı şenākârdan

Bu meşeldir bilmeyen yanında olur ceng [ü] cidâl
Aldı bûyın bilen kendin bugün âhû-yı müşkînden

Hüsñ gözüdür vech-i yâre perde çeken bu gözlere
Cân gözünü açan çekdi bugün kühl-ı Şıfâhândan

Çeşm-i şûretdir fark iden kahr u luţfı bu ‘arşâda
Cân meşâmın açan aldı bugün bûy-ı dilârâdan

5 Keşret-i emvâca baķanlar bu deryâdan cüdâ düşdi
Alan lezzet birlikden hâlâş oldu ikilik âşiyânından

6 Gel ey ‘Âlî fâriğ u âzâde ol sen çekme ğam
Âzâdeler ğam çeker mi bugün birkaç heyûlâdan

-55-

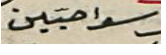
1 Kıldı bîġâneler ile âşinâlar ülfeti
Hâķla üns bulan buldı hâķ içinde ‘uzleti

Keşret içre vaĥdetdedir ehl-i mâlik ‘âdeti
Kâl ehli ne bilsün keşret içre vaĥdeti

Vaĥdeti keşretde bulan eylemez ‘âşıkâ ziyân
İns ü ciniñ maţlûbdur işbu ‘ilmiñ ġâyeti

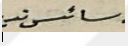
Duymadıñ mı *men ‘arefle m̄a remeyte* remzini
Hakḫ’a isnād kıldı ‘ārif her ḥuṣṣūda ḳudreti

5 Almaz mı hıç zerreler ṣems-i vaḥdetden zıyā
Āsumān-ı serde açılsa ebrū te‘allük perdesi

6 Gel ey ‘Ālī gider ḳalbiñi ṣāf eyle
Hāne-i nā-pāke gelür mi ṣāh herkes bilür bu ‘ādeti

- 56 -

1 Nefs-i kāfır olınca Müslümān
Açılur mı sālīke dārü’l-emān

Şehr-i yāre müntesibdir gerçi nedimān
Birisi ‘ūd ḳoḳdı biri zibil ü ḥayvān

Şem‘-i ṣebistāne yaḳtı pervāneler perr ü bāl
Āşıḳ isen ‘aşḳ odına durma yan

[14a] Yaḳdıñ ise ‘aşḳ odına varlığı
Vücūd iḳlimine oldıñ bir Süleymān

5 Yüritdiñ ḥükmiñi dīv iḳlīmine
Saña bende olupdur çok Süleymān

6 Gel ey ‘Ālī cihād et emmāre nefsi
Ki nefis olmaz olmayınca Müslümān

-57 -

12’li hece ölçüsü

1 Tefriḳa bezminde kerem olsa zamāñ

Açulur elbet ‘āşıkā dārü’l-emān
Bulmadım yol vaşl-ı cānāna diyü
Olma nedāmetle ey dil peşimān

Anıñ meydān-ı ‘aşkında <ol kıadersın> eyle cevleñ
Ki tā kim kıapasın top ile çevgāñ
Degerini yok yere hārmān şavurma
Ele girmez cihādsız kūy-ı cānān

- 3 Gel cihād-ı ekber et emmāre nefse
Ki maḥşerde gezersin sonra sekrān
Arayup bul evvel bir dil düşen zāmīri
Yüzüñ sür dāmenine ‘Ālī her ān

-58-

- 1 Tutanlar rāh-ı Hāḳ’da dāmen-i pīri
Erişdi menzile kıalmadı geri
Ki pīrsiz kıaṭ^ç olunmaz bu menāzil
Pīr etegin tutanlar neçün kıaldı geri

Meger teslīmın ifsād etdi nefsi
İkilikden ḫalāş olup bulmadı biri
Pīre iren bire buldı bire irdi cihānda
Taşrada ḫiç erer mi dilde bulan dilberi

- 3 Dilberi dilde bulan taşra cevelān etmedi
Okuyup ḫablü’l-verīdī¹¹⁹ gitme öte gel beri
Gel berü ‘Ālī gibi yakın olma kıāl ehline

[14b] Hāl ehlini bul kıalma menzilden geri

-59-

¹¹⁹ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Ve andolsun ki biz insanı yarattık ve nefsi, onu ne gibi vesveselere düşürür, biliriz ve biz, ona, şah damarından daha yakınız.) ,Kaf 16.

15’li hece ölçüsü

- 1 Ehl-i hāl ‘ arz ider mi hālını kâl ehline
Tūṭī-meşreblendir bilen dilin tūṭīniñ yine
Bülbül-i şūrīdeniñ feryādı gülistāndadır
Zāğa terennüm gelür mi zevk iden bülbüldür yine

Ey gönül bülbül mişali dem-be-dem āh eyle sen
Vaṭtidir feryādiñ ey dil vermesen ‘ ömrüñ yine
Dem-be-dem hāl ehli ile dā’im ülfet eyle sen
Āşinālar yād olur mı olan bīgānedir yine

- 3 Zāğlar eyler bir araya cem‘ olursa bülbülān
Keser āvāzını ol dem dilleri hāmūşdur yine
Alan bülbüllerdir ‘ Ālī bu gülistān büyını
Büy-ı verdi zāğ alur mı alan bülbüldür yine

-60-

- 1 ‘ Āşıkā gel bu fenāya eyleme rağbet
‘ Ākıl ol ‘ ālem-i bekāya eyle sen ğayret

‘ Ākıl olan fırsat bilür bu demi
Dergāh-ı Hakk’ıñ olur bunda mahremi

Bir gün olur görmez gözü duymaz kulağı
Cān murğı bu kafesden uçunca elbet

Hāl-i dünyāyı baksañ seri‘ ü’z-zevāl
Gelen kalmaz gider bir kārban mişāl

- 5 Nedir ġāfillere etdiği bu fitne ile al
Balına el şunan düşdi belāya elbet

Göñül verme ‘Ālī ḥubb-ı dünyāya
Yolun düşer bir gün semt-i ‘uqbāya

- 7 ‘Āşık olan izler eşer-i Muştafā’ya
Hem şerī‘at hem tarīkat be-ḥaḳīkat ma‘rifet

-61-

Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün

- [15a] 1 Cihāne gelmeden ey dil ġaraḳ taḥşīl-i ‘irfāndır
Bu gözlerden ġaraḳ ey dil Cemālu’llāh’ı seyrāndır

Uyanup ḥāb-ı ġafletden ki ḳurtul derd [ü] miḥnetden
Bugün bu dār-ı ġurbetden ġaraḳ cānāne vuşlatdır

Şu cān ki buldı cānānı cihāne şıġmadı cānı
Süleymān olmadan çarḫa ġaraḳ murġane ḥürmetdir ¹²⁰

Süleymān-ı zamān olan ki hoşdur cümle ḳuşlarla
Velī tūṭīlere ḥürmet ġaraḳ taḥşīl-i lisāndır

- 5 Geçürme vaḳtiñ ey dil bugün dünyāda ġafletle
Nazar ḳıl şol ile saġa bugün [sen] bir hoş ‘ibretle

- 6 Aḳup cān gözüni ey dil baḳup bir çeşm-i ‘ibretle
Nazar ḳıl zerrede şems ḳatreden ġaraḳ ‘Ālī deryādır

-62-

Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün

- 1 Marīz-i ‘aşḳ olan cāna olur mı hīç devā aña
Ki derddir cāne dermānı o cānānıñ devā aña

¹²⁰Mısra yazmada şu şekildedir: “Olmadan çarḫa Süleymān’ı ġaraḳ murġāne ḥürmetdir”

Bugün ‘aşkı-ı ilâhiyle olur cân bûlbûli ser-mest
Anıñçün hiç eşer etmez nuķûş-ı māsivā añā

Çeküpdür derd-i cânānıñ dil-i mecrûhuma hançer
Oñulmaz zaħm-ı sînemde ki te’sîr eyledi cânā

Düşen derd odına cânā halâş ister mi yanmaķdan
Bu derdde buldı dermānı ki nārı nûr olur añā

5 Kesdi ülfeti dil murğı bu dehriñ gülistānından
Beķā-yı cāvidān ister eylemez bûstān u bāğ añā ¹²¹

6 Eylese eylerdi hayāl-i yār ile ‘Ālî ülfeti¹²²
Aşınā-yı kaķre-i feyziyle kılsaydı devā

-63-

1 [.....]
[.....]
Ey Allāh’ım seni sevmek ne güzel bir ‘ālî-cāhdır
Tapun dīvānına turmaķ ulu bir bārgāhdır

İdersen cümleye luţf u firāvān
Ey kudreţi çok luţfı bî-pāyān
İhsānıña muhtācdır bunca Süleymān
Kapuñda gedālar bir pādişāhdır

[15b] İsm-i Raħmān’ınla kıldıñ tecellî ‘ām ile hāşı
Raħīm isminle mümtāz kıldıñ zümre-i havaşı
Ey kamu düşmüşlerin desd-giri ulu Mevlāsı

¹²¹ Bu mısırda vezin aksamaktadır.

¹²² Bu mısırda vezin aksamaktadır.

Bendeler başı kesmiş kapunda bir derd-mendir

- 4 Raḥm idüpdür etmesin şāhā ‘ aşıqlara
Vech-i pākiñden niķāb aç ķalb[i] uyanıķlara
Nim-nigāhıñla nazar ķıl ‘ aşık-ı şādıķlara
Çeşm giryān ķalb virān ‘ Ālī bir ḥāk-ı rāhdır

-64-

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün

- 1 Gel ey dil geçmeden evķāt çalış taḥşīl-i ‘ irfān et
Derūni eyleyüp āhı gözün yaşını mercān et

Gelenler geçdi dünyādan ḥaber verdiler ‘ uķbādan
Niķün duyman bu ma‘ nādan derüp ‘ aķlıñı ma‘ nā et

Düşen cehl odına yana gözü hem ķana boyana
Zihī gözler kim uyana göñül gözünü giryān et

Bugün a‘ mā olan bunda olur hem dār-ı ‘ uķbāda
Ne yatarsañ bu ğafletde açup çeşmiñi bīnā et

5 Seḥerde açılınca gül aniñçün zār ider bülbül
Uyanup derd ile ey dil cemālu’llāḥ[ı] seyrān et

6 İren bu ‘ ıyd-ı aḍḥā ķurbān ider naķd-ı cānı[nı]
Sivā savmın tutup ‘ Ālī yarın vuşlatla bayrām et

-65-

Vāv vü yā vü lām vü tā

Elīf den bā eyle ğāyet buldı yā

1 Bařdıñ mı gönül bu ma‘nâ-yı ħurûfâta kâdem
Bařmadıñsa yerin olur iki ‘âlemde ‘adem

Bu şerbetden içen kesdi dil tâbını bu dem
İçmeyen velâyetiñ câmin teşne dil gezdi dedem

Her nebî u her velî bu şerbetden içdiler
Nüş edince tâ deründen hecr-i yârı kesdiler

[16a] İnsü bi’llâh pâyesiyle tutdı hem
Nefse râhat vermeyip rûzı şâd etdi hem

5 Bağlayıp da bütün gözünü çeşm-i cânın açdılar
Cân gözleri açınca yâr yüzine bağdılar

6 Bağma ağyâr yüzün ‘Âlî yâr yüzine bağ bu dem
Oldıñ ise merkez-i velâyetde sen şâbit-kâdem

-66-

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

1 Gönüller derdine dermân Ĥudâ’dır ey kemân-ebrû
Dü çeřmiñ var ise cânda şâhıñ rûyına [sen] tut rû

Cân u dilden teveccüh kıl Ĥudâ dergâhına her ân
Nice etmiş gör ihsânı bu ‘âlemde saña ey cân

Gece gündüz ider iken o şâhlar şâhına ‘işyân
Saña deryâ-yı luţfundan idüpdur ‘afv ile ğufrân

Anıñ karnında zulmetde yedigın kara kan iken
Şalup bu ‘âlem-i mülke ne deñlü eyledi ihsân

- 5 Gezerken işbu şahrâda diyüp Mecnûn gibi Leylâ
Cemâli gülsitânında seni kıldı güle <bûlbûl gibi> şeydâ

Dönüp ‘aşk odına etdi seniñ nâ-puhte-i
Kaynadup anda kâl etdi seniñ bu cevher-i cânıñ

- 7 Hâk‘a hâmd et sen ey ‘Âlî seni etdi bu ‘aşka yâr
Kes¹²³ ağıyâr ile ülfet[i] bu hâle sen gel etme ‘âr

-67-

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

- 1 Olmayınca ‘aşka gönül taht-gâh
Açılur mı Hâk‘a toğru saña râh

Her ne deñlü eyleseler cüst u cû
Ya‘ ni her yüzden olunsa güft ü gû

Başmayınca ‘aşka hâk‘ânî kadem
Bulmadı kimse yolunda <iz> bir kadem

Gel berü gel ‘âşık-i şâdık olan
‘Aşk yolunda hıdmeti gerçek olan

- 5 Râh-ı ‘aşka cân u başın kıl fedâ
İşbu ‘aşkıdır cânâ hâk‘ânî ğıda

[16b] ‘Aşkıla buldı nebîler Hâk‘a yol
‘Aşkıla buldı velîler toğrı yol

¹²³ Mana ve vezin gereği “etme” ibaresi “kes” kelimesi ile değiştirilmiştir.

‘Aşk-ı Ahmed cāna kuvvet eyledi
Anıñiçün Hâk habībimdir dedi

‘Aşka kıldı şāh-ı merdān taht-gāh
‘Aşka uydı her ki buldı Hâkḫ’a rāh

Hem velīler menzili bu ‘aşk durur
Buldılar ‘aşkıyla cümle Hâkḫ’a yol

10 Her taraf bu ‘aşka yoldur cümleten
İllā görmez her ki gözü çeşm-i ten

Her kim açdı cān gözünü dünyada
‘Aşk buldı ‘aşka uydı ey dede

‘Aşk kararmış dilleri pür-nūr ider
Hem virān gönülleri ma‘mūr ider

‘Aşk gönüller derdine dermān olur
‘Āşık[1] Hâkḫ’a anuñçün irgürür

14 Gel ey ‘Ālī ‘aşk-ı hâkḫdan bir nefis ırlama sen¹²⁴
Gece gündüz ‘aşk-ı hâkḫı cānıña zār eyle sen

-68-

15’li hece ölçüsü

1 İbtidā kıldıñ bu yola ey Hābīb’ullāh revāñ
Der-peyiñce revān oldı bunca sālīk bī-gümān
Rāh-ı ‘aşkıñda tekāpū eyleyen ‘āşıqlara
Kıl şefā‘ at dillerini döndür cemālīñden yaña

¹²⁴Bu beyitte vezin aksamaktadır.

Rāh-ı Hāḳḳ’da reh-nümāsıñ ey nebīler serveri
Mu‘ cizātıñ ile dā’im söyledirsın mermeri
Nice yıllardır ḳapuñda zār iden ‘ aşıḳları
Ḳıl şefā‘ at dillerini döndür cemālīñden yaña

Şad-hezār enbiyā nefsi didigi gün ey Ḥabīb
Derd-i hicrānıma sensin yine hoş bir ṭabīb
Bunca ‘ işyān eyleyüp oldum ḳapuñda bir ġarīb
Ḳıl şefā‘ at dillerimiz döndür cemālinden yaña

4 Zehr-i hicrāne taḥammül eylemek pek müşkil iş
Vaşl-ı tiryāḳiñle devā ḳıl o zehre perveriş
[17a] Dest-ġır ol ‘ Ālī gibi bendeler var ki düşmüş
Ḳıl şefā‘ at dillerini döndür cemālīñden yaña

-69-

Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün

1 Levḥ içinde degme gözler göremez
İşbu naḳşı degme naḳḳāş yazamaz
Naḳş-ı ‘ ālem yüz durur bir baḳ saña
Çār kitābıñ şüretidir baḳsaña

Ġayra baḳma sen de iste sende bul
Çār kitābıñ ‘ ilmini var sen de bul

Renk u elvānına her kim boyanur
İlticāsı Ḥaḳ iken ḥalka dayanur¹²⁵
İşbu vaḥdet būyına kim boyanur
Rāh-ı Hāḳḳ’da reh-nümāya dayanur

Ġayre baḳma sen de iste sende bul

¹²⁵ Bu mısırada vezin aksamaktadır.

Çār kitābīñ ‘ilmini var sen de bul

Sen seni gör gözleriseñ sen anı

Sen seni bil izleriseñ sen anı

Sen seni bil ğayrı bilme sen anı

Sen seni bildinse bildin sen anı

Ġayre baċma sen de iste sende bul

Çār kitābīñ ‘ilmini var sen de bul

Āb-ı rüyın dökme her nādāna var

Hāk-i zilletde dil sīne ki çün nāy

Bād gibi serseri gezme cihānda ey yār

Nār-ı ‘aşķa düşüp kebāb ol var

Ġayre baċma sen de iste sende bul

Çār kitābīñ ‘ilmini var sen de yol

[17b] 5 Ne felekde devr iden şems u kâmer

Dā’im ister pâyına yüzün sürer

Nār-ı hecrāne düşen bî-çāreler

Şad çāk idüp sīnesin pāreler

Ġayre baċma sen de iste sende bul

Çār kitābīñ ‘ilmini var sen de bul

Kim dilerse işbu naķşı bilmegi

Naķş içinde naķķāşını görmeĝi

Naķş içinde ğayrı naķķāş bilmedi

İşbu naķşı cümle naķķāş eyledi

Ġayre baġma sende iste sen de bul
Ġār kitābıñ ‘ilmini var sen de bul

- 7 Sırrıñı fāş etme ‘Ālī ebsem ol
Rūy-ı aġyāra baġarsıñ resm ol
Her ne cānıbe baġarsıñ sen sen ol
İşbu sırrı söyleme kim sen sen ol

Ġayre baġma sen de iste sende bul
Ġār kitābıñ ‘ilmini ‘Ālī sen de bul

-70-

- 1 Hāġıġat bir hoġġadır içi pūr dürr u mercān
Şerī‘at ‘aceb zerden ġapudur aña ey cān

Şaġın zeri ġoyup sen tutma nuġası
Segirdüp şoñra ġoġ ararsın Rab-i enāsı

Ma‘rifet bāġında dilerseñ verd ü ġandān
Ṭarīġatde öziñ ġāk eyle ey cāñ

- Muşţafā’dan armaġandır bu ġār-erkāñ ümmete
Ki ümmetler muġīm olsun bu yollar da ġıdmete
5 Ĥıdmet gerek gece gündüz efendine ġapuda
Ĥıdmetsiz ġul olur mı efendim bu ġapuda

[18a] Bāb-ı Hāġ’da ġul olanlar durdılar bir ġıdmete
Şāha ġulluġ etmeyenler irmedi bu devlete

- 7 Gel ey ‘Ālī Muşţafā’nın buyruġun tut cānla

Kim demişdir ki *ed-dünyā mezra‘atü’l-aḥire*¹²⁶

-71-

- 1 Rāh-ı Hāk’da reh-nümādır sālikleriñ rüşengeri
Dil levhîniñ şaykalıdır ehl-i dilin himmetleri
- Tut dāmenin ‘āşıklarıñ kıl hıdmetin şadıklarıñ
Ma‘nevi Mi‘râc’a yoldur şadıklarıñ şöhetleri
- Her kim irer bu şöhetle vuşlat bulur hem firqate
Vâsıl olup ol ḥazrete dā’im olur rütbeleri
- Puḥte oldur her ḥāmları pür-nūr olur hem dilleri
Müşkilâtın ḥal eyleyüp bir **رضه** qalmaz yolları
- 5 Muştafâ’nıñ varışları dā’im açık dergāhları
Her kim gelür bu meclise şâyāndır ni‘metleri
- 6 Ehl-i diller şöhetinden dūr olma ‘**Ālî** dem-be-dem
Bunlar durur ehl-i kerem yār eylemez yārānları

-72-

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ulün

- 1 Dilim dünyādan ey dil döndi gitdi
Bu ‘ālemd e işim encāme yetdi
Başiretle bakup ‘ālem yüzine
Anıñçün bu dilim lāl oldı gitdi
- Yine bakşam göze vaḥdet göründi
Bu keşret gözüme sırr oldı gitdi
Nazar şalsam bu eşyāya ser-ā-ser

¹²⁶“Dünya ahiretin tarlasıdır.” Aytıntılı bilgi için bkz. “Ayet ve Hadisler”

Ḳamu gördüklerim nūr oldu gitdi

Nūr-ı ḥaḳḳıñ pertevi tutmuş cihān[1]

O nūru¹²⁷ görmeyen kör oldu gitdi

Göñül tutdı gözün cānān yüzine

Görünen ḥā elīf dāl oldu gitdi

İçüp cānım bu ‘aşkıñ cūr‘ asından

Eylemez tā ebed mest oldu gitdi

[18b] ‘Aḳl u fikrim yollarda ḳaldı ser-nigūn¹²⁸

Ki cümle bildigim maḥv oldu gitdi

- 5 Dil u cānım bu sevdāya düşelden
Bu Mecnūnluk baña yār oldu gitdi
‘Aşḳ-ı Leylā bu ‘Ālī’ye düşelden
Şular gibi aḳup şāhrāya gitdi

-73-

- 1 Bozar bir gün bu terkibi veren cānı Ḥaḳ saña
Saña bu yetmez mi ‘ibret-i mevtālara baḳsaña

Bir gün olur kim giyersen *küll-i şeyin hālikūn*¹²⁹ sen

Ḳıl tedārik ḥāliñi var şimdi fırsat baḳsaña

Bu fenādan göz yumanlar bāḳī cemāle baḳdılar

Aḳup cāñ gözünü ey dil Ḥaḳ cemālin baḳsaña

Vech-i Ḥaḳḳ’ı görmedi ḥāb-ı ḡafletde yatan bī-ḳāreler

Saña bu yetmez mi ‘ibret <devr-i dāim> şems māhe baḳsaña

- 5 Devr-i Ādem’den gelenler hep gelince bu deme

¹²⁷ Metinde “nūra” şeklinde yazılmıştır.

¹²⁸ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

¹²⁹ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ (Her şey helak olacaktır.), Kasas/88

Kāse-i pür-zehr-i mevti içtiler hep baksañā

- 6 *Mūtū ḵable en temūtū*¹³⁰ remzin etdi Muştafā
*Mālikū 'l- mülkūn*¹³¹ şühūdunda ‘Ālī gönül ḵayrān bak saña

-74-

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

- 1 Gönül bī-çāre mi ḵaldıñ nedendir böyle giryānıñ
Bu ‘aşḵa sen enīs olduñ ‘aceb yok mudur iz‘ ānıñ

Ḵamu yoldāşlarıñ bunda irüpdür ḵurb-ı dergāha
Bu seninçün düşüp ḵaldıñ ‘aceb yok mı talebkārıñ
Düşen ‘aşḵ odına bülbul gibi feryād idersin sen
Gece gündüz idersin āh ‘aceb yok mı gülistānıñ

Niçün sen perde-puş olduñ cemāl-i şems-i vaḥdetden
Niçe gözdür ki görmeye yüzini şems-i devrānıñ

- 5 Ḵaçan bir āh-ı serd etseñ yaḵar bu çarḥ-ı mīnāyı
Tutuşur büsbütün dünyā degil bu cümle [hem] cānıñ

- 6 Ḥarīdār olma ey ‘Ālī bu dehrīñ reng ü elvānıñ
[19a] Ki ḵalmaz kimseye bāḵī metā‘ ı bil bu dünyānıñ

-75-

11’li hece ölçüsü

- 1 Yā Rab tevḫīḵin iḥsān et bize
Dergāhıñā gerçēk idelim sücūd
İmdād et ‘ināyet ‘askerin bize

¹³⁰“ Ölmeden önce ölünüz.” Ayrıntılı bilgi için bkz. “Ayet ve Hadisler”

¹³¹ (De) قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (De ki: Allah'ım, mülkün sahibi sensin, mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden alırsın. Dilediğini yükseltirsin, dilediğini alçaltırsın. Senin elindedir hayır, sensin her şeye gücü yeten.), Al-i İmrân/ 26

Zâtına dilden idelim şühûd

Keselim ‘ırķını nef̣s-i bed-ḥ‘āhıñ
Bildirelim ruḥa ‘ilmin Allāh’ıñ
Ḥaydin ala bu gönül meşel bir şāhıñ
Böyle bir tevḫīkin refīķ et bize

Baḥr-ı vaḥdete düşse nāgehān bir cān
Pür kıllur derūnun dürr ile mercān
Gerçek sensin bize dīn ile imān
Böyle bir imān-ı kāmīl naşīb et bize

Ḥabībīñ yoluna gidelim müdām
Ḥaḫīķat güllerin direlim müdām
Seḫerī bülbül gibi fiḡān idelim müdām
Fenāsız bir bekāya mālīk et bize

5 Kıralım çerisi nef̣s-i Fir‘avun’uñ
Alalım şehrini Mūsā-yı cānıñ
Görsen bu cān gözü nūr-ı cemālīñ
Böyle bir ‘ināyet iḥsān et bize

6 Ḥaḫīķat yoluna tutalım rāhı
Zāhir ola eşyānıñ sırrı kemāhı
‘Ālī’ye naşīb idüp fenāfi’llāhı
Beḫābi’llāh da temkīnler naşīb et bize

-76-

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

1 Yā İlāhī yaķ beni ‘aşķ u maḥabbet nārına
Tā maḥabbet ile bulam toḡrı yol dergāhına

Vech-i pākiñ kıll müyesser sen bugün ‘āşıklara

Yevme tublā¹³² da görmeye gözleri senden ğayrıya

Her kimi sevseñ yağarsın sen maḥabbet nārına

Yarın anda kandırırsın cennetin enhārına

[19b] Bī-cihet sen ‘arz idersin ‘āşıkā dīdārına
Bunda gören yarın görür ol görklü dīdārına

5 Bugün a‘ mā olan görmez şems-i cihānıñ nūrına
Yarın anda nice görür ol cemālīñ nūrına

6 Nūr-ı Hakk’ıñ pertevi tutmuş cihānı¹³³ ey ‘Ālī
Perde olmuş nefis-i cāhi velī çeşm-i cānına¹³⁴

-77-

1 Yā İlāhī şem-i ‘aşkıñ pervānesi kıl gönlümüz
Būm-āsā verd ü hayy lā-yemūt virānesi kıl gönlümüz

Yā İlāhī şun bize şol cām-ı ma‘nā nūş idince mest olup
Dest-i kudret düzdigi çeşm-i ahū mestānesi kıl gönlümüz

Yā İlāhī zātuña mi’rāt idindiñ ‘ālem içre Ādem’i
Küntü kenz sırrınıñ hum-ḥānesi kıl gönlümüz

Yā İlāhī bu degildir ‘ālem içre ins ü cinniñ hılḳati
Fe-ahbabbtu en ‘arefe¹³⁵ sırrınıñ genc-ḥānesi kıl gönlümüz

¹³² يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ (O gün bütün gizli şeyler ortaya serilir.), Târık/9.

¹³³ Metinde “bütün dünyāya” iken anlam ve vezin gereği “cihānı” şeklinde değiştirilmiştir.

¹³⁴ Metinde mısra şu şekildedir: “Velī cāhilleriñ nefsi perde olmuş çeşm-i cānına”

¹³⁵ “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim ve mahlukatı yarattım.” Ayrıntılı bilgi için bkz. “Ayet ve Hadisler”

- 5 Yâ İlâhî sen düşürme gönlümüzü işbu dünyâ habbesine
Hubb-i zât u hem şıfâtın âyinesi kıl gönlümüz
- 6 Yâ İlâhî nîm-nigâhınla nazar kıl ‘Âlî -yi bî-çâreye
Hubb-ı Haydâr yâ Muhammed zikrinin verd-hânesi kıl gönlümüz

-78-

11’li hece ölçüsü

- 1 Göñülde çekilen tâb u meşakkât
Sehv ile etdiğiñ ‘ işyâna bedeldir
Nâgehân düşerse ihsâna nübüvvet
<Lütufla> Hakk’ın etdiği ğufrâna bedeldir
- Luţf-ı Hâk ile aldı semâya İblîs
Hâline mağrûr olup eyledi telbîs
Olduğı dergâhdan ‘ âkıbet me’yûs
Emr u fermâne etdiği nisyâna bedeldir
- Bezm-i eleste olan ‘ ahdi unutma
Nâzenîn ‘ ömri şakınup hebâ etme
Hakk’ın hikmetine dil el uzatma
Her ne eylerse eylediğı ‘ adle bedeldir

[20a] Hâk hîç kimseye zulumler etmez
‘ Âkıl olan yañlış yollara gitmez
Haksız hîç kimsenin bir işi bitmez
Batan işi kişiniñ kulluğa bedeldir

- 5 Bâb-ı Hâk’da kûl ol ğafleti terk et
Şoyunup ğayrı-yı Hâk’dan işini berk et
Gitdiğiñ yollarda izini fehm et
Dûr olduğıñ Hâk’dan kulluğa bedeldir
- 6 Kurb-ı Hâk’ı vaţan et düşme ğurbete
Etme beyhûde kendiñ sicn-i ğaflete

Her seher niyâz et ‘Âlî ulu hâzrete
Bendeye nâz etdiği Hakk’ın niyâza bedeldir

-79-

11’li hece ölçüsü

- 1 Niçün geldiñ sen ey dil bu cihâne
Bilmeyüp sevdiği düşdün ziyâne
Hebâ oldı bu ömr-i nâzenîniñ
İrişdir yoluñı gel kârbâne

Ulu yoldur bu velîler tarîķi
Yola irşâd ider her bir refîķi
Güle âşık olan bülbül-i haķîķi
Ėurâb ile düşer mi ol ziyâne

Maᖓabbet ‘arşası özge mekândır
Güle ‘âşık murğ-ı cârî zebândır
Bî-‘aşk bülbülün sevdi[gi] ziyândır
Yaᖓar pervâne perîñ ‘âşıkâne

Gece gündüz ider ‘âşık bu âhı
İrişdirmek için maᖓşûda râhı
Nice yıllar geçer eyyâm u mâhi
Gelince mekteb-i dil ‘ârifâne

- 5 Bu aᖓsende olan ‘ahdi unutma
El-vekîle öziñ nîrâne etmese
Uyan ey dil uyan ᖓafletde yatma
Seᖓeri bülbül ol ol gülistâne

[20b] 6 ‘Aᖓl-i küllin yâr olursa bu cânē

Atup teriñ iriřdirdiñ niřāne
Alma ‘Ālī bu sırrı sen lisāne
Beyān et sen rumūzı ‘ārifāne

-80-

Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Fe‘ ulün

1 Dil-i ‘āşık çeker bunda cefāyı
İrişdirir yolun hem Muřafā’yı
‘Āşıklardır kılan ‘ahde vefāyı
Gel ey dil ‘āşık ol cānāne ‘āşık

Bār-ı ‘āşkı çekmeyenler cihānde
Nice yol bulsar cānāne anda
Luşf-ı hākkı kahrı bir gör cihānda
Gel ey dil ‘āşık ol cānāne ‘āşık

Mecnūn gibi Leylāsı Qays ilinde
Yūsuf gibi maħbūbi Mıřr-ı tende
Dört kitābı hāq bilüp bu göñülde
Gel ey dil ‘āşık ol cānāne ‘āşık

Cefā taşın atarsa cāna cānān
Göñül şabr et efendindir o cānān
Ma‘şūk ider ‘āşıka luřf-ı firāvān
Gel ey dil ‘āşık ol cānāne ‘āşık

5 Süleymān-ı zamān olan cihānda
İder mi ğam ile ülfet miyānde
Būy-ı verdi alup bu gülistānda
Gel ey dil ‘āşık ol cānāne ‘āşık

- 6 Feryād iden bülbül bāğ-ı fenāda
Alur gül kokuşun işbu cihānde
‘Ālī ‘āşık-ı bî-dār olur şehirde
Gel ey dil ‘āşık ol cānāne ‘āşık

-81-

- [21a] 1 Hüsni-i dilberi gözü a‘ mādır görmeyeniñ
İsmine Mecnūn mı denür Leylā’ya gönül vermeyeniñ

Nāzenīn ‘ömri hebāya geçer işbu cihānda
Hızır’a yoldaş olup āb-ı hayvāne ırmeyeniñ

Bir günü biñ gün olur yevm-i tabelada
Dīde-i cāne açup Hāḡ cemālīñ görmeyenin

Züleyhā’dır deme Yūsuf yoluna kaṭ‘-ı engüşt iden
Nāmına Yūsuf mı dinür Mışr-ı dile şāh olmayan

- 5 Yūsuf gibi çāh-ı ġama düşer bu hikmetden olan āġāh
Ne bildiği var ‘aceb heft-ıklīme mālīk olmayanın

- 6 ‘Ālī gibi ġafletde geçer māhla eyyāmı sâ‘ atı
Dīde-i cāne kuḡl-i ma‘ rifetle devā kılmayanın

-82-

- 1 Derd ehl[i] olan bulmaz mı dermān
Ehl-i derdin dā’im cigeri mi büryān

‘Aşık-ı hāḡ deldikçe sīnesin çün nāy
Hoş teselliler verir cānına cānān

Deryā-yı vaḥdete düşse mānend-i ğavvāş
Bulmadadır dā'im dürr ile mercān

Meydān-ı tevḥīd de cevelān eylesen
Kapar elbette bir top ile çevgān

5 Derde düşen bulur kadr-i ṭabībi
Derdsizleriñ olur mı cānına dermān

6 Derd-i ḥaḳ düşdi ise cānıña 'Ālī
Ere mi cānıñ içün ğayrı bir dermāñ

-83-

1 Şarrāf olan bilür 'ayar-ı altun kıymetin
Şarrāf olmayan ne bilür gevher kıymetin

Zühd ile 'aşkıñ böyledir farkı
Huşḳ-ı zāhid ne bilür devlet-i 'aşkı

Nā'imiñ gördiği ḥayāl-i ḥābdır
Bī-dārıñ gördiği 'ayn-ı āfitābdır

[21b] Degme bir bī-dār görmez Yūsuf yüzünü
Her Mecnūn olan görmez Leylā gözünü

5 Ey gönül zerrede gözet Ḥūrşīd-i mihri
Her kaçrede gözet cünbüş-i bahri

Seng-istānda yatur kıymetli gevher
Ḥāristānda bulunur açılan güller

Meskenidir bülbülün bağçeler bağlar
Ġurābıñ mekânı bir yüce taşlar

Ey gönül feryād et mānend-i bülbül
Güş u bî-dāra degsün şadā-yı ğul ğul

Nev-bahār-i ‘ömrüñ mevsimidir gül
Bezm-i gül gecdigin keser avāzını bülbül

10 Murğ-ı dili habs etme kafes-i tende
Semt-i lâ-mekāne uça gör bunda

Meskeniñdir ey dil lâ-mekân şehri
Ol şehre ırmeyeniñ ayrılır yolu

12 Elest hıttābına ‘Ālî diyenler belî
Şehr-i lâ-mekāne toğruldur ‘ākıbet yolu

-84-

16’lı hece ölçüsü

1 ‘Āşık oldum yine <ey dil> zülf-i sünbül
Şaçı leylā gözleri āhūya ben
Gözlerem her rüz u şeb zülf-i sünbül
Şaçı leylā gözleri āhūya ben

Gizlemiş bir şehr içre kendin seyr ider her ‘ālemi
Nice ādem ‘āşık olmuş durmaz arar kendini
Ādem midir Hū’ya mā’ıl degil diyü olanlar Ādem’i
‘Āşık oldum zülf-i sünbül saçı leylā gözleri ahūya ben

[22a] Cümle eşyā ‘ayn iken nihān ender nihān etmiş kendini

On sekiz biñ ‘ālemde etmiş Ādemde izhār kendini
Kim ki o Leylā’ya ‘āşık mesken etsun Qays dili kendini
‘Āşık oldum zülf-i sünbül saçı leylā gözleri ahūya ben

Qaşları kavsini qazānıñ tırini atmağdadır
Tığ-ı gānzesi ‘āşıklarıñ sinesine çağmağdadır
Kim ki ‘āşıktır bu cevri dem-be-dem çekmekdedir
‘Āşık oldum zülf-i sünbül saçı leylā gözleri ahūya ben

5 Dem-be-dem baht-ı siyāhım seddini çekmekdedir
Dā’ım niyāz etdigim çün ‘ādeti nāz etmekdedir
Ümidim kaç’ıder olsam gel diyü çekmekdedir
‘Āşık oldum zülf-i sünbül saçı leylā gözleri ahūya ben

6 Yağmalatdı gönlüm evvel ihtiyārım elde yok
Bildirüp bu sırrı ‘Ālī ebkem oldum dilde yok
[22b] Şayd idüp bu murğ-ı dili perr ü bālim qolda yok
‘Āşık oldum zülf-i sünbül saçı leylā gözleri ahūya ben

-85-

Mefā’ ilün / Mefā’ ilün / Mefā’ ilün / Mefā’ ilün

1 Nazar şalsın yine bir dem gönül mir’ātına şāhım
Gider bu dilde inkārım ki qalmaz giryeden āhım

Benim Mecnūn-ı ser-gerdān mekānım kūh [u] şahrālar
Ki derdim ‘aşq-ı Leylādır anıñçün dinmedi āhım
Gece gündüz qarārım yok benim bu derd ile dā’ım
Felekler gibi üstümde döner bu dildeki āhım

Dirīgā kim n’ola görsem gülistān-ı cemāliñi
[O] murğ-zār hasretim kim her seher[ler] diñmedi āhım

- 5 Perişandır dil ü cânım benim bu fıkır ile her dem
Aķar durmaz bulanıķdır şular gibi dil ü cânım
- 6 Nazar kılsañ eyâ şâhım bu ‘Âlî kemtere bir dem
Hayât bulur dil ü cânım gelince dile dildârım

-86-

- 1 ‘Âlem-i ma’nâya ırmeyen ‘âşıķ
Olur iķbâli zevâl üstünde
Cemâl-i Mevlâsı görmeyen şâdıķ
Gözleri dâ’im hayâl üstünde
- Ten gözü görmez cemâl-i Mevlâ’yı
Cân gözü gerek hüsn-i leylâyı
Afitâba bürhân mı ister çeşm-i bînâyı
Mâhîler görmez âb-ı zilâl üstünde
- 3 Çeşm-i huffâşa degmez ‘Âlî âfitâb nûrı
Âb-ı hayât iķer yoldaş olan Hızır’ı
Mürşid gerek râh-ı Haķķ’a kim giderse rehberi
Uymayan bu reh-nümâya menzil-i dâ’im vebâl üstünde

[23a]

-87-

- 1 ‘Azîzim tâlib-i Haķķ’ıñ Habîb’i
Himmetidir dil ü cânım tabîbi
- Teraħħum kııl dil-i pür-yâreme sen
Ki olmuşam bu dergâhıñ ğarîbi
Bab-ı şâha kaçan gelse bir gedây
Ġarķ-ı baħr-i ni‘ met olur naşîbi
- Gedâlar cürmini ‘afv eyle şâhım
Açılmadı dil ü cânım kilîdi

- 5 Bilürüm başla kabzı yediñle
Celâliñ âteşi yakdı ğaribi
- 6 N'ola deryâ mişâl olsa bu çeşmim
Yanar 'Âlî derūnumda fu'adı

-88-

- 1 Her ne eylerse revâ baña serv-i semenim
Koymuşam yoluna başı cânla bu benim
Taqsalar meydāñ-ı siyâsetde bu benim
Diyemem sırrını 'ıyân eyleyemez dehenim
- Bendesine neler etdi o şâhım söylemiş olsam
Hâl-i dilim cinle ins 'ıyân eylemiş olsam
Raħm ider hâlimi bu vechle beyân eylemiş olsam
Diyemem sırrını 'ıyân eyleyemez dehenim
- Tehî midir 'âşıklarına cefâ kıldığı şâhıñ
Zulmetde görünür ziyâsı bedr olunca mâhıñ
Şeb-i zulmeti ref' etmez mi toğsa şems şâbaħıñ
Diyemem sırrını 'ıyân eyleyemez dehenim
- 4 Çeken 'âşıkdır bu yolda cefâ-yı 'aşkı
Dîdelerinden aķar hūn-i sirişki
Değil 'Âlî söylediğñ hep sergüzeşti
Diyemem sırrını 'ıyân eyleyemez dehenim

[23b]

-89-

11'li hece ölçüsü

- 1 [.....]
[.....]
<Ya İlâhî> benlik midir baña senden dūr ider
Luţf u iħsân eyle benden al beni

Her seħer feryād ile hem zâr iden

Bâb u luṭfuñ bekleyüp efgān iden
Benlik midir beni ḳapuñdan dūr iden
Luṭf u iḥsān eyle benden al beni

On sekiz biñ ‘ālem içre şān seniñ
Her görünen zerrede ḳudret seniñ
Bu cism ile cān seniñ hem ten seniñ
Luṭf u iḥsān eyle benden al beni

Benligim düşürdi firḳat nārını
Āb-ı vaşlın şun bu teşne cānımı
Tīg-ı firḳat dökdi sīnem ḳanını
Luṭf u iḥsān eyle benden al beni

- 5 Tecellī-i cemālīñdir luṭf u iḥsānıñ seniñ
Tecellīn celālīñdir ḳahr u hicrānıñ senin
Ḳahr u luṭfuñ şey’-i vāḥid iḥsān seniñ
Luṭf u iḥsān eyle benden al beni

Luṭfuñ ile zerreler ḥūrşīd olur
‘Aşḳıñ ile ağlayanlar şād olur
Bâb-ı luṭfuñ bekleyen azād olur
Luṭf u iḥsān eyle benden al beni

Bi-Ḥaḳḳ-ı şāh-ı kevneyn-i Muḥammed Muştafā’nıñ ḥürmeti
Hem ol dāmād-ı peygamber şāh-ı merdān ḥürmeti
Ḳurretü’l-‘ayn Ḥüseyn’i Kerbelā’nıñ ḥürmeti
Luṭf u iḥsān eyle benden al beni

- 8 Ḳalb-i ḥazīnimle geldim yüz sürüp dergāhıña
‘Afv idüp cürm-ı ḳuşūrum ḳıl nazār efgāñıma
Ḳuluñdur bī-çāre ‘Ālī raḥm idüp aḥvālīme
Luṭf u iḥsān eyle benden al beni

[24a]

-90-

1 Münâcâtım şuña irdi ki bildim ‘aczi mi her dem
İder kıl rey ü tedbîri Hâk’ındır hük m ile fermân

Terk idüp rey ü tedbîri rızâ ver hük m ü taqâdire
Celâl u gâh cemâl içre yüridir hükmini her ân

Tecellî-i cemâl ile gönül bir şâdumân olsa
Celâl-i âteşi yakar ider ulu varlığı yeksân

Dil-i bîçâreler her dem gezer hayretde ser-gerdân
Ne bilsün n’eylesün tedbir ki taqâdirin ider Sübhân

5 Cemâliniñ tecellîsi ile gerçe gönül<ler> şâdmân <olur>
Lîk kahr u celâl içre gizli yüz lûfîla ihsân

6 Sevinme lûtfın ey ‘Âlî şağın kahrını incitme
Bilür Hâk kâr-ı encâmı aña göre kılur ihsân

-91-

1 İderem¹³⁶ nice yıllarla dil-i bîçâreme dermân
Bulmadım derd-i Hâkdan özge hiçbir cânıma dermân
Hem-dem oldum nîk ü bed yârenle çok ân
Görmedim bî-vefâlardan bir vefâ yâreme dermân

Gönül Ya‘kûb-veş Beytü’l-hazende dâ’im ağlar kan
Büy-ı cânândan irişse dil-i Ya‘kûb’uma dermân

Düşüpdür çâh-ı çeşm içre gam-ı hicrânla gönlüm
Nigâh-ı yârla olsa dil pür yâreme dermân

¹³⁶ Metinde “iradem” şeklinde yazılmış olup anlam açısından kelime tamir edilmiştir.

5 Dil-i bî-çâre mi şakla İlâhî her hevâlardan
Seni zîkr eylesün dâ'im ki bulsun derdine dermân

6 Hâk'ı zîkr eyleyen 'Âlî bulur dil derdine çâre
Düşürür derde cânânı dile bulmak için dermân

-92-

1 Câne cânân isteyen cismîni cân eylesün
Derde dermân isteyen bağırı kan eylesün

Derd-i cânân ile dâ'im sîneye dâğlar çeküp
Tığ-ı gamla delüp bağırı sînesin nây eylesün

Derd-i cânân deldi bağırı nây gibi 'âşıklarına
Bülbül-âsâ şubh u mesâ hoş terennüm eylesün

[24b] Zâhid atdıka melâmet taşını 'âşıklara
'Âşık olan gözlerin nem bağırı yaş eylesün

5 Feyz-i cânânın erişse 'âşık-ı bî-çâreye
Terk-i dünyâ terk-i 'uqbâ terk-i da'vâ eylesün

6 Haddi midir bu sözler bî-çâre mücrim 'Âlî'nin
Hâk bu merde gönlüne ma'den-i 'ilm 'irfân eylesün

-93-

11'li hece ölçüsü

1 Teşne olan içre âb u deryâyı
Muhibb olan çalar defile nâyı
Mecnûn olan bilür hubb-ı Leylâ'yı
Mânend-i Şirîn u Ferhâd mişâli

Rāh-ı Hakk' da olan şadık ' aşıklar
Dertli dertli inler bağı yanıqlar
Şerbet-i Lokmān ister dertli yürekler
Cismi pür yâredir Eyyüb mişâli

Dil-i Yūsuf'un yitiren Ken' ān ilinde
Ya' kûb gibi ağlar vücūd şehrinde
Hayālî gözünde ismi dilindedir
Her seher öter bülbül mişâli

' Aşka düşen kişi istemez dermān
' Aşk olur aña bir hoşca dermān
Terk ider gayrıyı hem nice ihvāñ
Virdi Leylā olur Mecnūn mişâli

5 ' Āşık olan Hakkā kul olur bunda
Nefsini mat ider kalbini zinde
Arzusu dā'im vuslat yolunda
' Azm-i rāh ider hüccāc mişali

6 Hakkı zikr et ' Ālî eyleme gaflet
Dünyāda kalmaz kimse gider ' ākıbet
Nice Süleymān gibi şahlarla eylese ülfet
İbn-i Edhem gibi terk ider mülk-i Dārā'yı

-94-

[25a] 1 Mevlidimden su'āl idenler hele
Mevlidim livā-i Menteşe'de diyār-ı Muğla

Şöhretim Çaylıoğlu ' Ālî'dir benim
Bağr-i muhîte qarışan ırmağ meskenim

Gerçi gezmedim Rūm u Şām u ' Irāk'ı
Cihānı seyrān etdim başdan ayağa

Küçükden oldum derd-i yâre mübtelâ
Derdsiz günüm geçdiğini bilen var ise şala

- 5 Dermân dert imiş şöñradan bildim
Bu dertli cânımıñ şimdi merhemini buldum

Gerçi Eyyüb geçinen çok cân u cism pür-belâ
Bulmadım şıdqla derd-i yâre mübtelâ

Her kime sırrımı açdım ser-nigün oldum
Taḥḫîḳde görünenleri taḳlîd de buldum

Bezm-i da‘ vâniñ alan cāmını alsa
Görünen serâpdır şu şandığı hale

Bu cihetle çekdim kendimi ḫalḳdan
Ayrılmayup her dem cem‘ ile farḳdan

- 10 Ḥālîḳ için sevdim ḫalḳ-ı cihānı
Cân veren Ḥaḳ’dır ins ile cânı

- 11 Cümle varlık anıñ ‘Ālî zîr u bālâ da
Cihān fāñi bekâ anıñ durur baḫr-i ‘ amâda

-95-

- 1 Yıkıldı ḳalbimiñ köşkü sarāyı
Ta‘mîr mi ḳabûl ider virâneler hîç
Yıḳanlar mü’miniñ ḳalbi sarāyın
Berḥûdâr mı olur bu ‘ âlemde hîç

‘Āḳil iseñ cânâ yıḳma gönlüñ kimsenin

Beyt-i Hudā'dır mesken değil ğayrılarının hîç
Tavâf ile her dem gönül Ka'be'sin
Hac-ı mebrûr olmaz mı hâce-i ma'nâların hîç

- 3 Bir gör Süleymân ile mûr-ı za'îfî
Pâdişâh ile gedâ beraber cân vermez mi hîç
[25b] Yakınlar varlığın 'Âlî aşk ateşine
Semender-veş yanmaz âteşlere hîç

-96-

- 1 Misâfirhânedir dünyâ ki inmiş hâne ber-kervân
Konup göçer karar etmez hemân reng-i pür-elvân
Boyanan rengine anın ki müflis oldu 'uqbâda
Reng [ü] bûyin meşâm etmez 'ârifân hemân
Bu dünyâya gelen irfân için geldi bilürsün
Yohsa ömrün hebâ oldu bu söz ile gel iz'ân
Gönül şâhbâzını şalup çıka dünyâyı şayd etme
Hemân himmet-bülend olup hevâ-yı Hüdâ et cev lâñ
5 Gözün her kıda kim baksa görünür anda nice yüz
Görüp nakkâş her yüzde ki nakş eyle sen nisyân
Gören her yüzde nakkâş şikârın şayd ider bunda
Görünen nakş-ı pür-elvân hemân bî-hadd u bî-pâyân
7 Dayanma rengine 'Âlî ne deñlü hüsn-i şüretse
Gider kalmaz işin bir gün ecel irdikde et iz'ân

-97-

[26a] 1 Şanma zāğ olur cümle murgānı
İçinde ba‘ zı bülbülü vardır
Cihān içre açılan şukūfelerde
Verd-i ra‘ nā gibi gınceler vardır

Zāhidā bakma benim hāl-i perişānıma
Çeşm-i Hāğ-biniñ yok baksın hālime
Beyhūde taş atma ‘āşık hālne
‘Aks-i tîr ile çıkmış dîdeler vardır

Hor bakma Süleymān iseñ mūr-ı za‘ yīfa
Şu‘le-i şemsle görünür zerre-i nāçize
Nemrūd’a tasallutt kıldı peşşe-i ‘ācize
Şani‘ñ şun‘una nāzır dîdeler vardır

4 Mağrūr olma tiriñ olursa nişāne
Hem dahı irse eliñ gevher-feşāne
Nāzır ol kār-ı encām-ı ‘ālî-şāne
Her işde Hāğğ’ıñ ‘Ālî hikmeti vardır

-98-

1 Edviyye-i eṭibbā ile gerçe devālar hoşdur
Lik Şāfî ismine mazhar olursa

Ehl-i derd bulmadı derde devāyı
Ṭabîbî hāzret-i Loğmān olursa

İlticā Hāğğ’adır hāğğı terk eyle
Puşt ü penāhiñ Süleymān olursa

‘Āşık olan bulur sırr-ı eşyāyı
Bulunan dürr ile mercān olursa

5 Bu ʃabîʿ at bize Hâkʻdan mâder-i zâtdır
Dinlenmez sözümüz dahı ʿ irfân olursa

ʿ Ārifîñ ʿ uşfûrın ʃadr-i ʃaysiyyeti yok
Āşiyân-ı Kâfʻ da ʿ Anka olursa

Aç cân gözün ʃılma şûrete nazar
Şems-i cihânı görmez ʃuffâş olursa

8 Zillet ihtiyâr et ʿ Ālî bakma şöhrete
Kıl nazar mûra ʃılma Süleymân olursa

-99-

[26b] Mefâʿ ilün / Mefâʿ ilün / Mefâʿ ilün / Mefâʿ ilün

1 Hudâ rahm eyleyüp ʿ abd-ı fakîrâne
Bildirüp sırr-ı esmâyı erişdirdi müsemmâya

Başîret gözünü açdı keremden ol kerem-kânı
Neler izhâr ider Mevlâ nazar kıldıkça ekvâne

Cihânde cümle mevcûdât aña ʃullukda hep dâʻim
Lisânınca ider tesbîh dehân aşdıka Mevlâʻya

Nebâtât u gerek hayvân gerek mûr u gerek arslan
Kamu tesbîhle yeksân [hep] teveccühde o Subhâna

5 Niçün ʃafletdedir insân ki zîkr etmez Hudâ ismin
Tecelli ism-i Raḥmânʻdan kılar dâʻim bu ekvâne

6 Cân u dilden gel ey ʿ Ālî Hüdâ ismini zîkr eyle
Raḥîm ismiñ tecellîsi kılar elbette ʿ uḳbâya

-100-

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün

1 Raḥīmā cürm-i ‘uşāt-ı keremden geçmemek olmaz

Sen ‘ālī bir pādişāhsın kula ‘afv etmemek olmaz

Cihānda nice yüz biñ şāh saña kullukda hep dā’im

Boyun bükmüş duran muhtāce ihsān etmemek olmaz

Derd-i ‘aşkla¹³⁷ gece gündüz yanar âşıklarıñ cānı

Ṭabīb[sin] <olan> derdlilere [sen] devālar etmemek olmaz

Derd-i ‘aşkıñla kan ağlayan ‘âşıklarıñ çeşmin

Vaşlıñla ḥandān eyleyüp yaşın silmemek olmaz¹³⁸

5 <Tā> ezelden bu ‘Ālī’yi derd-i ‘aşkla giryān eyleyen sensin

Bu vīrān göñlimü feyzinle mürūr etmemek olmaz

-101-

1 İlāhī dertliyim senden isterim dermān

Bī-ḥad suçum var ‘afv et ey Raḥmān

İsm-i Settār’ıñla setr idüp ‘ayıbım

Ğaffār ismiñ ḥürmetine eyle günāhım ğufrān

Sen bir ‘ālī pādişāhsıñ vezīriñ yoқdur

El kavşurmuş dīvānıñda gedālar çoқdur

Ḥüsnüñe ‘âşık olan Mecnūn ḥadden artıқdır

Şem‘ -i cemāle cān atar pervāne biñde bir yoқdur

¹³⁷ Metinde “aşkıñla” yazılmış olup tamir edilmiştir.

¹³⁸ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

[27a] 5 Bağ-ı hüsniinde bülbül-veş öten ‘âşıkdır
Emr-i nâ-el-eşyâ kemâhı sırrın bilen şâdıkdır

*Eynemâ tevellü*¹³⁹ sırrını bulan dil uyanıkdır
Bağr-ı hüviyyetde bulsa dil Mevlâsını elyaqdır

Bu hüsne ‘âşık olan cân atdı nîrâne
Ceñime uğrasa döner Halîl-âsâ gülistâne

8 Bulan bir dilberi meyl etmedi hûrîyle gılmâne
Düşen bu derde ey ‘Âlî devâ buldı hekîmâne

-102-

1 Bir kaçreyim o deryâdan mevc urmaya yok tākātım
Bir zerreyim ol güneşden pertevi mihrine yok tākātım

Bir kaçre-i âba verdi şekl-i insân şüreten
Rağm-ı mâderde bî-cân u cenînem harekete yok kuvvetim

Cümle endāmımda mümide te’şîr et anıñdır şübhe yok
Bu perişân gönlümün cem’îne yok tākātım

Tākātım tāk oldu hālîm ben kime ‘arz eyleyem
Şol hacâletden gayrı elde yok bir hâcetim

5 Her kimiñle ülfet etdim hālîme mahrem gibi
Kec-revîş zâhir olup ülfete yok tākātım

6 Yâ İlâhî sen bilürsin ‘Âlî ğarîbin hālîni
Senden özge bir kapuya ‘arz etmege yok minnetim

¹³⁹ أَيْنَمَا تَوَلَّوْا (Her nereye dönerseniz) ,Bakara/115.

- 1 Elif İlāhî cümleinin ma‘būd[1] sensin ey Hudā
Be Bir üç hāke ihsān eylediñ bunca ‘aṭā

Te Tövbesini qabūl kıl saña ‘āşîniñ şehā
Se Senā vü rahmed-i bî-ḥad sañadır ey pür ‘aṭā

Cim Cemāl-i pākiñi kılam ‘āşıklardan cüdā
Ha Ḥabîbiñ hürmetine bakma cürmin ‘āşıkıñ

Hı Hıṭāb-ı bezm-i elesten irdi sem‘ine nidā
Dal Devāsız derde düşdüm umarım senden devā

5 Zel Zünūbum bî-ḥad amma ‘afvıñı ‘aṭā kılsıñ n’ola
Re *Raḥmeten lil‘āleminin*¹⁴⁰ hürmetine ey Hudā

[27b] Ze Zāri zāri ağlayupdur ‘aşka olan mübtelā
Sin Sa‘ādetdir āh ancak ‘aşka olan āşinā

Şın Şeyāṭin görmedi vech-i ādemde yüziñ
Sat Şıgındım kec-naḫardan ol cemāle ḥāfızā

Dat Ziyā-ı şem‘-i nūruñ[la] pür çerāğ et göñlümi
Tı Tāriḳ-ı enbiyādır bu tarīḳ-i evliyā

Zı Zuhūr etdi ‘āşıklar dilinde nūr-i pākiñden nişān
Ayn ‘Ālemi nūrıñla kıldıñ müzeyyen çünkü ey Perverdigār

10 Gayn Ğurbetde koma sañadır iqbālî çü n’ola ‘āşıkān
Fe Fenāfi’llāh yolunda seyr-i sülük idüp saña

¹⁴⁰ لِلْعَالَمِينَ رَحْمَةً (Alemlere rahmet olarak), Enbiya\107.

Kaf Kılma bizi esîr-i nefis elinde kıluz kapuñda hem bir gedā
Kef Kirāmen kâtibeyn hayr ile yazsun luṭfuñla a‘ mālîmiz

Lam Luṭfuñdan ayırma sañadır çünkü bezm-i iḳbālîmiz
Mim Muḥammed hürmetine kılma sen bizi dārında rüsvā

Nun Nūr-ı pākiñle buldı cümle ‘ âlemler vücūd
Vav Vaḥdet ‘ ilmini kıldıñ cān-ı ‘ aşıkāne kuvvet

He Hidāyetdir senden ancaḳ işbu feyz işbu cevır
Lam elif lâyıḳ mı aḳmaḳ bu gözlerden ḳanlu yaş

15 Ye Yarın meskenimiz kılma ol livā’-i şāh güninden cüdā
Çün yaratdıñ anı kıldıñ zāt-ı pāke aşinā

16 [.....]
Ol cemāle kılma yā Rab çeşm-i ‘ Ālî’den cüdā

-104-

1 ‘ İlmle âdem-i muṭlaḳ vü âzāde oldu
Çün ‘ amel-i ni‘ met şāhzāde oldu

‘ İlm-i bî-‘ amel çün cehl-i muṭlaḳ oldu
‘ Azāzil-veş ṭard-ı Ḥaḳḳ’a lâyıḳ oldu

Bu deryānıñ bulan dürr-i yetimin
Ki şāhāsā dökmez kenze mālîk oldu

Uṭlubü’l- ‘ ilme mine’l-mehdi¹⁴¹ didi ol şāh
Bu bāl u perri bulanın ṭayr-ı eshel oldu

¹⁴¹ “Beşikten mezera kadar ilim öğreniniz.”, Mehmet YILMAZ, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler

5 Bu perriyle uçan ‘âşık Hümâ’dır lâ-mekâna
Çün ezelden bildiği ‘ilm-i vaḥdet oldu

6 Her kim buldı vaḥdet ‘ilmin cān u dilde
Ḳader-i ‘ālī-şān ‘Ālī pāyesi bülend oldu

-105-

[28a] 1 Binüp sefīne-i şer‘î gezen deryāda ‘aşk ehli
Şalup el ƙa‘rına gevher bulan deryāda ‘aşk ehli

Ḥaḳīƙat baḥrınıñ mevcî dem-â-dem eksik olmaz hîç
Bulan dürr ü gevher ƙadrin bilen deryāda ‘aşk ehli

Terk-i dünyā terk-i ‘uḳba terkini terk eyleyüp
İbn-i Edhem gibi dervîş olan dünyāda ‘aşk ehli

Zāhidā kendine ƙıyās etme sen ‘aşk ehline
Ma‘nevî mi‘rāca ‘azm eyleyen dünyāda ‘aşk ehli

5 Rāh-ı Ḥaḳ’da varlığın terk eyleyüp ‘uryān olup
İbn-i Meryem-veş semāya yağan dünyāda ‘aşk ehli

6 Teşne dil gezmez cihānda tāb u hicrāndan ey ‘Ālī
Baḥr-ı vaḥdet zūr-ı ƙandan içen dünyāda ‘aşk ehli

-106-

1 Kefen boş olan ‘âşık bu ‘ālemde iken
Dīde-i a‘dāya görünür gül iken diken
Bu ‘ālemde toḫum u zirā‘at iken
Biçer ekdiğini ne ekdi ise eken

Bīdār olan ‘âşıƙa vakt-i seḫerde

‘İlm-i Hâk tohmin eker şahrâ-yı dilde
Feyz-i Hâk mahşûlen biçer ekdiği anda
Cân verir ‘âşıka cânân alur bu ‘âlemde iken

Ne mülk-i mâla bakar ‘âşık ne cism ü cânê
Ne ‘adû şana bakar ne şöhet ü şâne
‘Arz etselerde bakmaz hûr u cinâne
Hemân makşûd-ı Hâk’dır bu ‘âlemde iken

- 4 Bekle dil kâl‘ asın ‘Âlî başmasun ağıyar
Eyle erken o kal‘ aya mesken-i yâr
Seherlerde bî-dâr olup tecellî vaqti yalvar
Cân-ı tende fırsat elde bu ‘âlemde iken

-107-

- [28b] 1 Dâr-ı dünyâ hubb-ı Yezdâne maķar
Hubb-ı dünyâ vü ‘ukbâ âşıka ‘ayn-ı saķar
Oldı dünyâ ‘âşıka raķm-ı mâder
Raķm-ı mâderde ceniniñ hâlini kimler görür

Bezm-i elestden tâ gelince bu da meh
‘Âşıka haķķdır bugün müşfik peder

Haķķ’a ‘âşık olmayan dil-i mürdeye
Biñ naşîhat eylesen bakmaz gider

- 5 Seng-hâre gevher olmaz bellidir
Gerçi yeksân toğar şemsle mâh olmuş bedr

- 6 Haķķ’a ‘âşık olduñ ise ‘Âlî eger
Günleriñ ‘ayn-ı berât u leylin olmuş Kadr

-108-

- 1 Enbiyâlar serveri ol Muḥammed Muṣṭafâ'dır sevdiğim
Hem Ebûbeker u 'Ömer ' Oṣman ' Aliyyü'l- Murtaẓâ'dır sevdiğim

Hem muḥibb-i ḥânedânım cân u dilden ' aşkıla
Âl u evlâd-ı Ḥüseyn-i Kerbelâ'dır sevdiğim

Sevmezem mülḥid mürâ'î hem revâfız zümresin
Pûte-i ' aşk[ıñ]da kâl olmuş ' âşıktır sevdiğim

Âb-ı engûr teşnesiyle mest olanı sevmezem
Bâde-i ' aşk-ı ilâh<î> mestânesidir sevdiğim

- 5 Ol bâde kim nûş eyledim mest eyledi cân u dili
Ol sebebdan durmaz öter bu kâfesinde <cân> bülbülü
Çün açılmış gördi bu dil gülistânde ra' nâ güli
Ḥalîl-âşâ nâr-ı ' aşka cân atar pervânelerdir sevdiğim

Bunların yüzi şuyına ' afv ide cürmüm Kirdgâr
Çünkü ḥasbe'l-beşer işledim cürm cinâyet bî-şumâr

- 8 Düşdi cânım baḥr-ı ' işyâna meded ey Perverdīgâr
Ol çâresizler şefi' i ' Âlî Muḥammed Muṣṭafâ'dır sevdiğim

-109-

- [29a] 1 Bu gülşende bulan ' aşk-ı İlâhî
İder bülbül gibi her dem ol âhı

Didim ey pâdişâhlar pâdişâhı
Kamu ' âlemleriñ püşt ü penâhı

Ben kula bir eşer etsen sen ihsān
Ne eksilür hazineñden kemāhı

Ol eşer bir hüccet olsa ben gedāya
Varup dergāhıña bulsam necātı

5 Bende yoğdur o deñlü bir liyākāt
O deryādan kılam bir kaçre işbāt

Velī bende olan varlık seniñdir
Ki cümle dertliye dermān seniñdir

Līk tutdum Hābīb'iñ dāmenini
O dāmenle bulam aşhāb-ı yemini

Hāl-i me'yūsāne vaşfin Hābīb'iñ
Kılar iken derdime buldum devāsını tabīb'iñ

Görürüm bir gece ma' nāda ol şāh
Gelüp būs etdi leblerinden be-nāgāh

10 Şığadı arğamı kuvvetle anda
O dem şād olup Hāğğ'a oldum şenāda

Yā İlāhī ayırma ol Hābīb'iñ dāmeninden
Hem ' aşkıña düşen kemterleriñden

Saña ' aşık olan ma' nāda şahdır
Velī şüretde bir mūr-i gedādır

Hezārān şalavātıyla selām olsun o şāha

Erişdirdi ‘ aşıkların haşarlardan necāta

Āl u aşhābına olsun nice yüz biñ taḥiyyāt
Serbāz olup rāh-ı Hāk’da kıldılar Hākḳ’ı işbāt

- 15 Rāh-ı Hāk’da cān veren ‘ aşıklara hem şad-selām
Şāh iken ma‘ nāda şūretde oldılar ğulam

Yā İlāhī sen verirsin derdlilere devāyı
Düşürme destimden dāmen-i Muştafa’yı

Başıma tāt etmişem şer‘ -i Habīb’in
Bu dertlü cānıma buldum devāsını ṭabībīñ

- [29b] Ṭarīķine giden bulur necātı
Teşne olanlara şunar dā’im āb-ı ḥayātı

Odur ma‘ rifet baḥrınıñ ğavvāşı şāhı
Çıkarır dürr u mercānı kemāhı

- 20 Hākīkatice olan ol şāha ümmet
Yaḳar pervāne-veş perrini elbet

Yā İlāhī ‘ afv eyle cürmüm Habīb’in ḥürmetine
Bu teşne cānımı ḳatdır hem ‘ aşkıñ şerbetine

Hüdāyā müstecāb eyle du‘āmı
Aña muḥtāt ḳamu ḥāşşıyla ‘ ammi

Aña ‘ aşık olanlardan bizi ḳıl
Sivāyı terk idenlerden bizi ḳıl

Arşun müjdeler cān u dilimi
Cenābından kamu muhtāclarını

25 Benim bu sözlerim sen şakla ya Rab
Şulardan kim olmaya ‘ilm-i Hāḡdan baḡre bāb

Her kim ider bu ‘Ālī’yi ḡayırla yād
İki ‘ālemde eyle yā Rab anı dilşād

27 Aña muhtāc etme mīr u gedāya
Luṡf u iḡsānıñla ayırsun ‘aṡāya

Temmet-i kelām-ı pūr-mücrim-i ‘Ālī

Bi-‘ ināyet luṡf u keremu’l-bāri

1259

SONUÇ

Divançesindeki 1259/1843-4 kayıtlı tarihten yola çıkarak 19. yüzyıl şairi olduğunu düşündüğümüz Ali hakkında kaynaklarda hiçbir malumat bulunmamakla birlikte kendisinden ve eserinden ilk kez bahsolunan ve tek nüsha olan divançeden yola çıkarak hazırlanan çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Muğlalı Ali'nin biyografisine dair bibliyografik ve biyografik kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Onun hakkındaki tüm bilgilerimiz divançesine dayanmaktadır ve buradan hareketle Ali'nin Muğlalı olduğunu ve 19. yüzyılın ortalarından yaşadığını öğrenebilmekteyiz. Ayrıca divançeden hareketle onun 1275 yılında doğan Edhem adında bir oğlu olduğunu görmekteyiz. Bu bilgilerin dışında doğum / ölüm tarihi, eğitim hayatı gibi biyografik bilgilerden ne yazık ki şu an için mahrumuz.
2. Muğlalı Ali'ye ait divançenin şu an için bilinen tek nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Koleksiyonu SÖ/18660 bulunmaktadır. Söz konusu bu divançede aruz ve hece ölçüleri birarada kullanılmış olup kimi şiirler ise vezinsizdir.
3. Ali, yazdığı şiirlerden ve dönemin özelliklerinden dolayı kendisinin bir âşık edebiyatı şairi olduğu öngörülmekle birlikte divan edebiyatı yankıları taşıyan şiirleri de bulunmaktadır. Her iki türde şiir örnekleri bulunan divançenin genel muhtevasını ise dinî-tasavvufî hususlar içermektedir.
4. Bulunduğu dönemin esintilerini divançesinde gördüğümüz Ali'nin şiirlerde kullandığı hece ve aruz ölçüsünde aksaklıklar, imla hataları bulunmasından ötürü döneminin önde gelen şairlerine kıyasla iyi bir şair olmayıp ortalamanın altında bir şair olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Metin, **Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2008.
- Alpay, Gönül, **Ferhâd ü Şîrîn**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.
- Artun, Erman **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Karahan Kitapevi, Adana 2014.
- Baba, Safer, **Tasavvuf Terimleri**, Heten Keten Yayınları, İstanbul 1998.
- Canım, Rıdvan, **Divan Edebiyatında Türler**, Grafiker Yayınları, Ankara 2010
- Cebecioğlu, Ethem, **Tasavvuf Terimler ve Deyimler Sözlüğü**, Rehber Yayıncılık, Ankara 1997.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu, Ankara 2004.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Kaya, Doğan, **Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimler Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Keleş, Reyhan, **Divan Şiirinde Lafzî Âyet ve Hadis İktibasları** (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Levend, Agâh Sırrı, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Oğuz, Öcal vd., **Türk Halk Edebiyatı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2015.
- Onay, Ahmet Talat, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021.
- Ozak, Muzaffer, **İrşâd**, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul 1993.
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul 2014.
- Saraç, Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi**, Gökkube Yayınları, İstanbul 2014
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Kartal, Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- Taşkesenlioğlu, Lokman, “Divan Edebiyatında Elifnameler ve Bilinmeyen İki Elifname Örneği”. **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 58, 2017, 159-202.
- Tökel, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimler Sözlüğü**, Kabalcı Yayınları: İstanbul 2002.
- Üstüner, Kaplan, **Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz**, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Yılmaz, Mehmet, (2013). **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler**, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

EKLER

Ek-1

Teze çalışma konusu olan yazma eserin sayfalarından bazı örnekler:

